ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ | ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΩΝ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΟΙΝΟΥ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΕΝΩΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΙΣΑΜΟΥ

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 2024

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΒΑΛΛΙΑΝΑΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΣΚΟΥΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

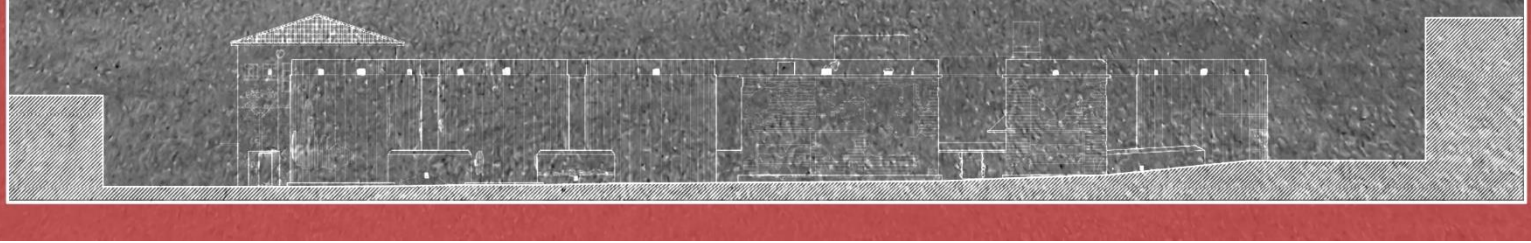

Περιεχόμενα

Abstract .....(σελ.3)

1 _ Επί της αρχής

1.1 Σκοπός εργασίας .....(σελ. 4)

1.2 Αντικείμενο μελέτης & κριτήριο επιλογής .....(σελ.4)

1.3 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....(σελ.5)

1.4 Μέθοδος συλλογής υλικού.....(σελ.5)

1.5 Τρόπος ανάπτυξης θεματικών ενοτήτων.....(σελ.5)

2 _ Καστέλι Κισάμου, η πόλη

2.1 Ιστορική πορεία.....(σελ.6)

2.2 Πολεοδομική ανάλυση.....(σελ.15)

2.3 Παρατηρήσεις και συμπεράσματα.....(σελ.18)

3 _ Βιομηχανική μονάδα παραγωγής οίνου [Ε.Γ.Σ.Κ.]

3.1 Ιστορικά δεδομένα.....(σελ.19)

3.2 Περιγραφή του συνόλου.....(σελ.21)

3.3 Περιγραφή του τρόπου λειτουργίας της παραγωγής.....(σελ.24)

3.4 Τυπολογική και μορφολογική ανάλυση των επιμέρους κατασκευών.....(σελ.26)

3.5 Μεταγενέστερες επεμβάσεις.....(σελ.35)

4 _ Παθολογία των εγκαταστάσεων

4.1 Εισαγωγή.....(σελ.36)

4.2 Δομικές βλάβες.....(σελ.36)

4.3 Παθολογία υλικών - Επίδραση περιβάλλοντος.....(σελ.40)

4.4 Αποτίμηση φθορών και αναφορά μεθόδων αποκατάστασης - δομικής στερέωσης.....(σελ.43)

5 _ Αξιολόγηση

5.1 Εισαγωγή.....(σελ.45)

5.2 Αξίες του συνόλου.....(σελ.45)

5.3 Επιμέρους αξιολόγηση.....(σελ. 46)

6_ Χρήσιμα παραδείγματα επεμβάσεων επανάχρησης που έχουν υλοποιηθεί

6.1 Επανάχρηση εγκαταστάσεων επεξεργασίας και φύλαξης υγρερίου | Κωνσταντινούπολη.....(σελ.47)

6.2 Επανάχρηση εγκαταστάσεων παραγωγής μεταλλικών βαρελιών | Σάο Πάολο.....(σελ.48)

6.3 Επανάχρηση μοναστηριακού και μετέπειτα βιομηχανικού συνόλου | Ταβίρα.....(σελ.49)

7_ Φιλοσοφία και αρχές των επεμβάσεων

7.1 Εισαγωγή.....(σελ.50)

7.2 Προθέσεις και στόχοι επεμβάσεων.....(σελ.50)

7.3 Παράμετροι του σχεδιασμού.....(σελ.50)

7.4 Σχεδιαστικά εργαλεία.....(σελ.51)

8_ Επανάχρηση συνόλου

8.1 Προτεινόμενες χρήσεις.....(σελ.52)

8.2 Χωροθέτηση χρήσεων και περιγραφή των νέων υποδομών.....(σελ.53)

9_ Αρχιτεκτονικές επεμβάσεις

9.1 Περιβάλλων χώρος.....(σελ.55)

9.2 Υπαίθριος χώρος.....(σελ.57)

9.3 Υπέργειες διαδρομές και δώματα.....(σελ.58)

9.4 Οικοδομήματα και δεξαμενές.....(σελ. 60)

9.5 Διακριτότητα των επεμβάσεων.....(σελ.64)

9.6 Σύνδεση με την πόλη και πεζοδρόμηση .....(σελ.65)

11 _ Βιβλιογραφία.....(σελ.69)

12 _ Πηγές εικόνων.....(σελ.70)

13 _ **Παράρτημα σχεδίων**.....(σελ.71)

Abstract

The purpose of this master's thesis is the collection and documentation of data related to heritage fabric and its' surrounding areas. This study is conducted through the prism of cognitive restoration of historical buildings and ensembles. The intention is to formulate an architectural proposal for the restoration and adaptive reuse of the site in a manner that protects its values and fosters a dialogue between its historical significance and its contemporary role in the lives of citizens.

The subject of this thesis is the abandoned industrial wine production units of the former Union of Agricultural Cooperatives of Kisamos, an inactive area located between the historical core of the city and the tourist zone of the coastal front. This infrastructure fabric, whose building history dates back to the 1960's, is currently completely abandoned. The criteria for selecting this site include the value of the space, the typological and architectural significance of the facilities, and the historical memory they represent.

In the bibliographic review, it is noteworthy that there is no extensive report available on the construction and interventions of the building to date. Additionally, searching for information in the cooperative's files is challenging due to their lack of organization and the volume of various types of documents. Much of the knowledge is derived from interviews with individuals who worked in the wine production facilities until 1985, covering both the operation of the facilities and their value to the local community. Valuable insights are drawn from Dimitris G. Athanasakis's thesis at T.E.I. Patras (1991), titled "Analysis of the Union of Agricultural Cooperatives of Kissamos in All Areas of Its Activity". This document is significant for its detailed recording, directing the material collection and its historical context. Furthermore, aerial photographs from the Army Geographical Service of Greece, spanning from 1966 to the present, are crucial for documenting the facilities' original form and subsequent changes. Additional photographs further document the complex.

The method of collecting material for this study involves bibliographic research, internet searches, interviews, and field research in the area of the wine production facilities.

The work begins with a historical overview of Kasteli of Kisamos, focusing on the broader area of the fortress where the wine production facilities are located. This is followed by an urban planning analysis of the area to draw conclusions about the city's needs. Historical data of the facilities, their mode of operation, and their current state are then recorded. The typological and morphological elements of the individual infrastructures are described, along with the subsequent interventions that have taken place. Structural damages and materials' degeneration are documented for valuation, and a brief list of methods for addressing these issues is provided. The values of the fabric are formulated, and the elements of the existing situation are individually evaluated to separate valuable elements from incompatible ones, thus defining directions for the restoration and reuse proposal. Before presenting the proposal, examples of interventions in similar industrial groups are reviewed for their relevance to the study. Based on these insights, the goals of the intervention and the parameters of the architectural design are established. New uses are determined and located within the facilities' fabric, while the interventions in the surrounding area, including the courtyard and infrastructure, are described. The thesis concludes with the presentation of a network of open public spaces that connects the restored complex to the city, while exploring the potentials of extending this network into the urban fabric further in the future.

ΤΙΤΛΟΣ

ΜΕΛΕΤΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΟΙΝΟΥ ΤΗΣ ΠΡΩΗΝ ΕΝΩΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΚΙΣΑΜΟΥ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2024

ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΟΛΩΝ»

ΦΟΙΤΗΤΗΣ

ΒΑΛΛΙΑΝΑΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ

ΣΚΟΥΤΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

1 _ Επί της αρχής.

1.1 Σκοπός εργασίας.

Σκοπός της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας είναι η συλλογή, καταγραφή και αποτύπωση των δεδομένων που αφορούν στο εγκαταλελειμμένο κτιριακό δυναμικό εγκαταστάσεων του Αγροτικού Συνεταιρισμού Κισάμου καθώς και τον χώρο που τις περιβάλλει. Η μελέτη αυτή γίνεται μέσα από το πρίσμα του γνωστικού αντικειμένου της αποκατάστασης ιστορικών κτιρίων και συνόλων. Ως εκ τούτου, πρόθεση είναι η διαμόρφωση αρχιτεκτονικής πρότασης για την αποκατάσταση και επανάχρηση του συνόλου με όρους τέτοιους που θα προστατεύουν τις αξίες του και δύναται να αποτελέσουν γόνιμο πεδίο διαλόγου ανάμεσα στην ιστορία του και την θέση που εκείνο μπορεί να αξιώσει στον βίο των πολιτών σήμερα.

1.2 Αντικείμενο μελέτης & κριτήρια επιλογής.

Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί το σύνολο των βιομηχανικών μονάδεων παραγωγής οίνου της άλλοτε Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου, ανενεργή έκταση σε θέση μεταξύ του ιστορικού πυρήνα της πόλης και της τουριστικής ζώνης του παραλιακού μετώπου. Πρόκειται για έργο υποδομής του οποίου η οικοδομική ιστορία ολοκληρώνεται στην δεκαετία του 1960 και σήμερα γνωρίζει πλήρη εγκατάλειψη. Τα αξιακά κριτήρια που οδήγησαν στην επιλογή του συνόλου αφορούν την αξία του χώρου, την τυπολογική και αρχιτεκτονική αξία των εγκαταστάσεων καθώς επίσης και την αξία της ιστορικής μνήμης όπου εκείνες εκφράζουν.

1.3 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Στο πλαίσιο της **βιβλιογραφικής ανασκόπησης** αξίζει να αναφερθεί πως δεν υπάρχει διαθέσιμη πληροφορία με μορφή εκτενούς αναφοράς για την κατασκευή των κτιρίων και τις επεμβάσεις που έλαβαν χώρα σε αυτά έως σήμερα. Ακόμη, η αναζήτηση πληροφοριών στο αρχείο του συνεταιρισμού καθίσταται αδύνατη λόγω της μη οργάνωσης του καθώς και του πλήθους των εγγράφων διαφόρων τύπων που το απαρτίζουν. Μεγάλο μέρος της γνώσης αντλείται από συνεντεύξεις με ανθρώπους οι οποίοι εργάστηκαν στις εγκαταστάσεις παραγωγής οίνου έως το 1985. Οι πληροφορίες αφορούν τόσο την λειτουργία των εγκαταστάσεων όσο και την αξία τους για την τοπική κοινωνία. Επιπλέον σημαντικές γνώσεις αντλούνται από την πτυχιακή εργασία του Δημήτρη Γ. Αθανασάκη στο Τ.Ε.Ι. Πάτρας το 1991 με τίτλο «Ανάλυση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς της» . Η αξία του συγγράμματος αυτού για την παρούσα εργασία προκύπτει τόσο από τις λεπτομέρειες οι οποίες καταγράφονται σε αυτή, ορίζοντας τις κατευθύνσεις για αναζήτηση και συλλογή υλικού, όσο και από την περίοδο δημιουργίας της. Τέλος, σημαντική είναι η συμβολή αεροφωτογραφιών της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού οι οποίες χρονολογούνται από το 1966 έως σήμερα. Οι αεροφωτογραφίες αυτές αποτελούν ντοκουμέντο της μορφής των εγκαταστάσεων κατά την περίοδο της δημιουργίας τους, ενώ ολιγάριθμες επιπλέον φωτογραφίες έχουν βρεθεί τεκμηριώνοντας περαιτέρω όσα γνωρίζουμε για το σύνολο.

1.4 Μέθοδος συλλογής υλικού.

Η μέθοδος συλλογής του υλικού προς μελέτη αφορά βιβλιογραφική αναζήτηση, διαδικτυακή αναζήτηση, συνεντεύξεις και έρευνα πεδίου στον χώρο των εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου.

1.5 Τρόπος ανάπτυξης θεματικών ενοτήτων.

Η **ανάπτυξη της εργασίας** ξεκινά με την ιστορική πορεία του Καστελίου Κισάμου εστιάζοντας στον ευρύτερο χώρο του φρουρίου, όπου βρίσκονται σήμερα οι εγκαταστάσεις παραγωγής οίνου. Στην συνέχεια γίνεται πολεοδομική ανάλυση της περιοχής, με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων για τις ανάγκες του τόπου. Ακολουθεί η καταγραφή ιστορικών δεδομένων των εγκαταστάσεων, του τρόπου λειτουργίας και της υφιστάμενής τους κατάστασης. Στο σημείο αυτό περιγράφονται τα τυπολογικά και μορφολογικά στοιχεία των επιμέρους υποδομών του συνόλου, καθώς επίσης και οι μεταγενέστερες επεμβάσεις που έχουν γίνει σε αυτό. Έπειτα, καταγράφονται οι βλάβες και φθορές τους με σκοπό την αποτίμηση και σύντομη παράθεση μεθόδων επίλυσής τους. Κατόπιν, διατυπώνονται οι αξίες του συνόλου και γίνεται επιμέρους αξιολόγηση των στοιχείων που συνθέτουν την υφιστάμενη κατάσταση. Με τον τρόπο αυτό διαχωρίζονται τα αξιόλογα στοιχεία από εκείνα που είναι ασύμβατα, ορίζοντας τις κατευθύνσεις για την πρόταση αποκατάστασης και επανάχρησης. Πριν παρουσιαστεί η πρόταση, καταγράφονται ορισμένα παραδείγματα επεμβάσεων που έχουν υλοποιηθεί σε βιομηχανικά σύνολα και τα οποία θεωρούνται χρήσιμα στα πλαίσια της μελέτης. Βάσει των παραπάνω, διαμορφώνονται οι στόχοι της επέμβασης στο σύνολο, καθώς και οι παράμετροι του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Οι νέες χρήσεις καθορίζονται και χωροθετούνται στις εγκαταστάσεις, ενώ περιγράφεται το σύνολο των επεμβάσεων στον περιβάλλων χώρο, τον υπαίθριο χώρο και τις υποδομές του συνόλου. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση δικτύου πεζοδρόμων που συνδέει το ανακτημένο σύνολο με την πόλη, καθώς επίσης και οι δυνατότητες επέκτασης του δικτύου αυτού στον αστικό ιστό.

2 _ Καστέλι Κισάμου, η πόλη.

2.1 Ιστορική πορεία.

Ο τόπος όπου σήμερα βρίσκεται το Καστέλι Κισάμου κατοικήθηκε ήδη από τον 11ο αιώνα π.Χ. , καθώς αποτελούσε λιμάνι της αρχαίας Πολυρρηνίας, της παλαιότερης πόλης των Δωριέων επί της Κρήτης. Κατά τον Πτολεμαίο, η «Κίσαμος πόλις» απείχε 7 χλμ. από την Πολυρρήνια, με την πρώτη να απολαμβάνει καθεστώς αυτονομίας ως κέντρο εμπορείου με ισχυρή δραστηριότητα.[1] Παρά το πλήθος των αρχαιολογικών ανασκαφών στην περιοχή, δεν έχει έρθει στο φως νόμισμα της πόλης (ενώ έχουν βρεθεί νομίσματα της αρχαίας Πολυρρηνίας και Φαλάσαρνας), γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση του ζητήματος και καθιστά τις όποιες αναφορές στην αρχαία Κίσαμο εκείνης της περιόδου ιστορικά επισφαλή. Αντιθέτως, τα ιστορικά δεδομένα καταγράφονται με μεγαλύτερη ασφάλεια από την περίοδο της ρωμαϊκής κατάκτησης της Κρήτης το 69 π.Χ. και έπειτα, όπου πλήθος ευρημάτων έχουν έρθει στο φως.

Οι Ρωμαίοι ως κατακτητές σεβάστηκαν τα εθνολογικά χαρακτηριστικά του τόπου και με ήπια στρατιωτική παρουσία εστίασαν στην πολιτική του διοίκηση και την οικονομική εκμετάλλευση. Αυτό συνέβη επειδή η Πολυρρηνία και η Κίσαμος δεν συμμετείχαν στην αντίσταση των κρητικών πόλεων εναντίον των Ρωμαίων κατακτητών.

Η αρχαία ρωμαϊκή Κίσαμος καταστρέφεται από σεισμό το 65 μ.Χ. και ανοικοδομείται. Η πόλη οργανώνεται βάσει του ιπποδάμειου συστήματος και επεκτείνεται, φτάνοντας περίπου στα όρια της σημερινής πόλης. Έως τον 3ο αιώνα παρατηρείται σημαντική αύξηση στον πληθυσμό, η οποία συνοδεύεται με ανάπτυξη τόσο στον οικονομικό, όσο και στον καλλιτεχνικό τομέα. Σημαντικός παράγοντας που έδωσε την δυνατότητα στην πόλη της Κισάμου να αναπτυχθεί ως τόπος ήταν η περιορισμένη αυτονομία που διέθετε από τους κατακτητές (pax romana = ρωμαϊκή ειρήνη)[2]. Η ανάπτυξη αυτή στρέφεται γύρω από το φυσικό λιμάνι της περιοχής, όπου βρίσκεται εντός της σημερινής πόλης (στην παραλιακή θέση «Μαύρος Μόλος») και τις δυνατότητες που εκείνο μπορεί να προσδώσει. Η καταστροφή της Φαλάσαρνας, που διέθετε το δικό της λιμάνι (με δυτικό μάλιστα προσανατολισμό), από τους Ρωμαίους ενίσχυσε περαιτέρω την αξία του λιμένα της Κισάμου, μετατρέποντάς τον σε σημαντικό κόμβο του εμπορικού δρόμου μεταξύ της Ρώμης και της ανατολής.[3] Επιπλέον βάση για την οικονομική ακμή της περιοχής είναι η καλλιέργεια της γης, με ιδιαίτερη έμφαση στην παραγωγή του οίνου. Ο κρητικός οίνος, η παραγωγή του οποίου ανάγεται στην μινωική ακόμη περίοδο, έτυχε μεγάλης αναγνώρισης από τους Ρωμαίους και ως εκ τούτου η εμπορευματοποίησή του ήταν έντονη. Αξίζει να λάβει κανείς υπόψιν πως κρητικοί αμφορείς έχουν βρεθεί στην Πομπηία και την Όστια της Ιταλίας, την Λυών της Γαλλίας, την Αίγυπτο αλλά και την Ελβετία.

Παράλληλα, δίνεται μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη των υποδομών της πόλης, με την δημιουργία ενός οργανωμένου δικτύου δρόμων και αποχετεύσεων σε επάλληλες, οριζόντιες και κάθετες, διευθύνσεις. Ίδια σημασία φαίνεται να δίνεται και σε σχέση με τα δημόσια κτίρια. Θερμά λουτρά έχουν εντοπιστεί σε διάσπαρτες θέσεις εντός του ιστού της πόλης, με ένα εξ ’αυτών να έχει έρθει στο φως σήμερα μέσω ανασκαφής. Ακόμη, έχουν ανασκαφεί τμήματα νεκρόπολης καθώς και πλήθος τάφων

[1] Kouremenos, A. (2014). A tale of two Cretan cities: The building of Roman Kissamos and the persistence of Polyrrhenia in the wake of shifting identities. Εντός: *Attitudes toward the past in Antiquity: Creating Identities*. Stockholm Studies in Classical Archaeology. Στοκχόλμη : Acta Universitatis Stockholmiensis, σ.140.

[2] Παπουτσάκης , Ε. (2023). Αρχαιολογικοί χώροι εντός αστικού τοπίου. Η περίπτωση της αρχαίας Κισάμου. Εντός: *Πρακτικά Πρώτης Επιστημονικής Συνάντησης Έκτακτων Αρχαιολόγων* . Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα της Κρίσης. Αθήνα: Σύλλογος Έκτακτων Αρχαιολόγων, σ.91.

[3] Μαρκουλάκη, Σ. (2009). Αριστοκρατικές αστικές επαύλεις στην ελληνορωμαϊκή κίσσαμο. Εντός: *Ubi Dubium Idi Libertas. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νικολά Φαράκλα.* Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιου Κρήτης, σ.337.

διαφόρων τύπων (θολοσκεπείς, κεραμοσκεπείς, θαλαμοειδής) των οποίων η χρονολόγηση αφορά από τον 1ο έως τον 4ο αιώνα[4]. Επίσης, μαρτυρίες αρχαιολόγων που επισκέφτηκαν την πόλη στα τέλη του 16ου αιώνα περιγράφουν την ύπαρξη λειψάνων θεάτρου και αμφιθεάτρου πλησίον του σημερινού ναού του Αγ. Σπυρίδωνα.[5]

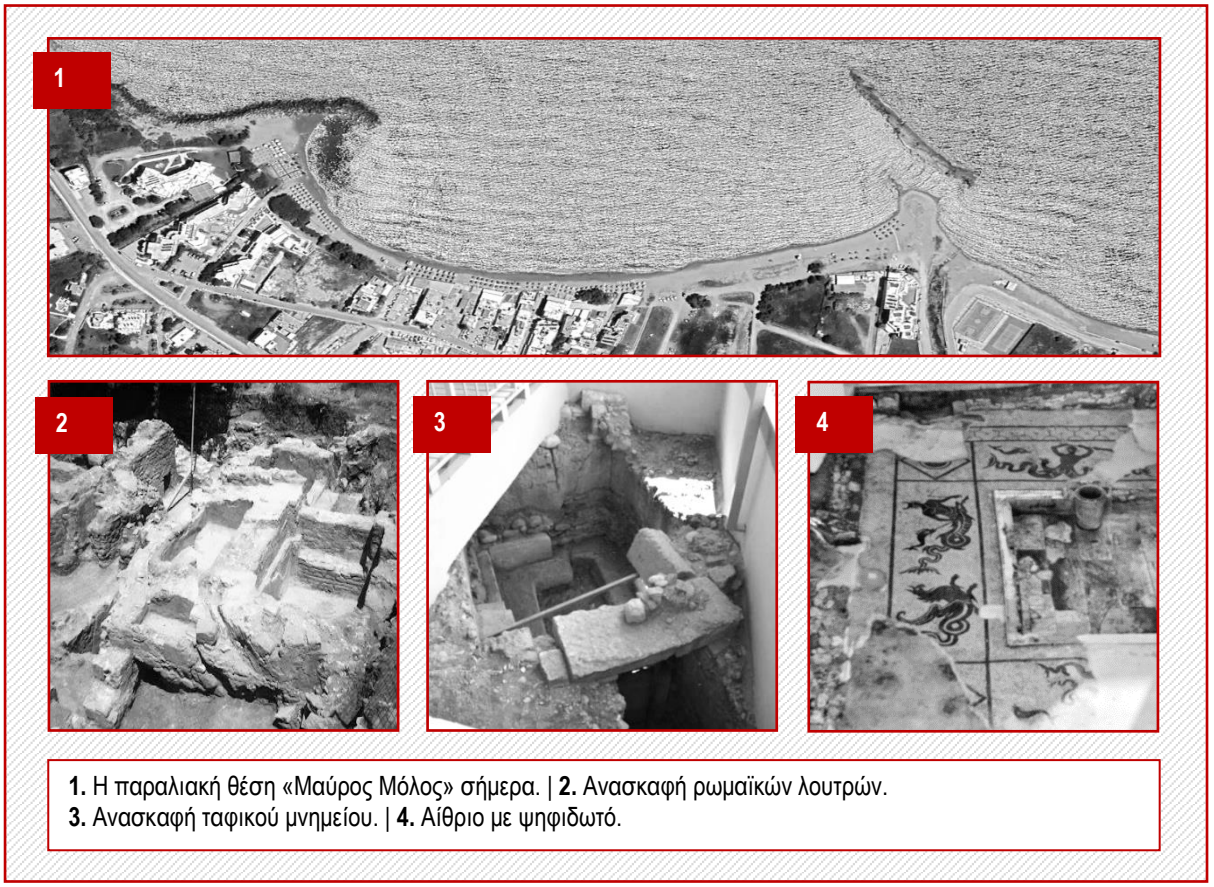

1. Η παραλιακή θέση «Μαύρος Μόλος» σήμερα. | **2.** Ανασκαφή ρωμαϊκών λουτρών.
3. Ανασκαφή ταφικού μνημείου. | **4.** Αίθριο με ψηφιδωτό.

Η τοποθέτηση των κτιρίων στον ιστό της ρωμαϊκής Κισάμου γίνεται με γνώμονα τις βιοκλιματικές αρχές που προσφέρει ο προσανατολισμός της περιοχής (και εξασφαλίζουν την «υγεία» της πόλης συνολικά). Αρχιτεκτονικά, η ανασκαφική τεκμηρίωση μας δίνει την δυνατότητα εξαγωγής συμπερασμάτων κυρίως σε σχέση με τις αριστοκρατικές κατοικίες τις εποχής, οι οποίες υιοθετούσαν το ρωμαϊκό πρότυπο. Με αυτό τον τρόπο οι κυρίαρχες τάξεις δήλωναν την ένταξή τους στην ρωμαϊκή αρχή επιδεικνύοντας το γόητρο που τους προσέδιδε αυτό, έναντι των απλών κατοίκων του τόπου. Κάτι τέτοιο λάμβανε χώρα στο σύνολο της ρωμαϊκής Μεσογείου. Παρ' όλα αυτά, η αρχιτεκτονική αυτών των κατοικιών στην Κίσαμο εμπεριείχε και στοιχεία της ελληνικής παράδοσης, καθώς το περιστύλιο της ελληνιστικής κατοικίας συνυπήρχε με το ιταλικής έμπνευσης αίθριο[6]. Τέλος, η καλλιτεχνική άνθηση της περιοχής κόσμησε με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και αγγεία τόσο τους εσωτερικούς όσο και τους εξωτερικούς χώρους των κατοικιών.[7] Συνολικά, τα ευρήματα αποδεικνύουν την ύπαρξη μιας ακμάζουσας

[4] Παπουτσάκης , Ε. (2023). Αρχαιολογικοί χώροι εντός αστικού τοπίου. Η περίπτωση της αρχαίας Κισάμου. Εντός: *Πρακτικά Πρώτης Επιστημονικής Συνάντησης Έκτακτων Αρχαιολόγων* . Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα της Κρίσης. Αθήνα: Σύλλογος Έκτακτων Αρχαιολόγων, σ.91.
[5] Falkener , E. (1854). *A Description Of Some Important Theatres And Other Remains In Crete, From A MS. History Of Candia By Onorio Belli In 1586. Being A Supplement To The "Museum Of Classical Antiquities*. Λονδίνο: ΕκδόσειςTrübner, σ.26.
[6] Μαρκουλάκη, Σ. (2009). Αριστοκρατικές αστικές επαύλεις στην ελληνορωμαϊκή κίσσαμο. Εντός: *Ubi Dubium Idi Libertas. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νικολά Φαράκλα.* Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιου Κρήτης, σ.340.
[7] Παπουτσάκης , Ε. (2023). Αρχαιολογικοί χώροι εντός αστικού τοπίου. Η περίπτωση της αρχαίας Κισάμου. Εντός: Πρακτικά Πρώτης Επιστημονικής Συνάντησης Έκτακτων Αρχαιολόγων . Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα της Κρίσης. Αθήνα: Σύλλογος Έκτακτων Αρχαιολόγων, σ.91.

κοινωνίας στην Κίσαμο, έως τον μεγάλο σεισμό (μεγέθους 8,5 R) όπου έλαβε χώρα το 365 και κατέστρεψε ολοκληρωτικά τις περισσότερες πόλεις της Κρήτης. Χαρακτηριστικά, θεωρείται πως η δυτική Κρήτη ανυψώθηκε 7μ. ως αποτέλεσμα του σεισμού αυτού. Μετά το πέρας της καταστροφής, η πόλη παρουσιάσει εικόνα παρακμής και συρρίκνωσης, ορίζοντας έτσι το τέλος της αρχαίας (παγανιστικής) αίγλης η οποία πλέον αντικαθίσταται από την Χριστιανική θρησκεία[8].

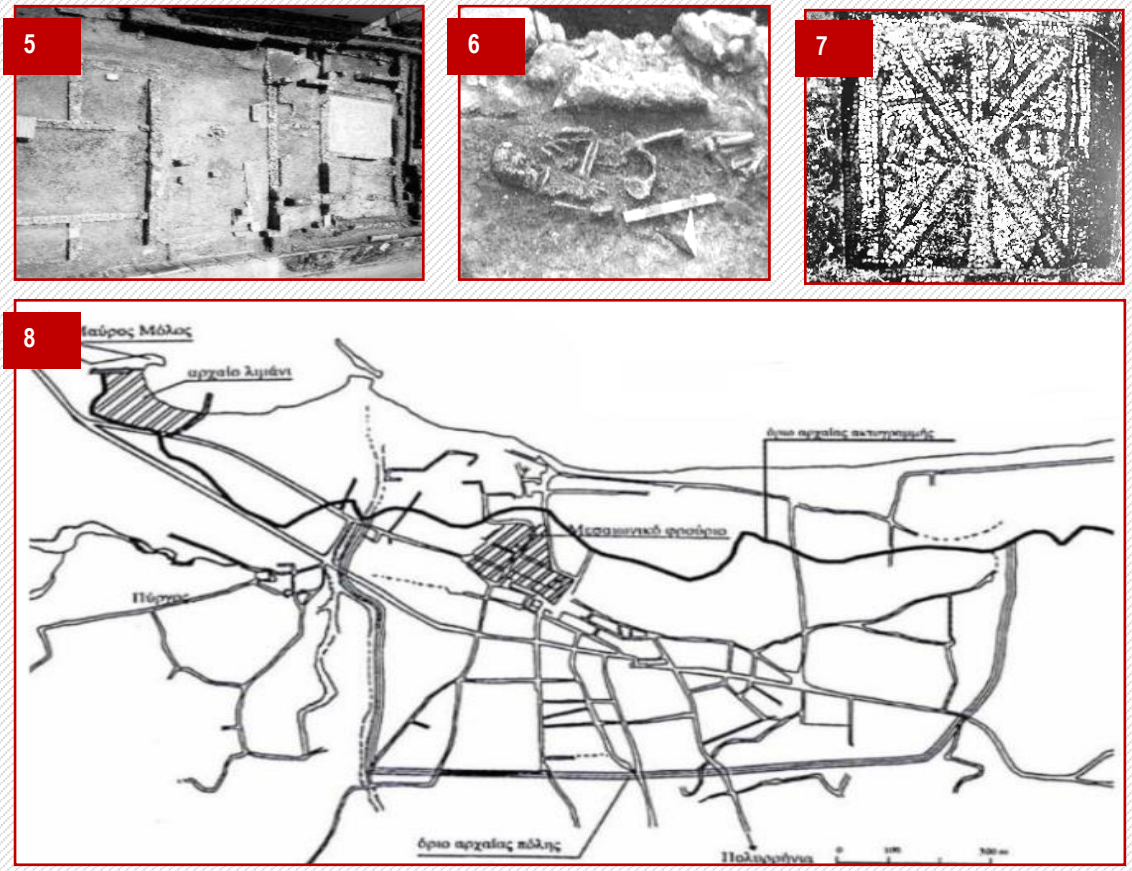

5. Ανασκαφή έπαυλης στο Ο.Τ. ΚέντρουΥγείας. | **6.** Σεισμόπληκτος
7. Ψηφιδωτό χριστόγραμμα. | **8.** Μετατόπιση του ορίου της θάλασσας μετά τον μεγάλο σεισμό του 365.

Κατά την Α' Βυζαντινή περίοδο η πόλη έχει πλέον ανοικοδομηθεί, με πλήθος χριστιανικών ναών να κατασκευάζονται σε διάσπαρτα σημεία, ακόμη και πάνω σε απομεινάρια ρωμαϊκών ναών του παρελθόντος[9]. Μεταξύ των ναών αυτών περιλαμβάνεται και ένας καθεδρικός. Η Κίσαμος διαθέτει ομώνυμη Επισκοπή ήδη από το 342, καθώς στη σύνοδο της Σαρδικής γίνεται αναφορά στον Επίσκοπο την αντιπροσώπευσε, ονόματι Εύκισσος[10]. Η πόλη, αν και είχε χάσει την αίγλη της προηγούμενης εποχής, συνέχισε να αναπτύσσεται και να δραστηριοποιείται έντονα στο εμπόριο μέσω του λιμένα της. Το ίδιο ισχύει και για τις τέχνες της αγγειοπλαστικής και του ψηφιδωτού. Αυτό τεκμηριώνεται από τις ανασκαφές όπου έφεραν στο φως τμήματα ναών της εποχής αλλά και τάφων όπου χρονολογούνται στον 6ο αιώνα και αποδεικνύουν πως οι τέχνες αυτές εξακολούθησαν να συνοδεύουν την κοινωνική και θρησκευτική ζωή των ανθρώπων της εποχής. Παρ' όλα αυτά, το μικρό μέγεθος της Κρήτης ως τμήμα της αχανούς Βυζαντινής Αυτοκρατορίας έχει ως αποτέλεσμα οι ιστορικές πηγές να εκλείπουν. Ως εκ τούτου

[8] Μαρκουλάκη, Σ. (2009). Αριστοκρατικές αστικές επαύλεις στην ελληνορωμαϊκή κίσσαμο. Εντός: *Ubi Dubium Idi Libertas. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νικολά Φαράκλα.* Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιου Κρήτης, σ.337.
[9] Γιακουμάκη, Ε. (2022). *Οι αρχαίες πόλεις της Κισάμου – Ένας ανεξερεύνητος πλούτος*. Νέοι Ορίζοντες.
[10]Πετράκις, Ε. (1925). *Ιστορία της Εκκλησίας εν Κρήτη*. Ηράκλειο. σ.82.

λεπτομερή δεδομένα της καθημερινής ζωής και οργάνωσης, ιδιαίτερα για την πόλη της Κισάμου, είναι δύσκολο να εξαχθούν. Παρ' όλα αυτά είναι κατανοητό πως πρόκειται για μια περίοδο όπου χαρακτηρίζεται από ειρήνη και σταθερότητα.

Η ειρήνη αυτή έρχεται να ταραχθεί τον 7ο αιώνα καθώς γίνονται συνεχείς επιδρομές στο νησί, αρχικά από τους Σλάβους και έπειτα από τους Άραβες (εξόριστους εξ Ισπανίας), οι οποίοι τελικώς κατάφεραν να επιβάλουν την κυριαρχία τους το 824 εγκαθιδρύοντας το Εμιράτο της Κρήτης. Το εμιράτο αυτό όμως λειτουργεί ως «πειρατικό» κέντρο[11], εδραιώνοντας την θέση των Αράβων στη Μεσόγειο και αποτελώντας τη βάση των μουσουλμανικών στόλων για λεηλασία πλοίων και νησιών του Αιγαίου. Πρόκειται για μια σκοτεινή περίοδο στην ιστορία της Κρήτης η οποία δεν άφησε ανεπηρέαστη την πόλη της Κισάμου, της οποίας ο δραστήριος λιμένας και η κεντρική θέση στον ομώνυμο κόλπο την κατέστησαν ορμητήριο αλλά και στόχο επιθέσεων. Οι ιστορικές μαρτυρίες είναι ελλιπείς, όμως γνωρίζουμε πως η ελληνική γλώσσα και η χριστιανική θρησκεία εκδιώχθηκαν κατά την περίοδο της αραβοκρατίας και η Επισκοπή Κισάμου διέκοψε τη λειτουργία της το έτος 825.

Η ανακατάληψη της Κρήτης από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία το 961 ορίζει και την αρχή της Β' Βυζαντινής περιόδου. Το νησί πλέον αποτελεί θέμα (διοικητική περιφέρεια). Το κάθε θέμα εμπεριέχει μικρότερες διοικητικές μονάδες, τις τούρμες, με μια εξ αυτόν σύμφωνα με αναφορές να αποτελεί την τούρμα της Κισάμου η οποία εκτείνεται περίπου στα όρια του σημερινού δήμου. Η Επισκοπή Κισάμου ξεκινά εκ νέου την λειτουργία της και κατασκευάζει νέους ναούς κατά μήκος των διοικητικών της ορίων, ως αποτέλεσμα των καταστροφών που υπέστησαν οι παλαιότεροι κατά την διάρκεια της αραβοκρατίας και του αφελληνισμού που επιχειρήθηκε τόσο στην περιοχή όσο και στο νησί συνολικά. Η σταθερότητα όμως δεν έχει επιτευχθεί, καθώς η Κίσαμος αντιμετωπίζει κατάσταση παρακμής με επιδρομές πειρατών (κυρίως από την Αφρική) να λαμβάνουν χώρα τακτικά, πραγματοποιώντας βιαιότητες εναντίον των κατοίκων της πόλης.

Τα γεγονότα του 1204 θέτουν ένα νέο έτος-ορόσημο στην ιστορία της ανατολικής Μεσογείου, συμπαρασύροντας εκείνη της Κισάμου. Η Δ' Σταυροφορία σε συνδυασμό με την πρώτη άλωση της Κωνσταντινούπολης δημιουργούν εκ νέου περιβάλλον αστάθειας, με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία πλήρως αποδυναμωμένη και υποταγμένη στην Ρωμαϊκή. Τα παραμεθόρια εδάφη αποσπώνται πρώτα και η Κρήτη δεν αποτελεί εξαίρεση. Την αστάθεια εκμεταλλεύεται ο γενουάτης πειρατής Ερρίκος Πεσκατόρε ο οποίος, θέλοντας να προλάβει τους Ενετούς, καταλαμβάνει αιφνιδιαστικά το νησί της Κρήτης και έπειτα το οχυρώνει κτίζοντας 14 οχυρά (καστέλλια) σε στρατηγικές θέσεις[12]. Μια από αυτές τις θέσεις είναι η πόλη της Κισάμου, όπου εξασφαλίζει τον έλεγχο των ναυτικών διαδρομών (στρατιωτικών και εμπορικών) βόρεια και δυτικά της Κρήτης, ενώ παράλληλα προστατεύεται από τον ομώνυμο κόλπο. Πιθανολογείται μάλιστα πως το οχυρό της Κισάμου κατασκευάστηκε πάνω σε ένα εκ των τριών κάστρων όπου υπήρχαν ήδη στην περιοχή κατά την Β' Βυζαντινή περίοδο. Η μάχες των Γενουατών με τους Βενετούς είναι τακτικές και σκληρές, με τους δεύτερους τελικά να επικρατούν το 1210 και τον Πεσκατόρε να συνθηκολογεί την παραχώρηση της Κρήτης, εγκαταλείποντάς την έναντι χρηματικού ποσού. [13]

Ο Ρενιέρος Δάνδολος, επικεφαλής της εκστρατείας των Βενετών στην Κρήτη, αποφάσισε να μην καταστρέψει τα οχυρά του Πεσκατόρε κατά την διάρκεια των μαχών. Ο ίδιος θεωρούσε την νίκη του βέβαιη και ήθελε έτσι τα οχυρά αυτά να χρησιμοποιηθούν ενάντια στις μετέπειτα εξεγέρσεις των Κρητών, τις οποίες προέβλεπε ότι θα συμβούν, καθώς εκείνοι είχαν μείνει έως τότε ουδέτεροι. Συνεπώς, τα οχυρά αποκαθίστανται μετά τις μάχες. Το ίδιο συμβαίνει και στο οχυρό της Κισάμου[14]. Κατά την διάρκεια της ενετικής επικυριαρχίας στο νησί, το οχυρό δέχθηκε διαδοχικές και πολλαπλές καταστροφές από

[11] Παπαδόπουλος, Ι. (1948). *Η Κρήτη υπό τους Σαρακηνούς (824-961)*. Αθήνα: Εκδόσεις Verlag der Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbucher. σ.67.

[12] Ψιλάκης, Β. (1909). *Ιστορία της Κρήτης από της απωτάτης αρχαιότητος μέχρι των καθ'ημάς χρόνων εις τόμους 3*. Μέρος Β' . Χανιά: εκ του τυπ. Νέας Ερεύνης, σ.20.

[13] Ψιλάκης, Β. (1909). *Ιστορία της Κρήτης από της απωτάτης αρχαιότητος μέχρι των καθ'ημάς χρόνων εις τόμους 3*. Μέρος Β' . Χανιά: εκ του τυπ. Νέας Ερεύνης, σ.25.

[14] Ψιλάκης, Β. (1909). *Ιστορία της Κρήτης από της απωτάτης αρχαιότητος μέχρι των καθ'ημάς χρόνων εις τόμους 3*. Μέρος Β' . Χανιά: εκ του τυπ. Νέας Ερεύνης, σ.23.

επαναστάσεις, επιδρομές πειρατών και σεισμούς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι επισκευές του να είναι συχνές, σε βαθμό όπου οι Ενετοί αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν υλικό της αρχαίας πόλης.

Στην Κρήτη το 1211 ήρθαν 132 οικογένειες Ενετών ιπποτών και το 1251, μετά την επανάσταση των Κισαμιτών, άλλες 70 οικογένειες (οι περισσότερες εγκαταστάθηκαν στην Κίσαμο)[15]. Η στρατηγική αξία της Κρήτης για τους Ενετούς γίνεται αντιληπτή αν σκεφτεί κανείς πως μεταξύ 1211 έως το 1310 στο νησί ζουν 10.000 Ενετοί, ενώ το 1252 η Βενετία αριθμεί πληθυσμό 60.000 κατοίκων. Καθ' όλη την διάρκεια της ενετικής κατάκτησης, η Επισκοπή Κισάμου παύει την λειτουργία της και αφομοιώνεται από την Καθολική Εκκλησία, ενώ ο τόπος συνεχίζει να δραστηριοποιείται εμπορικά μέσω του λιμανιού.

Κατά την διάρκεια του 13ου και 14ου αιώνα έγιναν επαναστάσεις οι οποίες υποκινήθηκαν από βυζαντινούς ευγενείς, δίχως όμως να επιτύχουν. Μετά το πέρας αυτών, οι Ενετοί κατέστρεψαν τον οικισμό που είχε αναπτυχθεί γύρω από το οχυρό, ενώ αργότερα αποφάσισαν την ανοικοδόμησή του με την περιοχή πλέον να λαμβάνει το όνομα Καστέλι Κισάμου (Castel di Chisamo = Οχυρό της Κισάμου).

Οι επιθέσεις του Οθωμανικού στόλου κατά τον Α' Βενετοτουρκικό Πόλεμο (1463 - 1479), με επικεφαλής τον Χαϊρεντίν Μπαρμπαρόσα στις πόλεις της Κρήτης οδήγησαν και αυτές σε μεγάλες καταστροφικές μάχες. Η Κίσαμος αντιστάθηκε με επιτυχία έως και τον Γ' Βενετοτουρκικό Πόλεμο (1537-1540) και υπερασπίστηκε το φρούριο της πόλης παρά τις καταστροφές που εκείνο δέχθηκε. Το 1595 το φρούριο καταστράφηκε σχεδόν ολοσχερώς από σεισμό, όμως κατασκευάστηκε ξανά από τα θεμέλια (πέραν ορισμένων τμημάτων του) το 1635 από τον Βενετό προβλεπτή Lorenzo Contarini. Στις γωνίες του φρουρίου, αλλά και στο εσωτερικού του, υπήρχαν τετράγωνοι πύργοι. Επίσης, στο εσωτερικό υπήρχε μία εκκλησία, στρατώνες, φυλακές κι ένα πηγάδι, ενώ ο οχυρός περίβολος διέθεται και εκείνος ναό.

Ο Οθωμανοί πολιορκητές θα καταφέρουν να καταλάβουν το φρούριο της Κισάμου το 1646, κατά την 5η εκστρατεία τους στο νησί . Η μάχη ήταν καταστροφική, τόσο για το φρούριο όσο και για τους Ενετούς υπερασπιστές όπου τελικώς παραδόθηκαν στον αντίπαλο[16]. Οι Οθωμανοί επισκευάζουν άμεσα το φρούριο, προκειμένου να διατηρήσουν τον ισχυρό έλεγχο της περιοχής. Μετέτρεψαν τους ναούς του κάστρου σε τζαμιά, ενώ συγκεκριμένα στον ναό της περιβόλου τοποθετήθηκε και μιναρές[17]. Παρ' όλα αυτά η Επισκοπή Κισάμου συνεχίζει την λειτουργία της, με την Κρήτη να αποτελεί επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, χωρισμένη σε σαντζάκια τα οποία με την σειρά τους υποδιαιρούνταν σε ναχιγέδες. Έτσι, το σαντζάκι των Χανίων εμπεριείχε τον ναχιγέ της Κισάμου.

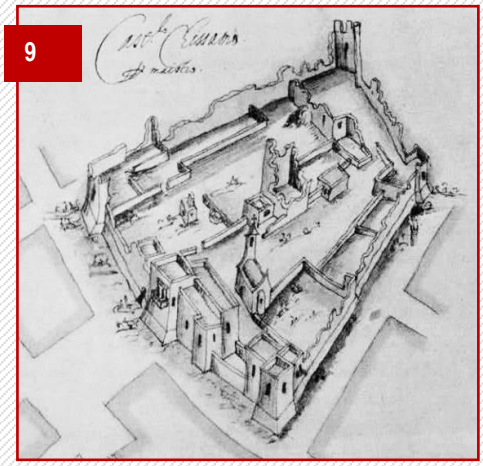

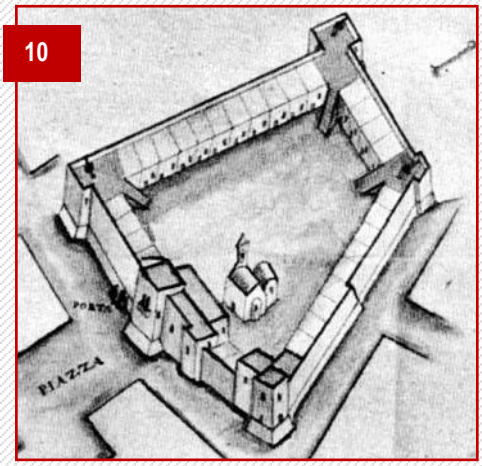

9, 10. Σχέδιο του κατεστραμμένου φρουρίου και της προβλεπόμενης μορφής του μετά τις μελλοντικές επισκευές, το 1631 από τον R. Monanni.

[15] Ψιλάκης, Β. (1909). *Ιστορία της Κρήτης από της απωτάτης αρχαιότητος μέχρι των καθ'ημάς χρόνων εις τόμους 3*. Μέρος Β'. Χανιά: εκ του τυπ. Νέας Ερεύνης, σ.46.

[16] Ψιλάκης, Β. (1909). *Ιστορία της Κρήτης από της απωτάτης αρχαιότητος μέχρι των καθ'ημάς χρόνων εις τόμους 3*. Μέρος Β'. Χανιά: εκ του τυπ. Νέας Ερεύνης, σ.286.

[17] Αναστασάκης, Μ. (1954). *Αι αξίαι της Κισάμου*. Χανιά: Εκδόσεις Κ. Μαριδάκη, σ.38.

Το 1692 πραγματοποιείται η πρώτη επανάσταση, υποκινούμενη από τους Ενετούς, με τους επαναστάτες να καταλαμβάνουν το φρούριο της Κισάμου αλλά τελικώς τους Οθωμανούς να ανακτούν τον έλεγχό του. Οι τακτικές επαναστατικές δράσεις ώθησαν τους Οθωμανούς στις αρχές του 19ου αιώνα στην απόφαση να τετραπλασιάσουν την έκταση του περιβόλου του οχυρού, επεκτείνοντάς τον[18]. Η νέα μορφή του τείχους μιμείται τον βενετσιάνικο τύπο λόγο της διαπλάτυνσης προς τη βάση («σκάρπα») και του «κορδονιού» (ευθεία ημικυκλική προεξοχή) κάτω από τις επάλξεις, οι οποίες πλέον προορίζονται για να φιλοξενούν τουφέκια αντί κανονιών. Πλέον το φρούριο καταλάμβανε μεγάλο μέρος της περιοχής, με τον οικισμό να εκτείνεται ανατολικά αυτού.

Το Καστέλι Κισάμου το 1818 απαρτίζονταν από περίπου 200 κατοικίες εντός του φρουρίου, επιπλέον 100 εκτός αυτού και ένα τζαμί (επρόκειτο για τον άλλοτε χριστιανικό ναό της περιβόλου στον οποίο είχε τοποθετήθηκε ο μιναρές)[19]. Οι κάτοικοι ήταν σχεδόν εξολοκλήρου Οθωμανοί, αριθμώντας περί τους 1200 κατοίκους. Η επαρχεία της Κισάμου των αρχών του 19ου αιώνα είναι έντονα καλλιεργημένη με ισχυρή παραγωγή. Πρωταγωνιστές στην παραγωγή αυτή είναι ο οίνος και το λάδι. Επίσης ισχυρή θέση έχουν το μέλι, το μετάξι και το κερί ενώ υπάρχει πιο περιορισμένη παραγωγή σε κριθάρι και σιτάρι. Τέλος, οι χριστιανοί αξιοποιούσαν το πλήθος βελανιδιών προκειμένου με τους καρπούς να εκτρέψουν χοίρους, ενώ μέρος της παραγωγής οίνου το μετέτρεπαν σε μπράντι για τον χειμώνα[20].

11

12

13

11. Το φρούριο, η περίβολος και ο πέριξ οικισμός το 1870 σε φωτογραφία του Josef Berinda.
12. Ο ναός του περιβόλου με τον χαρακτηριστικό μιναρέ το 1898 σε φωτογραφία αγνώστου επισκέπτη.
13. Το φρούριο σε γκραβούρα του R.Pashley το 1834.

[18] Αναστασάκης, Μ. (1954). *Αι αξίαι της Κισάμου*. Χανιά: Εκδόσεις Κ. Μαριδάκη, σ.38.
[19] Βουρλιώτης, Μ. (2016). Το Καστέλι Κισάμου την περίοδο 1828-1830. Διαμόρφωση ενός διοικητικού κέντρου στη βορειοδυτική Κρήτη. Εντός: Αδημοσίευτη ανακοίνωση. 1ο Συνέδριο για την Κίσαμο.
[20] Βουρλιώτης, Μ. (2016). Το Καστέλι Κισάμου την περίοδο 1828-1830. Διαμόρφωση ενός διοικητικού κέντρου στη βορειοδυτική Κρήτη. Εντός: Αδημοσίευτη ανακοίνωση. *1ο Συνέδριο για την Κίσαμο*.

Κατά τα επόμενα έτη (αλλά και συνολικά κατά την περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Κρήτη) το Καστέλι Κισάμου αποτέλεσε πεδίο συνεχών μαχών, με τους ρόλους πολιορκητή και υπερασπιστή του φρούριου να εναλλάσσονται τακτικότατα (1823, 1825, 1828, 1866)[21]. Αξίζει να αναφερθεί πως κατά την κατάληψη του φρούριου από του Κρήτες επαναστάτες το 1828 ήταν η σειρά τους να το αποκαταστήσουν από τις καταστροφές της μάχης. Σκοπός είναι να δημιουργήσουν ένα νέο διοικητικό κέντρο για την ευρύτερη περιοχή, υπό την Δημογεροντία Κυδωνίας και Κισάμου (τοπική διοίκηση της επανάστασης) με οικιστικό χαρακτήρα -πέραν του αναγκαίου στρατιωτικού- καθώς σε όλο το νησί επικρατεί αναρχία. Στο Καστέλι Κισάμου φτιάχνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα ένας νέος οικισμός και υποδομές, καθώς οι μουσουλμάνοι εκκένωσαν τον παλαιό όπου καταστράφηκε από τις μάχες. Σύμφωνα με έγγραφο που υπογράφει ο παπάς του φρουρίου (Ιωάννης Αννουσάκης ο εφήμερος), πέραν του στρατώνα, εντός του φρουρίου βρίσκονται τα γραφεία της δημογεροντίας, ένα αλληλοδιδακτικό σχολείο, μία εκκλησία, ένα μπακάλικο, ένας φούρνος και ένα καφενείο ενώ ο οικισμός αριθμεί (μάλλον) 500 κατοίκους[22]. Επίσης, η εμπορική δράση του λιμένα έχει μεγάλη αξία καθώς αποδίδει έσοδα στο ταμείο του αγώνα. Τελικώς, ο Οθωμανικός στρατός επανέρχεται συντεταγμένος μαζί με τον Αιγυπτιακό και καταλαμβάνει το φρούριο, αναγκάζοντας τους επαναστάτες να διαφύγουν στην Γραμβούσα. Η νέα πολιορκία του φρουρίου από τους επαναστάτες γίνεται το 1866. Αποτελεί μια από τις σκληρότερες και πιο αιματηρές επαναστάσεις, όμως αποτυγχάνει.

14

15

16

14. Οι Προστάτιδες Δυνάμεις κατεδαφίζουν κατοικίες πλησίον των τειχών, Εφημερίδα The Graphic 24.4.1897.
15. Άποψη του φρουρίου το 1903 από τον G. Gerola.
16. Άποψη του οικισμού μεταξύ 1900-1910 από τον Π. Διαμαντόπουλο.

[21] Ψιλάκης, Β. (1909). *Ιστορία της Κρήτης από της απωτάτης αρχαιότητος μέχρι των καθ'ημάς χρόνων εις τόμους 3*. Μέρος Β'. Χανιά: εκ του τυπ. Νέας Ερεύνης, σ.226.
[22] Βουρλιώτης, Μ. (2016). Το Καστέλι Κισάμου την περίοδο 1828-1830. Διαμόρφωση ενός διοικητικού κέντρου στη βορειοδυτική Κρήτη. Εντός: Αδημοσίευτη ανακοίνωση. *1ο Συνέδριο για την Κίσαμο*.

Ο επίλογος της Οθωμανικής εποχής για το Καστέλι Κισάμου γράφεται τελικά το 1896, με τους Κρήτες επαναστάτες να καταλαμβάνουν το φρούριο και τα πλοία των Προστάτιδων Δυνάμεων να έχουν προλάβει να διασώσουν τους πολιορκούμενους Οθωμανούς, προοθώντας τους προς την Μικρά Ασία. Με την παράδοση του φρουρίου άνδρες των Προστάτιδων Δυνάμεων κατεδαφίζουν κατοικίες που έστεκαν όμορα στα τείχη του προμαχώνα, με την δικαιολογία πως εκείνες λειτουργούν ως προκάλυψη για τους εκάστοτε πολιορκητές[23]. Με την ολοκλήρωση της Κρητικής Επανάστασης και την δημιουργία της Κρητικής Πολιτείας η Κίσαμος αποτελεί επαρχία, με το Καστέλι Κισάμου να καθίσταται σε Δήμο (εκ των συνολικά έξι της επαρχίας). Πρώτος δήμαρχος του Καστελίου Κισάμου επί Κρητικής Πολιτείας είναι ο Ιωάννης Κουνελάκης στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν το 1897.

Κατά την ένωση της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα το 1913 η Κίσαμος συνέχισε να αποτελεί επαρχία διατηρώντας τα ίδια διοικητικά όρια. Τότε γίνεται απόπειρα καταγραφής των καταστημάτων, υπηρεσιών και σχολείων του τόπου. Για τον λόγο αυτό εκδίδεται ο Οδηγός Κρήτης όπου κυκλοφορούσε έως το 1929 για κάθε έτος. Βάσει τον στοιχείων που αυτό παραθέτει, γνωρίζουμε ότι την περίοδο 1913-1919 το Καστέλι Κισάμου αριθμεί 1.081 κατοίκους. Η πόλη συνεχίζει ακόμη να παράγει προϊόντα όπως κρασί, λάδι, εσπεριδοειδή, δημητριακά και κάστανα. Στα διοικητικά της όρια λειτουργούν ένα ημιγυμνάσιο, Επαγγελματική σχολή θηλέων και δημοτικά σχολεία (που διαχωρίζονται σε αρρένων και θηλέων). Επίσης, λειτουργούν τρία δικηγορικά γραφεία, δύο συμβολαιογραφείο και δύο ιατρεία. Αν αναλογιστεί κανείς το μικρό μέγεθος της πόλη κατά την περίοδο εκείνη, κατανοεί πως εκείνη διατηρεί ακόμη έντονες δραστηριότητες και υπερτοπικό χαρακτήρα για την ευρύτερη περιοχή.

17. Ξενοδοχείο ύπνου «Ο Μορφεύς» στο Καστέλι Κισάμου μεταξύ 1919-1929.
18 . Τοπική οδός με καφενεία. | **19.** Μάζεμα άμπελων την περίοδο του τρύγου.

Κατά την περίοδο 1919 – 1929 ο πληθυσμός του Καστελίου Κισάμου αυξάνεται και πλέον ανέρχεται στους 1.480 κατοίκους. Ο εκσυγχρονισμός του τόπου είναι πλέον εμφανής, καθώς λειτουργούν πλέον υδροκίνητοι και πετρελαιοκίνητοι αλευρόμυλοι, εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτροφωτισμού και επεξεργασίας πυρήνα, ελαιοτριβεία, μηχανουργεία, σαπωνοποιείο, ξενοδοχεία, κινηματογράφος κ.α. Ως εκ τούτου, βλέπουμε πως αρχίζει να δημιουργείται κατά την εποχή εκείνη το εμπορικό και βιοτεχνικό κέντρο της πόλης. Πλέον λειτουργούν πέντε δικηγορικά γραφεία και τέσσερα ιατρεία, ενώ ακόμη δραστηριοποιούνται αντιπρόσωποι τριών τραπεζών και υπάρχει ένα υποκατάστημα της Τράπεζας

[23] Staniland, C. (1897). Austrian and British sailors and Turkish soldiers pulling down houses at Kissamo Kastelli, which were considered a source of danger to the fort. *The Graphic*, 24 Απριλίου, σ.496.

Κρήτης[24]. Το έτος 1927 αποτελεί ορόσημο, καθώς τότε ξεκινάει εκ μέρους τους Λιμενικού Ταμείου Κισάμου η κατεδάφιση του φρουρίου, με σκοπό την δημιουργία του λιμανιού του Καστελίου και του προβλήτα. Επιπλέον ισχυρότατο κίνητρο για την καταστροφή του φρουρίου αποτέλεσε η δυνατότητα δημοπράτησης των οικοπέδων που θα δημιουργούνταν από μια τέτοια ενέργεια[25].

Συνολικά γίνεται κατανοητό πως μέχρι την έλευση του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου το Καστέλι Κισάμου έχει καταφέρει να αναπτυχθεί σε όλους τους τομείς παραγωγής, αποκτώντας όλο και μεγαλύτερη αξία για την ευρύτερη περιοχής ως δευτερεύον κέντρο του νομού, μετά την πόλη των Χανίων. Κατά την διάρκεια των γερμανικών και συμμαχικών βομβαρδισμών του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου οι καταστροφές είναι μεγάλες, συμπεριλαμβάνοντας υποδομές σχολείων καθώς και του λιμανιού του Καστελίου. Εξίσου μεγάλες επιπτώσεις είχε και ο μετέπειτα Εμφύλιος, όπου μεγάλα εγκλήματα έλαβαν χώρα, στερώντας από την πόλη την δυνατότητα να αναπτυχθεί κατά τα πρώτα μεταπολεμικά έτη.

Το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα βρίσκει το Καστέλι Κισάμου σε συνεχής ρυθμούς ανάπτυξης. Η δημιουργία υποδομών κοινής ωφέλειας καθώς και σύνδεση με την πόλη των Χανίων ενίσχυσε αυτή την κατεύθυνση. Επιπλέον, η δημιουργία των υποδομών αυτών υπήρξε εν μέρη και η αφορμή ανακάλυψης της πλούσιας ιστορία του τόπου, καθώς η υλοποίησή τους πραγματοποίησε τις απαραίτητες ανασκαφές (π.χ. Β.Ο.Α.Κ. , Κέντρο Υγείας κα.). Ο ιστός τις πόλης επεκτείνεται για πρώτη φορά βόρεια του φρουρίου, προς το παραλιακό μέτωπο. Εκεί κατασκευάζονται υποδομες ελαιοτριβείων, οινοποιίας και αποθήκευσης[26]. Μετά την δεκαετία του 1970 η έντονη ανάπτυξη σύγχρονων κατοικιών σταδιακά δίνει στην πόλη την μορφή που εκείνη έχει σήμερα.

Το Καστέλι Κισάμου παραμένει κέντρο παραγωγής προϊόντων, εμπορίου αλλά και τουριστικός προορισμός. Με αυτό τον τρόπο εξακολουθεί να αποτελεί κόμβο μεγάλης αξίας για την ευρύτερη περιοχή διατηρώντας έναν ρόλο που στο πέρας της ιστορίας της πάντα διέθετε.

20

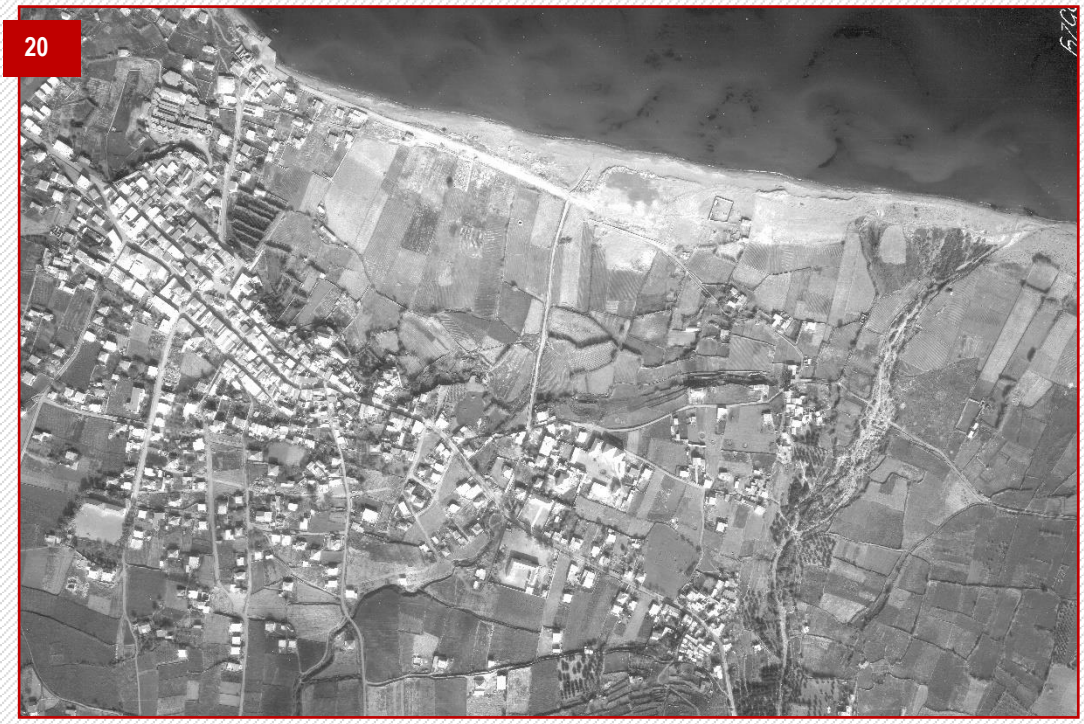

19. Η πόλη σε αεροφωτογραφία της Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού το 1966.

[24] Αμουτζόπουλος,Θ. , Πετράκης, Ε. (1954). *Γενικός οδηγός του νομού Χανίων.Χανιά*: Εκδόσεις Εμμ. Σ. Πετράκη "Νέα Εποχή". σσ.60-250.

[25] Αναστασάκης, Μ. (1954). *Αι αξίαι της Κισάμου*. Χανιά: Εκδόσεις Κ. Μαριδάκη, σ.38.

[26] Σκουτέλης, Ν. (2019). Kasteli Kissamos, the rise of the site memory. Εντός: *W.A.Ve. 2018 Abroad*. Conegliano: Εκδόσεις Anteferma Edizioni, σσ.16-17.

2.2 Πολεοδομική ανάλυση.

Το 1997 με την εφαρμογή του Σχεδίου Καποδίστριας η επαρχία Κισάμου εξελίσσεται σε Δήμο τα όρια του οποίου προκύπτουν από την συνένωση των προϋπαρχόντων δήμων Κισάμου, Ινναχωρίου και Μυθήμνης. Το Καστέλι Κισάμου ορίζεται ως έδρα του Δήμου και αποτελεί κόμβο για την σύνδεση των παραθαλάσσιων και ορεινών περιοχών του δυτικού μετώπου της Κρήτης με την πόλη των Χανίων και την υπόλοιπη νήσο. Επιπλέον, γίνεται προσπάθεια από τις τοπικές αρμόδιες αρχές προκειμένου η πόλη να λάβει το παλιό όνομα της ρωμαϊκής της εποχής και πλέον να ονομάζεται Κίσαμος, με αφορμή την κατασκευή του νέου Διεθνούς Αερολιμένα Ηρακλείου στο Καστέλι Πεδιάδας.

Σήμερα η πόλη κατοικείται από 4.321 κατοίκους[27], με τον πληθυσμό να καταγράφει μόνον ελαφρώς ανοδική τάση σε σχέση με την δεκαετία 1991-2001 όπου αποτέλεσε δημογραφικό ορόσημο για τον τόπο, καταγράφοντας τότε αύξηση άνω του 30%. Η τοπική οικονομία βασίζει την ανάπτυξή της και στους τρις τομείς παραγωγής, με τον πρωτογενή τομέα να κυριαρχεί. Συγκεκριμένα, η παραγωγή ελαιόλαδου και οίνου υψηλής ποιότητας πρωτοστατούν αποτελώντας διαχρονικά τα κύρια εμπορεύσιμα προϊόντα της περιοχής. Επιπλέον, ισχυρές είναι οι δραστηριότητες κηπευτικής παραγωγής και αλιείας, ενώ οι μικρές βιοτεχνικές μονάδες και οι συνεχώς αυξανόμενες τουριστικές υποδομές συμπληρώνουν την παραπάνω λίστα. Για την διασύνδεση της περιοχής, σε απόσταση 3,5 χλμ. υπάρχει λιμένας όπου συνδέει την Κρήτη με τα Κύθηρα και τα Αντικύθηρα, ενώ το λιμάνι της Σούδας απέχει 43 χλμ. από την πόλη. Αντίστοιχα, η πόλη των Χανίων βρίσκεται σε απόσταση 38 χλμ. ενώ ο Διεθνής Αερολιμένας Χανίων απέχει 53 χλμ.

Σήμερα, εντός του Καστελίου Κισάμου η κυκλοφορία ορίζεται από την κύρια οδική αρτηρία του Β.Ο.Α.Κ. όπου διέρχεται κεντρικά της πόλης. Η κυκλοφορία των οχημάτων είναι εξαιρετικά υψηλή και λειτουργεί ως ένα άτυπο όριο, διαχωρίζοντας το παράκτιο τμήμα της πόλης από την υπόλοιπη. Εκατέρωθεν της κύριας οδικής αρτηρίας υπάρχει από μια συλλεκτήρια αρτηρία όπου κατανέμει την κίνηση στις τοπικές οδούς, ενώ ένα αξιοσημείωτο πλήθος δρόμων παραμένουν ακόμη χωρίς στρώση ασφάλτου ή κυβόλιθων. Τέλος, η μοναδική έκταση δρόμου που έχει αποδοθεί για χρήση πεζόδρομου υφίσταται σε τμήμα του παραλιακού μετώπου, στο οποίο βρίσκεται το σύνολο των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων.

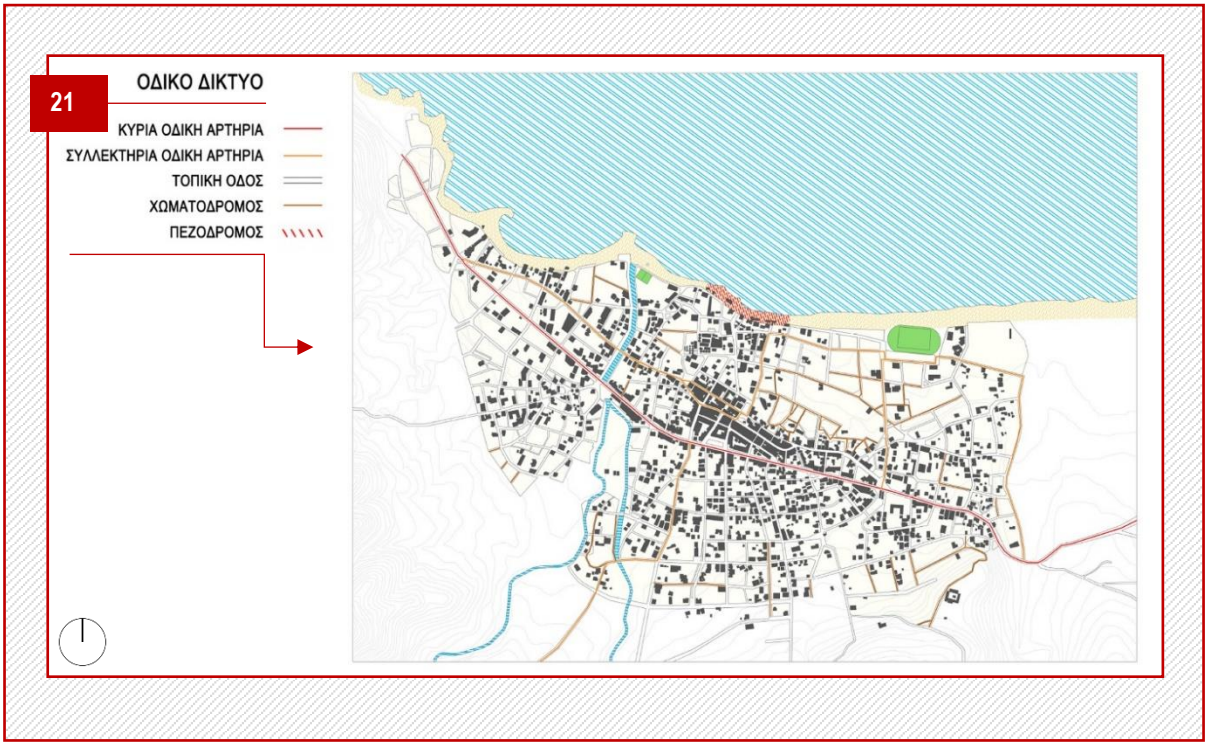

[27] Ελληνική Στατιστική Αρχή

Πολεοδομικά, η ανάπτυξη της πόλης ορίζεται από το Ρυμοτομικό και Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο που 1987. Το Σχέδιο αυτό δέχτηκε επέκταση το 1990 και επάλληλες αναθεωρήσεις κατά την ίδια δεκαετία, όμως κινείται μέχρι σήμερα στο πνεύμα του αρχικού. Η πιο πρόσφατη μελέτη του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου έγινε το 2017. Στα πλαίσια αυτής καθορίζονται τα όρια των χρήσεων γης με επικρατούσα χρήση εκείνη της κατοικίας. Το Πολεοδομικό Κέντρο ορίζεται εκατέρωθεν του οδικού άξονα, ενώ το σύνολο του παραλιακού μετώπου αποδίδεται σε χρήσεις τουρισμού και εστίασης.

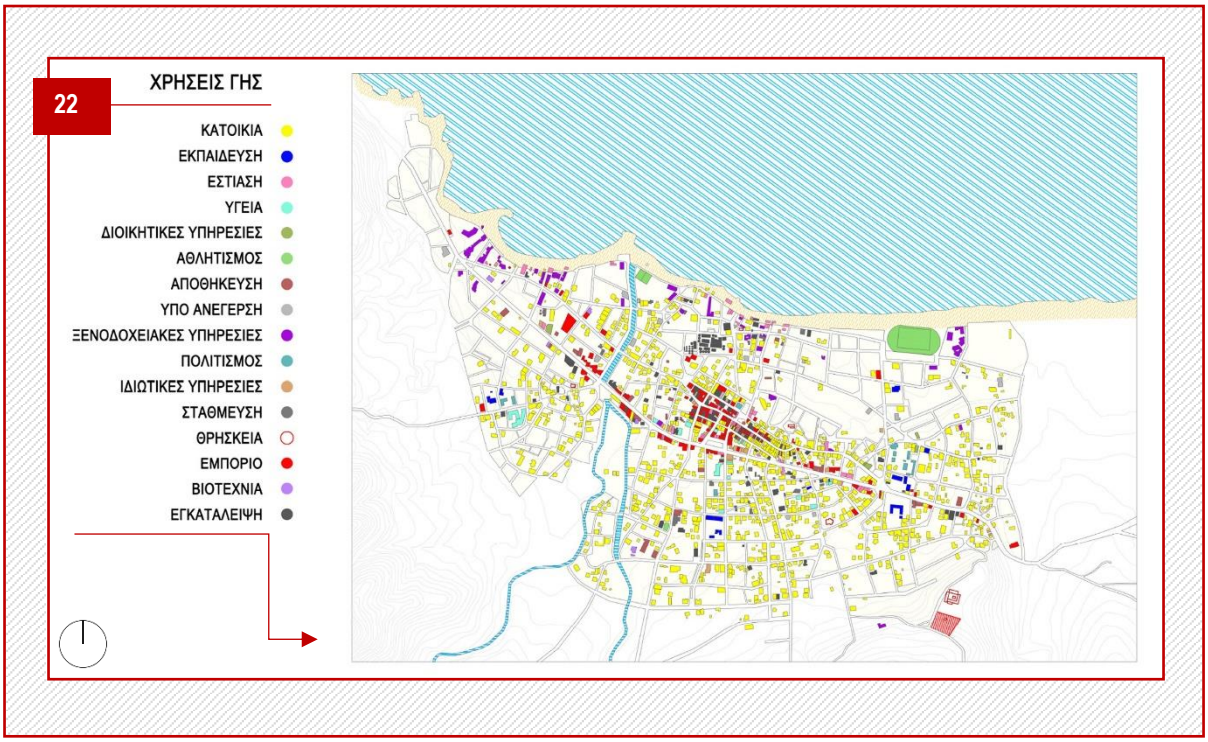

Η πυκνότερη δόμηση εντοπίζεται στον πυρήνα της πόλης, ο οποίος έχει έκταση 52 Ha και εδράζεται στην άλλοτε θέση του φρουρίου. Η ύπαρξη του πυρήνα αυτού προέκυψε από την καταστροφή του φρουρίου και την δημοπράτηση της γης στους κατοίκους το 1926-1927. Ως εκ τούτου, η κατανομή των οικοπέδων εκεί γίνεται με τρόπο κατακερματισμένο, όπου εντοπίζει κανείς την ύπαρξη πυκνών οικοπέδων εντός των οικοδομικών τετραγώνων με πλήρη την έλλειψη ακάλυπτων χώρων. Το γεγονός αυτό εκφράζεται άλλωστε και από τους δείκτες που διέπουν την οικοδόμηση (δίχως όμως τελικά να την ορίζουν). Χαρακτηριστικά, η αρτιότητα των οικοπέδων ανέρχεται στα 250 τ.μ. και ο Συντελεστής Δόμησης έχει τιμή 0.7 και 0,8 αναλόγως την θέση του τεμαχίου. Παρ 'όλα αυτά, η υφιστάμενη δόμηση των οικοπέδων ξεπερνά κατά πολύ την –ήδη μεγάλη- επιτρεπόμενη. Τα οικόπεδα καλύπτονται εξολοκλήρου από τα κτίρια, αυξάνοντας τον συντελεστή της υφιστάμενης δόμησης στο 1, ενώ για τα οικόπεδα επί των άλλοτε νότιων ορίων του φρουρίου ο υλοποιημένος συντελεστής τοπικά ανέρχεται ακόμη και στο 1,7[28]. Η χρήση των ισογείων στον πυρήνα της πόλης στην πλειοψηφία της αφορά το εμπόριο και την εστίαση, με την κατοικία να έρχεται δεύτερη. Πρόκειται για το κέντρο των οικονομικών δραστηριοτήτων, όπου επιχειρήσεις καταλαμβάνουν μέρος των πεζοδρομίων σε δρόμους μικρής διατομής και έντονης κυκλοφορίας. Χαρακτηριστικό είναι άλλωστε το γεγονός ότι η συλλεκτήρια αρτηρία του παράκτιου τμήματος διέρχεται από τον πυρήνα αυτόν και τελικά ενισχύει περαιτέρω την παρουσία των Ι.Χ.

Σε απόλυτη αντιδιαστολή με την παραπάνω συνθήκη, οι περιοχές πέριξ του πυρήνα της πόλης χαρακτηρίζονται από ήπια δόμηση (μικρότερη της θεσμικά μέγιστης επιτρεπόμενης) και μεγάλες ακάλυπτες επιφάνειες εντός των οικοδομικών τετραγώνων. Η πλειοψηφία των εκτάσεων αυτών

[28] Αποστολοπούλου, Β.Μ. και Νίκου, Ρ.Α. (2018). Πρόταση πολεοδομικής αναδιοργάνωσης. Η περίπτωση της Κισάμου. Διπλωματική Εργασία. σ.2.

οικοδομήθηκε σε μεταγενέστερο χρόνο, ενώ οι εργασίες σε πολλές περιπτώσεις αποκάλυψαν αρχαιότητες των οποίων η αξιολόγηση και προστασία επέβαλε παύση των εργασιών. Η χρήση των ισογείων αφορά κυρίως την κατοικία, με τις επιχειρήσεις να εντοπίζονται επί της κύριας κυκλοφοριακής αρτηρίας του Β.Ο.Α.Κ. και το παραθαλάσσιο μέτωπο. Στα όρια της πόλης η δόμηση είναι ακόμη αραιότερη, με τα ολιγάριθμα κτίρια κατοικιών που βρίσκονται στα οικοδομικά τετράγωνα να εξυπηρετούνται από ένα οδικό δίκτυο υποβαθμισμένο και δίχως υποδομές.

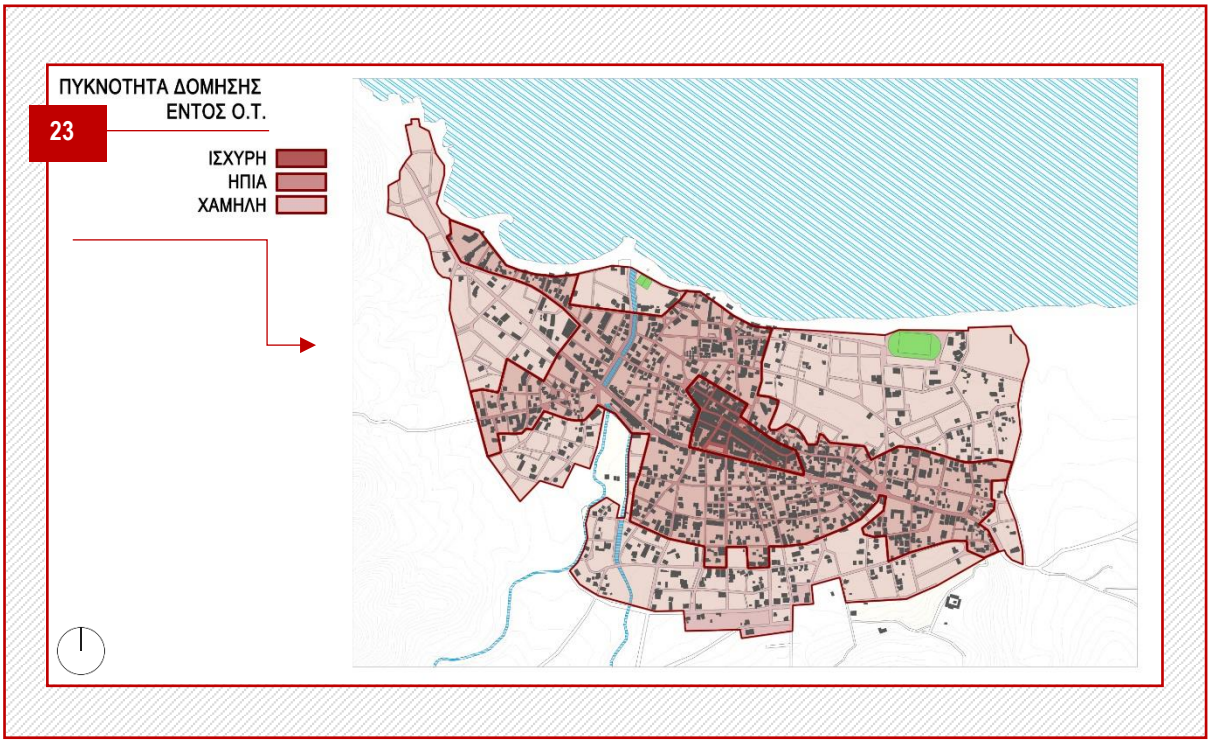

Παρά το πλήθος τον εκτάσεων στα οικοδομικά τετράγωνα που παραμένουν ακάλυπτες και διαθέτουν φύτευση, η έκταση των υλοποιημένων δημοσίων χώρων πρασίνου δεν ξεπερνά τα 3.500 τ.μ. . Το γεγονός αυτό αποδίδει στον κάθε κάτοικο επιφάνεια 0,8 τ.μ. δημοσίου πρασίνου[29], αναλογία πολύ μικρότερη των 9 τ.μ. που καταδεικνύει ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. Επίσης, η κατανομή των χώρων πρασίνου στην περιοχή είναι διάσπαρτη και αφορά επιφάνειες μικρού μεγέθους δίχως εξοπλίσμό. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι επιφάνειες αυτές αποτελούν νησίδες στην διασταύρωση οδών ή δεν έχουν αξιοποιηθεί, διατηρώντας την ιδιότητα του δημόσιου χώρου μόνο ως τίτλο που περιγράφει το ιδιοκτησιακό καθεστώς τους. Ως εκ τούτου, πρόκειται για χώρους στάσης, δίχως εκείνη να προβλέπει την δυνατότητα ανάπτυξης δράσεων οποιασδήποτε μορφής προς αναψυχή των πολιτών.

Το σύνολο των υποδομών εκτείνεται πλησίον της κύριας οδικής αρτηρίας, εξασφαλίζοντας σε αυτές γρήγορη προσβασιμότητα και σύνδεση με την υπόλοιπη περιοχή. Στις εκπαιδευτικές υποδομές συμπεριλαμβάνονται ένα γενικό λύκειο, δύο επαγγελματικά λύκεια, δύο γυμνάσια, δύο δημοτικά σχολεία, δύο νηπιαγωγεία και ένας παιδικός σταθμός όπου φαίνεται ποσοτικά να καλύπτουν επαρκώς τις ανάγκες της περιοχής. Οι εγκαταστάσεις υγείας, πέραν των ιδιωτικών ιατρείων και ενός κέντρου αποθεραπείας , συγκεντρώνονται στο Κέντρο Υγείας Κισάμου όπου βρίσκεται στο κέντρο της πόλης. Οι αθλητικές δραστηριότητες λαμβάνουν χώρα στο Δημοτικό Στάδιο της περιοχής και σε ένα αθλητικό κέντρο. Τους χώρους πολιτισμού απαρτίζουν το Αρχαιολογικό Μουσείο Κισάμου, με πλήθος εκθεμάτων από κάθε ιστορική περίοδο της περιοχής και το Τσατσαρωνάκειο Πνευματικό Κέντρο, πολυχώρος της Ιεράς Μονής Κισάμου – Σελίνου που φιλοξενεί δράσεις κυρίως παραδοσιακού και εκκλησιαστικού χαρακτήρα.

[29] Αποστολοπούλου, Β.Μ. και Νίκου, Ρ.Α. (2018). *Πρόταση πολεοδομικής αναδιοργάνωσης. Η περίπτωση της Κισάμου*. Διπλωματική Εργασία. σ.6.

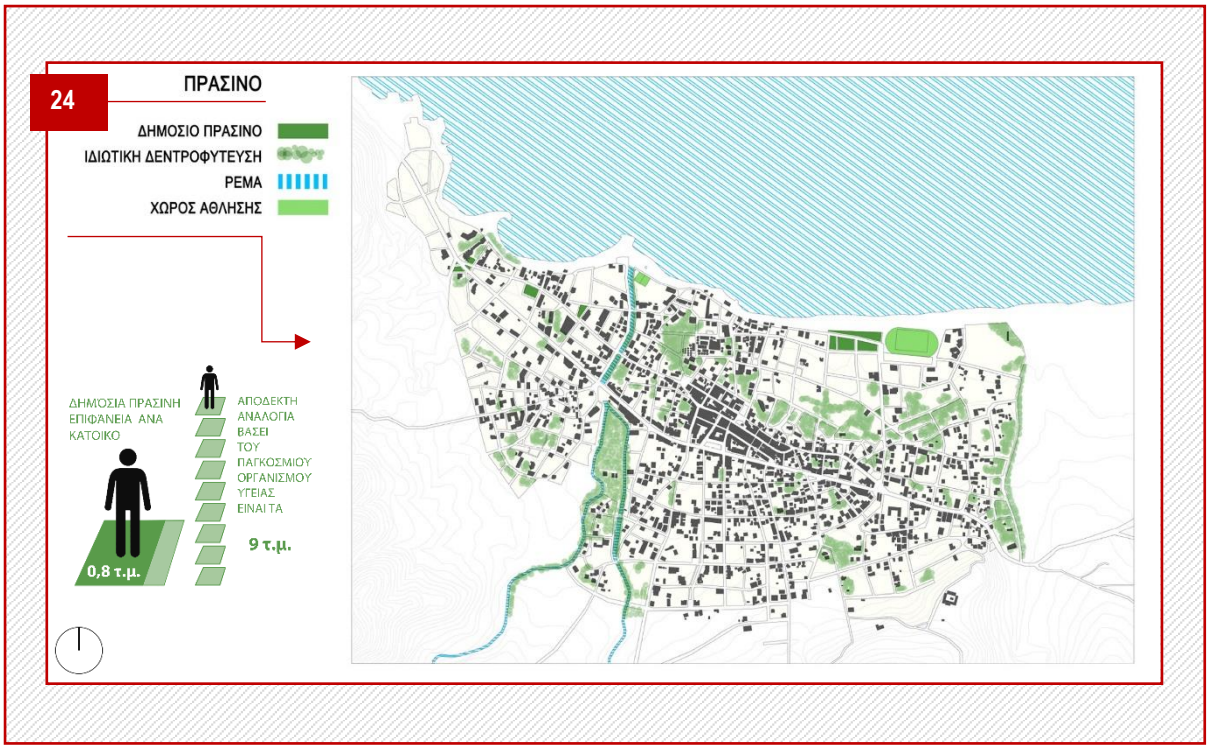

Τέλος, σημαντική προσθήκη στον ιστό της πόλης ως τοπόσημο αποτελούν οι υποδομές της βιομηχανικής μονάδας παραγωγής οίνου της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου. Η κατασκευή των βιομηχανικών αυτών υποδομών αποτελεί την μέγιστη έκφραση στον χώρο της τοπικής κοινωνίας ως προς τον τομέα παραγωγής οίνου, μια δραστηριότητα με ισχυρές ρίζες στο παρελθόν της περιοχής. Πρόκειται για το αντικείμενο της παρούσας εργασίας και αφορά εκτενή εγκαταλελειμμένη επιφάνεια γης και κτιριακού δυναμικού στον ιστορικό πυρήνα της πόλης.

2.3 Παρατηρήσεις και συμπεράσματα.

Η παραπάνω ιστορική και πολεοδομική ανάλυση είναι χρήσιμη για την εξαγωγή παρατηρήσεων και συμπερασμάτων για το Καστέλι Κισάμου. Τα δεδομένα αυτών των παρατηρήσεων και συμπερασμάτων αποτελούν χρήσιμα εργαλεία προκειμένου κανείς να κατανοήσει ορισμένα βασικά στοιχεία που συνθέτουν τόσο το γίγνεσθαι της περιοχής, όσο και τις ανάγκες της.

Μπορούμε με ασφάλεια να παρατηρήσουμε πως η **ενασχόληση** των Κισαμιτών με την γη αποτέλεσε διαχρονικά το επίκεντρο των δραστηριοτήτων και συνεπώς πρόκειται μέχρι και σήμερα για έναν πληθυσμό που βασίζει την ανάπτυξή του στον πρωτογενή τομέα παραγωγής. Συγκεκριμένα, το ελαιόλαδο και ο φημισμένος οίνος Κισάμου (με κύρια ποικιλία αμπελιού το Ρωμαίικο) αποτελούν προϊόντα υψηλής ποιότητας, των οποίων η εξαγωγή σε όλη την Μεσόγειο υπήρξε και αφορμή για την εξωστρέφεια του τόπου. Μέχρι τις μέρες μας, οι πλειοψηφία των οικογενειών της περιοχής διαθέτει κάποιο γεωτεμάχιο το οποίο καλλιεργεί προκειμένου να εμπορεύεται αυτά τα προϊόντα ή να εξασφαλίζει την αυτάρκεια του οίκου της.

Όπως αναφέραμε, ο ιστορικός **πυρήνας** της πόλης από τον 13ο αιώνα ορίστηκε από την ύπαρξη του φρουρίου, εντός και πέριξ του οποίου ήταν εγκατεστημένος ο οικισμός. Εκεί λάμβαναν χώρα οι κοινωνικές δράσεις της καθημερινότητας όπου στα μέσα του 19ου αιώνα φιλοξενούνταν από ένα αλληλοδιδακτικό σχολείο, μία εκκλησία, ένα μπακάλικο, ένα φούρνο και ένα καφενείο (πέραν των υποδομών στρατιωτικού και διοικητικού χαρακτήρα). Συνεπώς οι πρωτόλειες αυτές χρήσεις διαμόρφωσαν τον κοινωνικό πυρήνα, γύρο από τον οποίο οι πολίτες συναναστρέφονταν καθημερινά.

Η **καλλιτεχνική έκφραση** στον τόπο ιστορικά αφορά τις τέχνες της αγγειοπλαστικής και του ψηφιδωτού, οι οποίες όμως δεν έχουν επιβιώσει στις μέρες μας. Επιπλέον, η θεατρική τέχνη όπου κατά την ρωμαϊκή εποχή φιλοξενούνταν σε θέατρο και αμφιθέατρο σήμερα δεν έχει θέση στην περιοχή, καθώς ο μοναδικός κατάλληλος χώρος παραστάσεων βρίσκεται στο δημαρχείο, ενώ το κοντινότερο υπαίθριο θέατρο βρίσκεται στα Νωπήγεια. Αντίστοιχα, από το 1990 και το κλείσιμο του κινηματογράφου Αστόρ, όπου λειτουργούσε από το 1957, εκλείπει από την περιοχή χώρος προβολής. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός πως στο Καστέλι Κισάμου δεν υπάρχει βιβλιοθήκη, παρά τις προσπάθειες του Φιλολογικού Συλλόγου Κισάμου για την δημιουργία μίας. Συνεπώς, μπορεί κανείς να συμπεράνει με ασφάλεια πως οι υποδομές για την έκφραση των τεχνών και των γραμμάτων στο περιβάλλον της πόλης χρειάζεται να ενισχυθούν.

Τέλος, η **έλλειψη δημοσίων χώρων** πρασίνου στον ιστό του Καστελίου Κισάμου είναι ζήτημα σημασίας για την εμπειρία των πολιτών. Ο μοναδικός λειτουργικός ανοιχτός δημόσιος χώρος βρίσκεται πλησίον της κύριας οδικής αρτηρίας του Β.Ο.Α.Κ. και αφορά την πλατεία Ελ. Βενιζέλου, όπου έχει χρήση μόνον ως χώρος στάσης. Πέραν εκείνου, οι δράσεις σε ανοιχτούς χώρους περιορίζονται στα προαύλια των σχολικών εγκαταστάσεων, λίγους χώρους άθλησης και τις παραλίες.

25

25. Κολάζ για το τοπίο της πόλης σε μια διαδρομή από νότο προς βορρά - Ανασκαφές αρχαιοτήτων, σύγχρονα κτίρια, εναπομείναντα τείχη φρουρίου, οινοποιείο, παραλιακό μέτωπο.

3 _ Βιομηχανική μονάδα παραγωγής οίνου [Ε.Γ.Σ.Κ.].

3.1 Ιστορικά δεδομένα.

Το 1914 ψηφίζεται από την κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου, με εισηγητή Υπουργό τον Ανδρέα Μιχαλακόπουλο, ο νόμος 602/1914. Η θεσμοθέτηση του νόμου αυτού εισάγει τις συνεταιριστικές δραστηριότητες στην χώρα, ορίζοντας τον τρόπο ίδρυσης και λειτουργίας τους[30]. Πρόκειται για έναν νόμο όπου στήριξε καθοριστικά την ελληνική οικονομία και κοινωνία στις αρχές του 20ου αιώνα. Ο αγροτικός τομέας αποτέλεσε το επίκεντρο των συνεταιριστικών αυτών δραστηριοτήτων, καθώς η πλειοψηφία την κοινωνίας κατά την εποχή δραστηριοποιούνταν σε αυτόν, ιδίως στην επαρχεία. Χαρακτηριστικά, περί των μέσων του προηγούμενου αιώνα στην Ελλάδα δραστηριοποιούνταν 133 Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών, οι οποίες κατανέμονταν σε 11 Κεντρικές Ενώσεις. Αυτές οι Ενώσεις Γεωργικών Συνεταιρισμών εμπεριείχαν 6.984 Πρωτοβάθμιους Γεωργικούς Συνεταιρισμούς (δηλαδή τοπικούς συνεταιρισμούς μικρής κλίμακας) στους οποίους ήταν οργανωμένοι 705.000 γεωργοί. Οι γεωργοί αυτοί αποτελούν ποσοστό 78% εκ των 900.000 που δραστηριοποιούνταν συνολικά στην

[30] Αθανασάκης, Δ. (1991). Ανάλυση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς της. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Πάτρας. σ.28.

χώρα.[31] Βάσει αυτού μπορεί κανείς να καταλάβει πώς οι συνεταιρισμοί αποτελούν εγχείρημα με ισχυρότατη δυναμική τόσο τοπικά όσο και για το σύνολο της ελληνικής επικράτειας.

Το 1930 ιδρύεται η «Ένωσης Οινοποιητικών Συνεταιρισμών Καστελίου Κισάμου», στα πλαίσια που όριζε ο νόμος 602/1914, με έδρα το Καστέλι Κισάμου[32]. Η λειτουργία του συνεταιρισμού κατά τα πρώτα έτη αφορούσε την υποστήριξη της παραγωγής οίνου, καθώς αυτό ήταν το προϊόν με ισχυρότερη παραγωγή και αξία στον τόπο, με σκοπό την τυποποίησή του. Αυτό γινόταν εφικτό μέσα από την συλλογική προμήθεια γεωργικών μηχανημάτων, φαρμάκων και εφοδίων στους παραγωγούς. Έως το 1954 στην Ένωση εμπεριέχονται 29 συνεταιρισμοί με συνολικά 2.744 αγρότες[33]. Το 1963 μετονομάστηκε σε «Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Καστελίου Κισάμου» δημιουργώντας την μονάδα παραγωγής οίνου στην περιοχή Τελωνείο, με έξοδα των μελών του συνεταιρισμού. Η κατασκευή της μονάδας παραγωγής γίνεται σε έκταση που ανήκε στον συνεταιρισμό και σε αυτήν εμπεριέχονταν ως τότε καλλιεργήσιμη γη και υφιστάμενα κτίσματα[34]. Στις εγκαταστάσεις της μονάδας γίνεται η περισυλλογή, αξιολόγηση, άλεση των καρπών καθώς και η αλκοολική τους ζύμωση σε δεξαμενές. Επίσης, εκεί βρίσκονταν και τα κεντρικά γραφεία διοίκησης, κάνοντας άμεση την επίβλεψη των διαδικασιών της παραγωγής. Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής αυτής μεταφέρετε στην Γαλλία, με ευθύνη του τότε Υπουργείου Εμπορίου, προκειμένου εκεί να πραγματοποιηθεί η απόσταξη και εμφιάλωση του οίνου ώστε να διοχετευθεί μετέπειτα στην αγορά.

26,27. Αναμνηστικές φωτογραφίες από την ημέρα των επίσημων εγκαινίων του 1963 στις νέες οινοποιητικές εγκαταστάσεις της Ένωσης..

Τα προϋφιστάμενα κτίρια πέριξ της μονάδας παραγωγής μετά το 1963 λαμβάνουν χρήσεις υποστηρικτικού χαρακτήρα και εξυπηρετούν λειτουργίες πέραν την παραγωγής οίνου, στο πλαίσιο των ευρύτερων λειτουργιών του συνεταιρισμού. Οι χρήσεις αυτές περιλαμβάνουν αποθήκη ζωοτροφών και πρατήρια τροφίμων, γεωργικών μηχανημάτων / φαρμάκων και ρούχων. Ακόμη, αξίζει να αναφερθεί πως στον χώρο των μονάδων εγκαταστάθηκε η πρώτη αυτόνομη γεννήτρια παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος στην ευρύτερη περιοχή. Βάσει των παραπάνω δεδομένων, αντιλαμβάνεται κανείς πως η ύπαρξη της

[31] Αθανασάκης, Δ. (1991). *Ανάλυση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς της*. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Πάτρας. σ.6-7.

[32] Αθανασάκης, Δ. (1991). *Ανάλυση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς της*. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Πάτρας. σ.8.

[33] Αμουτζόπουλος,Θ. , Πετράκης, Ε. (1954). *Γενικός οδηγός του νομού Χανίων.Χανιά*: Εκδόσεις Εμμ. Σ. Πετράκη "Νέα Εποχή". σ.410.

[34] Μπατιστάκης, Θ. (2023). *Προσωπική συνέντευξη με πρώην εργαζόμενο των εγκαταστάσεων οίνου της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου* .

βιομηχανικής μονάδας στον ιστό της πόλης αποτελεί εγχείρημα με ισχυρό κοινωνικό και αναπτυξιακό πρόσημο κατά το τέλος της μεταπολεμικής περιόδου.

Το ετήσιο μέγεθος της παραγωγής κυμαινόταν στις 300.000 φιάλες[35] και περιλαμβάνει λευκό, ροζέ και κόκκινο οίνο. Ο φθηνότερος τύπος της παραγωγής ήταν η Ρετσίνα, όπου παρά την χαμηλή τιμή του διατηρούσε ποιοτικά χαρακτηριστικά και απευθύνονταν προς κατανάλωση από τις χαμηλά εισοδηματικές τάξεις. Ομοίως, το κρασί Μαδέρα προορίζονταν για κατανάλωση σε λαϊκές συγκεντρώσεις και συνεστιάσεις κατοίκων της περιοχής. Επιπλέον, παράγονταν το κρασί Καβαλιέρε το οποίο αποτελούσε τον πρωταγωνιστή σε ζήτηση από τους καταναλωτές. Τέλος, το κρασί Κάβας αποτελεί το προϊόν υψηλότερης ποιότητας και τιμής όπου παράγεται από τον συνεταιρισμό. Η ποσότητες του συγκεκριμένου τύπου οίνου όπου διαθέτει η Ένωση στην αγορά είναι περιορισμένες λόγω του μεγάλου χρόνου που προϋποθέτει η βαθιά ωρίμανση του σε ξύλινα βαρέλια[36].

Η δραστηριότητα των εγκαταστάσεων παραμένει έντονη και μέσα στην πρώτη δεκαετία απο την δημιουργία της αποφασίζεται η κατασκευή δεξαμενών φύλαξης λαδιού, με ετήσια παραγωγή 1.500 τόνους, καθώς και ενός ακόμη κτιρίου για την υποστήριξη αυτής ως χώρος τυποποίησης της ποιότητας. Το 1981 το κτίριο αυτό μετατρέπεται σε μεγάλη αγορά (super market) και την χρήση του αναλαμβάνει νέο κτίριο. Ορόσημο αποτελεί το έτος 1983, όπου κατασκευάζεται στην περιοχή της Γραμβούσσας σύγχρονο αποστακτήριο (σε απόσταση μόλις 15 χιλιομέτρων από εκείνο της Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών Κολυμπαρίου), το οποίο είχε την δυνατότητα να αναλάβει το σύνολο των διαδικασιών παραγωγής οίνου έως και την τελική του εμφιάλωση, παρακάμπτοντας την ανάγκη αποστολής του μούστου στο εξωτερικό. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η εγκατάλειψη των παλαιών –πλέον- υποδομών το 1985, διατηρώντας μόνο τα κεντρικά γραφεία διοίκησης στον χώρο[37]. Οι τότε φιλόδοξα παρορμητικές επιλογές της διοίκησης σε συνδυασμό με την αδυναμία προσαρμογής στα πραγματικά δεδομένα της εποχής (είσοδος της χώρας στην Ε.Ο.Κ., νέο καθεστώς εμπορικών διαδικασιών, υποδομές με δυνατότητες υπερπολλαπλάσιες της υπάρχουσας παραγωγής κα.) είχαν ως αποτέλεσμα στην σταδιακή συρρίκνωση και ατροφία της Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Καστελίου Κισάμου. Τελικά, το 2004 ο Ένωση οδηγείται σε επίσημη διάλυση και συγχωνεύεται με άλλους συνεταιρισμούς, ενώ το 2013 η συνολική περιουσία της τίθεται προς εκκαθάριση η οποία ακόμα εκκρεμεί.

Σήμερα, εντός των εγκαταστάσεων συνεχίζει να υφίσταται μόνο η χρήση των γραφείων, ως υποκατάστημα πλέον του Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων στην Κίσαμο, ενώ ένα εκ των πέριξ κτιρίων διατηρεί την χρήση μεγάλης αγοράς (super market). Το βιομηχανικό σύνολο χαρακτηρίζεται από απόλυτη εγκατάλειψη και έλλειψη οποιασδήποτε μορφής ουσιαστική προστασία, πέραν τον χώρων όπου χρησιμοποιούνται ακόμη. Αποτέλεσμα αυτού είναι στο πέρασμα του χρόνου οι υποδομές να έχουν υποκύψει στη φθορά του χρόνου και στη δολιοφθορά.

3.2 Περιγραφή του συνόλου.

Όπως αναφέρθηκε στην προηγούμενη παράγραφο, η ιδιοκτησία της άλλοτε Ε.Γ.Σ.Κ. στην θέση «Τελωνείο» αφορούσε εκτάσεις πέραν εκείνων που εμπεριέχουν τη βιομηχανική μονάδα. Στο πέρασμα των ετών δεν έχει διασωθεί κάποια πλήρης καταγραφή των ορίων της έκτασης αυτής. Παρ'όλα αυτά εντοπίζονται τμήματα των ορίων από πέτρινους τοίχους και δενδροφύτευση που σε συνδυασμό με την βοήθεια αεροφωτογραφιών της περιόδου δημιουργίας της μονάδας παραγωγής μπορούν να αποδώσουν προσεγγιστικά το περίγραμμα της ιδιοκτησίας. Το περίγραμμα αυτό αποδίδει 15,3 στρέμματα γης.

---

[35] Αθανασάκης, Δ. (1991). *Ανάλυση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς της*. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Πάτρας. σ.10.

[36] Αθανασάκης, Δ. (1991). *Ανάλυση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς της*. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Πάτρας. σ.23.

[37] Μπατιστάκης, Θ. (2023). *Προσωπική συνέντευξη με πρώην εργαζόμενο των εγκαταστάσεων οίνου της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου* .

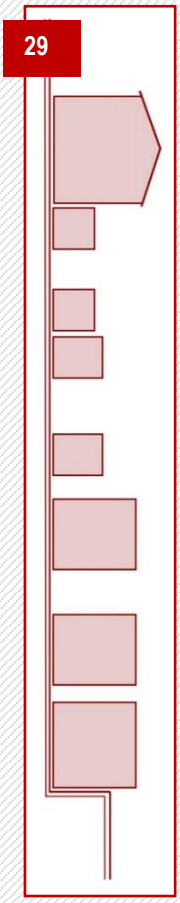

28. Οι εγκαταστάσεις του οινοποιείου στο προσεγγιστικό περίγραμμα της ιδιοκτησίας.
29. Η έδραση των εγκαταστάσεων στους πρόποδες του λόφου - σχηματική τομή στον άξονα ΒΝ.

Βάσει του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου, όπως εκείνο εκπονήθηκε το 2017, το σύνολο των εγκαταλειμμένων εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου λαμβάνει τον χαρακτηρισμό του «αξιόλογου στοιχείου» στον ιστό της πόλης και περιλαμβάνεται στα όρια της περιοχής που θέτει το σχέδιο προς ανάπλαση.

Η οργάνωση των οδών πρόσβασης εντός της ευρείας ιδιοκτησίας είχε πραγματοποιηθεί προς διευκόλυνση των διαδικασιών παραγωγής της, όμως με την εγκατάλειψη του χώρου (και το ρευστό καθεστώς ιδιοκτησίας) εκείνη οικειοποιήθηκε από τα γύρω οικοδομικά τετράγωνα και αποτέλεσε άτυπα μέρος του οδικού δικτύου της πόλης. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός πως οι δρόμοι αυτοί δεν έχουν ονομασία ενώ είσοδοι κατοικιών χωρίς αρίθμηση κατασκευάστηκαν επί αυτών. Ως εκ τούτου, οι εγκαταστάσεις δεν εδράζονται σε αναγνωρισμένο οικοδομικό τετράγωνο, ούτε διαθέτουν επίσημη διεύθυνση σήμερα. Η κίνηση των πολιτών είναι ιδιαίτερα αραιή, καθώς αφορμή για επίσκεψη στον χώρο αποτελεί μόνον η μεγάλη αγορά (super market)που βρίσκεται στο σημείο, ενώ οι γύρω κατοικίες είναι λίγες και εξυπηρετούνται κυρίως από τοπικές οδούς εκτός των εκτάσεων. Ως εκ τούτου, λιγοστά είναι και τα Ι.Χ. που διέρχονται, καθώς η σύνδεση της πόλης με το παραλιακό μέτωπο γίνεται απευθείας από την συλλεκτήρια οδό στα ανατολικά.

Η δημιουργία των εγκαταστάσεων έχει γίνει σε θέση λίγα μόνο μέτρα βόρεια των εναπομεινάντων τειχών του φρουρίου της πόλης, στους πρόποδες του λόφου που το φιλοξενούσε. Εκεί το έδαφος είναι επικλινές, ξεκινώντας από υψόμετρο 3,20μ. καταλήγει στα 8,40μ. . Η επιλογή αυτή φαίνεται επιτηδευμένη, καθώς η τμηματική ανασκαφή και ισοπέδωση του λόφου διευκολύνει αφενός την πρόσβαση από την χαμηλή στάθμη και αφετέρου αξιοποιεί την υψηλότερη στάθμη στην «πλάτη» των

εγκαταστάσεων για την ευκολότερη πρόσβαση στις δεξαμενές. Συνεπώς, η είσοδος στις υποδομές γίνεται από το βόρειο –χαμηλό- μέτωπο μέσα από πύλη μεγάλου ανοίγματος η οποία σήμερα είναι κλεισμένη με πρόχειρη κατασκευή για να εμποδίζεται η πρόσβαση στον εγκαταλειμμένο χώρο. Επιπλέον υπάρχει δευτερεύουσα μικρή είσοδος στο δυτικό μέτωπο των εγκαταστάσεων, η οποία δεν χρησιμοποιείται και έχει σφραγιστεί με οξυγονοκόλληση.

Η συνολική έκταση που ορίζει ο περίκλειστος χώρος τον εγκαταστάσεων ανέρχεται στα 3.957,56 τ.μ. εν των οποίων τα 2.466,23 τ.μ. αφορούν την κάλυψη των κατασκευασμένων υποδομών. Περιμετρικά του χώρου είναι τοποθετημένοι οι μεγαλύτεροι όγκοι (κτίρια και δεξαμενές μεγάλης χωρητικότητας), ενώ οι μικρότεροι όγκοι αναπτύσσονται κεντρικά. Η τοποθέτηση αυτή αποδίδει στο σύνολο έναν ισχυρά φρουριακό χαρακτήρα που γίνεται άμεσα αντιληπτός από τον περιπατητή. Οι κάθετοι άξονες των δύο κεντρικών διαδρόμων των εγκαταστάσεων καταλήγουν στις δύο εισόδους. Η διάταξη των υποδομών διαμορφώνει επιμέρους διαδρόμους επί των οποίων συστοιχίζονται αριθμημένες οι δεξαμενές, εκθέτοντας τις θύρες τους καθώς επίσης και είσοδο για κάθε ένα εκ των δύο κτιρίων που υπάρχουν στις εγκαταστάσεις. Στην περίπτωση του ενός μάλιστα, ο διάδρομος μεταξύ των δεξαμενών που καταλήγει στην είσοδο του κτιρίου είναι σκεπασμένος με πλάκα που καθιστά τον χώρο ημιυπαίθριο.

30. Η κεντρική βόρεια είσοδος . | **31.** Κάθετοι διάδρομοι των δεξαμενών και ο ημιυπαίθριος.
32. Δεξαμενές στο νότιο δυτικό μέτωπο. | **33.** Η δευτερεύουσα δυτική είσοδος.

Το δάπεδο είναι εξ ολοκλήρου στρωμένο με σκυρόδεμα σε ενιαία στάθμή, ίδια με εκείνη της εισόδου. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το δάπεδο νότια δυτικά του χώρου, το οποίο βρίσκεται σε αναβαθμό ύψους 40 εκ. από το υπόλοιπο και οφείλεται στην ύπαρξη κοιτόστρωσης, καθώς εκεί βρίσκεται πλήθος δεξαμενών μεγάλου μεγέθους, άρα και μεγάλων φορτίων όταν εκείνες ήταν γεμάτες.

Ιδιαίτερο στοιχείο που αντικρίζει ο επισκέπτης βρισκόμενος εντός αλλά και πέριξ των εγκαταστάσεων είναι η ύπαρξη γεφυρών και κλιμάκων στα δώματα των δεξαμενών. Οι γέφυρες αυτές συνέδεαν όλα τα δώματα μεταξύ τους, με αφετηρία τον χώρο του ζυγίσματος, του οποίου η θέση βρίσκεται νότια, στον αναβαθμό του φυσικού εδάφους σε σχέση με τον χώρο της υπόλοιπης μονάδας παραγωγής. Από εκείνες σήμερα επιβιώνουν μόνο όσες κατασκευάστηκαν από οπλισμένο σκυρόδεμα, όμως γνωρίζουμε πως υπήρχαν και άλλες μεταλλικής κατασκευής. Οι θέσεις των μεταλλικών αυτών στοιχείων καταδεικνύονται από τις υποδοχές τους στις υφιστάμενες υποδομές και αεροφωτογραφίες της εποχής.

Τα περισσότερα μεταλλικά στοιχεία όπως οι θύρες των δεξαμενών, οι γέφυρες, τα κιγκλιδώματα, τα στέγαστρα και διαφόρων τύπων μηχανήματα έχουν λεηλατηθεί με σκοπό την μεταπώλησή τους ενώ όσα έχουν απομείνει αφήνονται εκτεθειμένα σε τυχαία σημεία, με την αλμυρή ατμόσφαιρα να τα διαβρώνει.

Εξωτερικά του περίκλειστου συγκροτήματος των εγκαταστάσεων υπάρχουν τέσσερα οικοδομήματα. Δύο από εκείνα είναι τοποθετημένα στο νότιο (υπερυψωμένο) μέτωπο της μονάδας και ο ρόλος τους ήταν υποστηρικτικός στην λειτουργία της παραγωγής. Επιπλέον στο μέτωπο αυτό υπάρχουν οι δύο σπαστήρες όπου άλεθαν τους καρπούς. Ο χώρος αυτός είναι περιφραγμένος με συρματόπλεγμα για λόγους προστασίας από πιθανή πτώση στον χώρο τον εγκαταστάσεων. Τα άλλα δύο οικοδομήματα είναι τοποθετημένα στο δυτικό μέτωπο των εγκαταστάσεων. Πρόκειται για κτίρια που λειτουργούσαν υποστηρικτικά προς τις δεξαμενές του λαδιού, οι οποίες πλέον δεν υπάρχουν, αλλά οι κυκλικές βάσεις επί του εδάφους υποδεικνύουν τις θέσεις που καταλάμβαναν στον χώρο καθώς και την διατομή τους.

34. Γέφυρα μεταξύ δεξαμενών. | **35.** Κιγκλιδώματα δεξαμενών. | **36.** Δρόμος μεταξύ του οινοποιείου και των δεξαμενώς του λαδιού. | **32.** Ο χώρος των δεξαμενώς του λαδιού. | **38.** Οι Σπαστήρες καρπών.

3.3 Περιγραφή του τρόπου λειτουργίας της παραγωγής.

Προκειμένου να κατανοήσει κανείς τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσε η Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Καστελίου Κισάμου όσον αφορά την παραγωγή οίνου, χρειάζεται να λάβει υπόψη πως εκείνη είναι εξαρτημένη σε μεγάλο βαθμό από στις ενέργειες των οργανωμένων μελών της (δηλαδή των τοπικών αγροτών). Τα μέλη αυτά αποτελούν και την βάση της κάθε παραγωγικής διαδικασίας καθώς οι ίδιοι διαθέτουν την πρώτη ύλη προς επεξεργασία από τις μονάδες παραγωγής. Βάσει αυτού, καταλαβαίνει κανείς πως οι μέρες του τρύγου αποτελούσαν ένα ξεχωριστό γεγονός με έντονο συλλογικό αίσθημα για την τοπική κοινωνία, όπου πλήθος γεωργών του Καστελίου Κισάμου συνέρρεε στην βιομηχανική μονάδα παραγωγής οίνου προκειμένου να εναποθέσει τις ποσότητες που καλλιεργήθηκαν

στη γη του και να λάβει το αντίστοιχο αντίτιμο. Μαρτυρίες τις εποχής περιγράφουν τον συνωστισμό από ουρές οχημάτων που εκτείνονταν για εκατοντάδες μέτρα, από την θέση του ζυγίσματος των καρπών (νότιο μέτωπο των εγκαταστάσεων) έως την κεντρική πλατεία (απόσταση περίπου 400 μέτρα). Επιπρόσθετα, πολίτες νεαρής ηλικίας επιθυμούσαν να εργαστούν τις ημέρες αυτές για το ξεφόρτωμα των καρπών ώστε να λάβουν ένα επιπλέον εισόδημα[38].

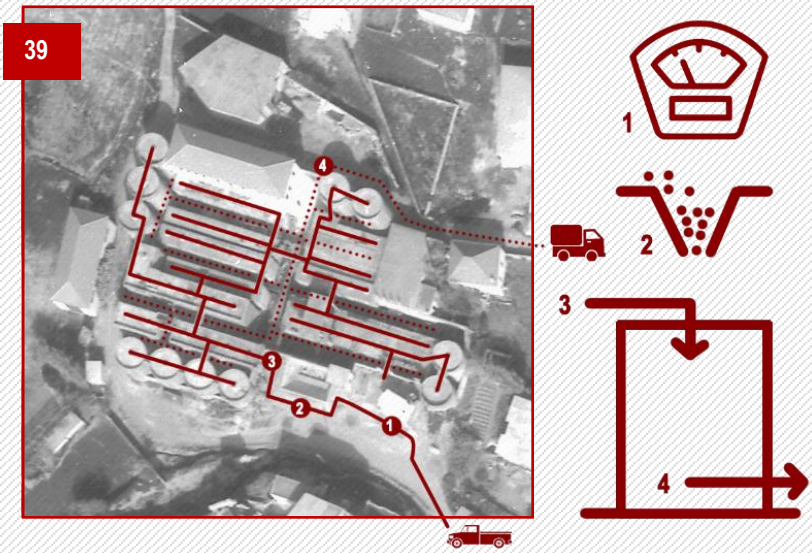

39. Τα στάδια της παραγωγής – ζύγισμα, σπάσιμο, διοχέτευση/ωρίμανση, άδειασμα και μεταφορά.

Το ζύγισμα γίνονταν εξωτερικά της μονάδας παραγωγής στο νότιο μέτωπο, σε επιδαπέδια ζυγαριά μεταλλικής κατασκευής επί της οποίας στάθμευε το εκάστοτε φορτωμένο όχημα Στον χώρο υπήρχε οινολόγος χημικός όπου ανέλυε και καθόριζε την ποιότητα των καρπών με την βοήθεια τον αντίστοιχων μηχανημάτων. Οι καρποί στην συνέχεια ρίχνονταν στον σπαστήρα όπου πολτοποιούνταν, δημιουργώντας τον μούστο ο οποίος έπειτα διοχετεύονταν σε δεξαμενές από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Η διοχέτευση στις δεξαμενές γινόταν από το πάνω μέρος όπου διέθεταν μικρές θύρες, οι οποίες χρησιμοποιούνταν επίσης για την πρόσβαση των εργαζομένων από αυτές όταν απαιτούνταν εργασίες καθαρισμού, εξασφαλίζοντας επίσης τον ζωτικής σημασίας αερισμό από τις αναθυμιάσεις. Η πρόσβαση στην οροφή των δεξαμενών γίνονταν με γέφυρες και κλίμακες. Συνεπώς, η ύπαρξη αυτών των υπέργειων διαδρομών έκανε την διοχέτευση του μούστου, αλλά και την επίβλεψη της διαδικασίας, γρήγορη. Η εκκένωση των δεξαμενών γίνεται με αντλίες οι οποίες συνδέονταν σε εγκατεστημένες υποδοχές της βάσης. Η περισυλλογή του εναπομείναντος μούστου καθώς και η απομάκρυνση των υλικών καθαρισμού πραγματοποιούνταν από ξύλινες θύρες μεταλλικού διαφράγματος όπου ήταν τοποθετημένες επίσης στην βάση.

Η φόρτωση του μούστου γίνονταν σε φορτηγά τα οποία είχαν την δυνατότητα να εισέρχονται απευθείας στον χώρο από το βόρειο μέτωπο των εγκαταστάσεων ώστε να προσεγγίσουν τις δεξαμενές ενδιαφέροντος. Με την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής, τα φορτηγά εξέρχονταν των εγκαταστάσεων με σκοπό συνήθως να κατευθυνθούν προς τον λιμένα Καβονησίου, απόσταση μερικών λεπτών από την πόλη. Εκεί ξεκινούσε και το ταξίδι τους προς την Γαλλία για εμφιάλωση.

[38] Μπατιστάκης, Θ. (2023). *Προσωπική συνέντευξη με πρώην εργαζόμενο των εγκαταστάσεων οίνου της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου* .

3.4 Τυπολογική και μορφολογική ανάλυση των επιμέρους κατασκευών.

Όσον αφορά τις επιμέρους κατασκευές του βιομηχανικού συνόλου, εκείνες απαρτίζονται από τις δεξαμενές, τα οικοδομήματα εντός της μονάδας παραγωγής και εκείνα που βρίσκονται πέριξ αυτής. Εντός των εγκαταστάσεων υπάρχουν τα οικοδομήματα Α' και Β' ενώ πέριξ των εγκαταστάσεων στα πλαίσια της παρούσας εργασίας μελετώνται τα οικοδομήματα Γ', Δ', Ε' και ΣΤ'. Οι δεξαμενές ομαδοποιούνται σε σχέση με την τυποποιημένη μορφή τους στις ομάδες (I), (II), (III) και (IV).

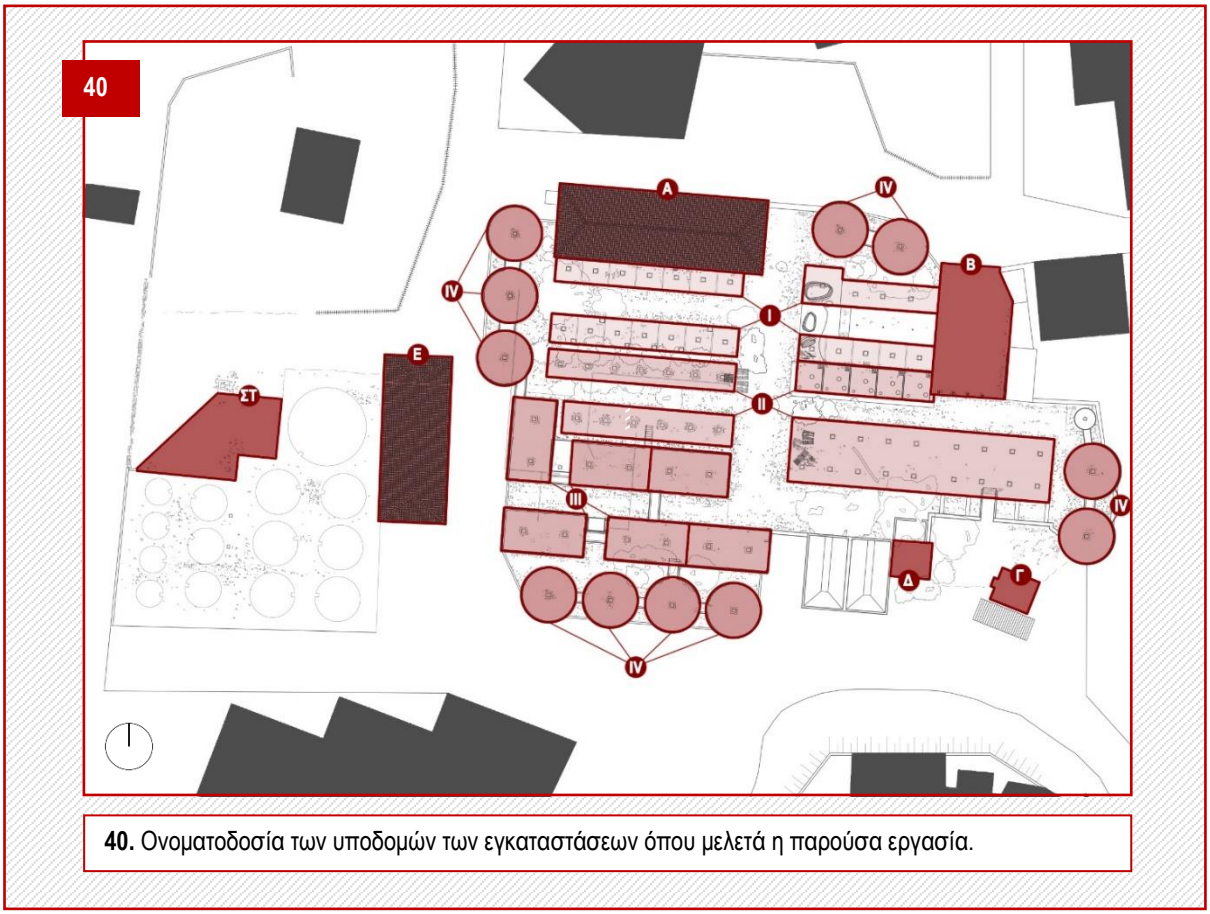

40. Ονοματοδοσία των υποδομών των εγκαταστάσεων όπου μελετά η παρούσα εργασία.

Το οικοδόμημα Α' αποτελεί διώροφο κεραμοσκεπές κτίσμα με τετράριχτη στέγη και διατρέχει το μεγαλύτερο τμήμα του Βόρειου μετώπου των εγκαταστάσεων. Η κάλυψη του ανέρχεται στα 307,52 τ.μ. ενώ η δόμηση του ισόγειου και πρώτου ορόφου είναι 267,32 τ.μ. και 264,87 τ.μ. αντίστοιχα , αποδίδοντας συνολική δομημένη επιφάνεια για το κτίριο 532,19 τ.μ. . Είναι οικοδομημένο σε δύο φάσεις, με την πρώτη να αφορά τη δημιουργία του ισόγειου χώρου προ του 1945. Η φέρουσα τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη με την μέθοδο της αργολιθοδομής έχοντας πάχος 60 εκ., ενώ το πέτρωμα που χρησιμοποιήθηκε είναι ασβεστόλιθος σε συνδυασμό με κροκάλες διαφόρων τύπων πέτρας. Η δεύτερη οικοδομική φάση γίνεται κατά την περίοδο δημιουργίας της βιομηχανικής μονάδας. Αφορά την προσθήκη του ορόφου με σκελετό οπλισμένου σκυροδέματος και την αναδιαμόρφωση του ισογείου με επεμβάσεις για την δημιουργία νέων ανοιγμάτων, θυρών και τον καθορισμό εσωτερικών χώρων με τοίχους από οπτόπλινθο. Κατά την φάση εκείνη το άνω τμήμα της αργολιθοδομής του ισογείου αφαιρείται και αντικαθίσταται με νέο. Στην περίπτωση της νότιας φέρουσας τοιχοποιίας, εκείνη απομακρύνεται πλήρως και τον ρόλο της αναλαμβάνουν τα τοιχία της πλάτης των δεξαμενών από τα οποία εκτείνονται υποστυλώματα έως την πλάκα του ορόφου προκειμένου ο χώρος να κλείσει. Επιπλέον, η πλάκα του ορόφου προεκτείνεται νότια διαμορφώνοντας εξώστη κατά μήκος όλης της όψης. Η κεραμοσκεπή είναι τετράριχτη από κεραμίδια γαλλικού τύπου και εσωτερικά έχει ταβανωθεί ενώ εδράζεται σε περιμετρική ζώνη προβόλου από οπλισμένο σκυρόδεμα.

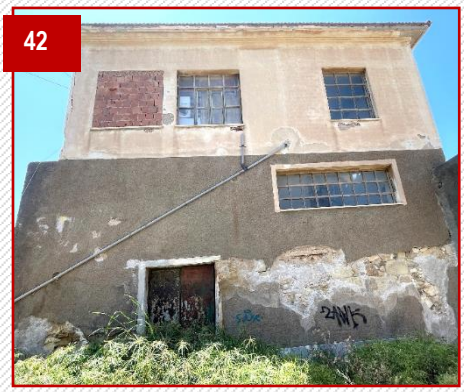

41. Άποψη βόρεια δυτική . | **42**. Άποψη ανατολική. | **43**. Άποψη νότια δυτική.
44. Αναπάσταση βόρειας όψης με κολάζ φωτογραφιών.

Με το πέρας της κατασκευής ο όροφος είχε τη χρήση γραφείων διοίκησης του συνεταιρισμού, ενώ το ισόγειο λειτούργησε ως αποθήκη, αρχείο και αυτόνομος χώρος κλιμακοστασίου όπου κάτω από την κλίμακα διαθέτει επιπλέον μικρή αποθήκη. Για να εισέλθει κανείς στον χώρο των γραφείων, ερχόμενος από το κλιμακοστάσιο, διέρχεται από μικρό θάλαμο δύο δίφυλλων θυρών. Ο πρώτος χώρος που αντικρίζει αφορά εκείνων της εξυπηρέτησης πολιτών, όπου είναι και ο μεγαλύτερος με επιφάνεια 103,73 τ.μ. . Ανατολικά, σε απευθείας πρόσβαση από τον χώρο εξυπηρέτησης υπάρχει ένα γραφείο 11,22 τ.μ. και ο αποθηκευτικός χώρος 27,07 τ.μ. από τον οποίο γίνεται και η πρόσβαση προς τον εξώστη. Δυτικά του χώρου εξυπηρέτησης υπάρχει πόρτα όπου οδηγεί σε διάδρομο 8,75 τ.μ. που καταλήγει στον χώρο υγιεινής 7,65 τ.μ. και σε μικρή αποθήκη 1,32 τ.μ. . Ακόμη, από τον διάδρομο αυτό γίνεται και η πρόσβαση σε επιπλέον χώρο γραφείων επιφάνειας 36,54 τ.μ. ο οποίο κατά το παρελθόν επικοινωνούσε με τον χώρο εξυπηρέτησης από ανοίγματα στην ξύλινη επιφάνεια που τους διαχωρίσει και τα οποία σήμερα είναι καλυμμένα. Τέλος, από τα γραφεία εκείνα γίνεται η πρόσβαση σε δύο άλλα τα οποία αφορούν διοικητική λειτουργία έχοντας επιφάνεια 8,16 τ.μ. και 10,53 τ.μ. αντίστοιχα.

Ο χώρος του ισογείου, πέραν του κλιμακοστασίου που έχει επιφάνεια 24,94 τ.μ. , είναι χωρισμένος σε τρις αποθηκευτικούς χώρους με τον δυτικό να έχει επιφάνεια 73,44 τ.μ. , τον κεντρικό 66,53 τ.μ. και τον ανατολικό 69,42. Ο ανατολικός χώρος αποθήκευσης περιλαμβάνει τρία διαδοχικά δωμάτια. Τα πρώτα δύο έχουν χρήση φύλαξης αρχείων του συνεταιρισμού, με έγγραφα και αντικείμενα να υπάρχουν έως σήμερα, ενώ στο τρίτο δωμάτιο υπάρχει η μηχανή παραγωγής ρεύματος, της οποίας εξέρχεται φουγάρο όπου φτάνει ως την οροφή του κτιρίου, διαπερνώντας έναν φωταγωγό και την πλάκα του εξώστη. Ο χώρος αυτής της αποθήκης είναι προσβάσιμος και από το εσωτερικό των εγκαταστάσεων, ενώ οι επιφάνειες των δωματίων είναι 27,07 τ.μ. , 29,02 τ.μ. και 10,56 τ.μ. αντίστοιχα.

Η πλάκα του ορόφου είναι από οπλισμένο σκυρόδεμα 20 εκ. με περιμετρική δοκό κρέμασης 55 εκ. και πάχους 35 εκ. ενώ οι δευτερεύουσες εγκάρσιες δοκοί έχουν κρέμαση 40 εκ. και πάχος 40 εκ. . Τα υποστυλώματα είναι ορθογωνικής διατομής 40x40 εκ. δίχως να εκτείνονται στον όροφο, ενώ το δάπεδο είναι στρωμένο από εμφανές σκυρόδεμα. Το ύψος του ισογείου είναι 4,60μ. και του ορόφου 3,70μ.

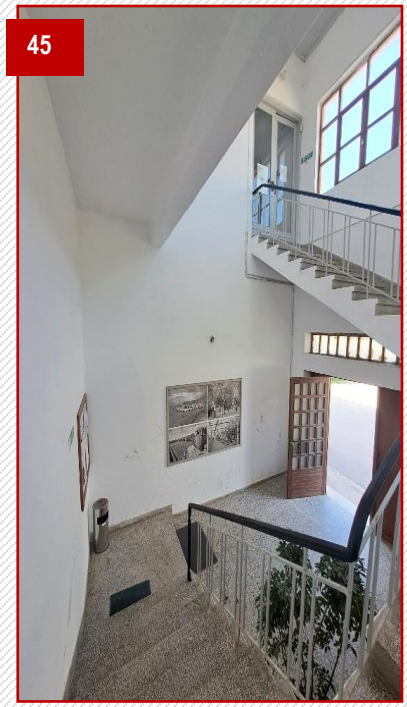

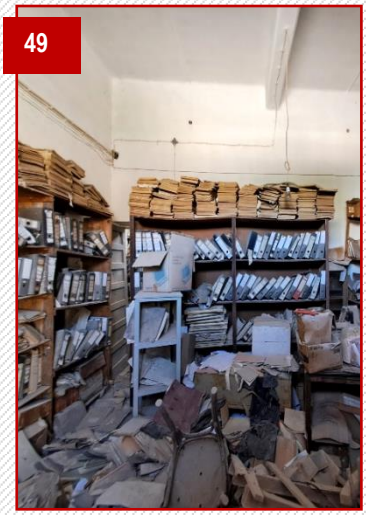

45. Άποψη του κλιμακοστασίου.
46. Άποψη της κεντρικής ισόγειας αποθήκης.
47. Εγκατάσταση γερανού στην ισόγεια ανατολική αποθήκη.
48. Αποψή του χώρου εξυπηρέτησης των γραφείων στον όροφο.
49. Άποψη του αρχείου στην ισόγεια ανατολική αποθήκη.

Οι εξωτερικές θύρες του ισογείου είναι πέντε, εκ των οποίων οι τέσσερις βρίσκονται στο μέτωπο της οδού (βόρειο). Δύο από αυτές έχουν διαστάσεις 1,50μ. / 3,10μ. (άνοιγμα / ύψος) και μια έχει διαστάσεις 2,05μ. / 3,10μ. . Εκείνες οι θύρες εξυπηρετούν τους αποθηκευτικούς χώρους και είναι δίφυλλες μεταλλικές δίχως να σώζονται τα αυθεντικά κουφώματα. Οι μοναδικές θύρες που διατηρούν την αυθεντική τους μορφή των κουφωμάτων τους είναι η ξύλινη μονόφυλλη του κλιμακοστασίου με διαστάσεις 2,00μ. / 2,20μ. και η δίφυλλη μεταλλική της ανατολικής όψης με διαστάσεις 1,50μ. / 2,30μ. όπου συνδέει τον χώρο των δεξαμενών με την αποθήκη.

Όσον αφορά τα παράθυρα του ισογείου, εκείνα που βρίσκονται στο βόρειο μέτωπο (επί της οδού) είναι τέσσερα και έχουν ίδιες διαστάσεις 2,20μ. / 1,55μ. / 3,05μ. (άνοιγμα / ποδιά / πρέκι) δίχως να διαθέτουν όμως τα αυθεντικά τους κουφώματα. Το σύνολο των βόρειων ανοιγμάτων διατρέχονται από προεξέχον γείσο. Στην νότια όψη του ισογείου υπάρχουν συνολικά εννέα φεγγίτες εκ των οποίων οι δύο έχουν διαστάσεις 1,30μ. / 3,85μ. / 4,35μ. δίχως να διαθέτουν τα αυθεντικά του κουφώματα. Αντιθέτως, οι υπόλοιποι έξι φεγγίτες με διαστάσεις 1,30μ. / 3,85μ. / 4,70μ. και ένας με διαστάσεις 2,25μ. / 3,85μ. / 4,70μ. στο σύνολό τους διαθέτουν τα αυθεντικά τους κουφώματα.

Στο επίπεδο του ορόφου το σύνολο των ανοιγμάτων διατηρούν τα αυθεντικά τους κουφώματα. Υπάρχει μόνον μία εξωτερική ξύλινη μονόφυλλη θύρα με διαστάσεις 1,00μ. / 2,40μ. για την πρόσβαση στον εξώστη. Τα παράθυρα της βόρειας όψης του ορόφου είναι έξι και έχουν διαστάσεις 2,20μ. / 0,85μ. / 2,55μ. ενώ της νότιας όψης είναι εννέα με διαστάσεις 1,45μ. / 0,75μ. / 2,40μ. . Στην ανατολική όψη υπάρχουν τέσσερα παράθυρα. Δύο από αυτά έχουν διαστάσεις 1,45μ. / 0,75μ. / 2,40μ. εκ των οποίων

το ένα να έχει κλειστεί με οπτόπλινθο. Τα άλλα δύο παράθυρα εξυπηρετούν το κλιμακοστάσιο, σε κατακόρυφη διάταξη και έχουν διαστάσεις 3,00μ. / 3,20μ. / 4,20μ. και 1,35μ. / 4,65μ. / 6,35μ. .

Στην βόρεια δυτική γωνία του οικοδομήματος υπάρχει μικρή πλακοσκεπής κατασκευή διαστάσεων 1,85μ. επί 2,25μ. και ύψους 2,10μ. που λειτουργούσε ως φυλάκιο. Οι τοίχοι είναι από οπτόπλινθο, ενώ σε αυτούς εδράζεται πλάκα από οπλισμένο σκυρόδεμα πάχους 15 εκ. . Υπάρχει άνοιγμα εισόδου με διαστάσεις 0,80μ. / 1,95μ. και μικρό παράθυρο διαστάσεων 0.70μ. / 1,20μ. / 1,90μ. δίχως κουφώματα.

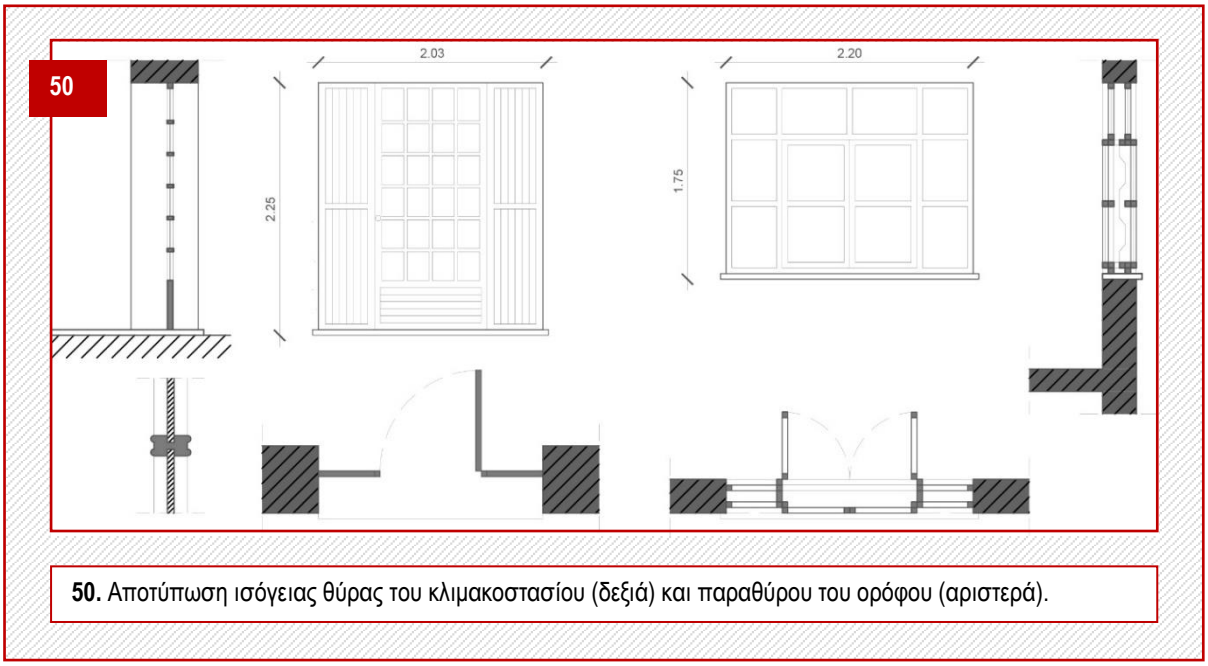

50. Αποτύπωση ισόγειας θύρας του κλιμακοστασίου (δεξιά) και παραθύρου του ορόφου (αριστερά).

Το οικοδόμημα Β' αποτελεί ισόγειο πλακοσκεπές κτίσμα στο βόρειο ανατολικό άκρο των εγκαταστάσεων με κάλυψη 186,87 τ.μ. και δόμηση 181,14 τ.μ. , επίσης κατασκευασμένο σε δύο φάσεις. Κατά την πρώτη φάση προ του 1945 η φέρουσα τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη με την μέθοδο της αργολιθοδομής έχοντας πάχος 50 εκ. και υλικά ίδια με εκείνης του οικοδομήματος Α'. Η δεύτερη οικοδομική φάση, με την δημιουργία του οινοποιείου, αφορά την προσθήκη της πλάκας οροφής και του σκελετού από οπλισμένο σκυρόδεμα η οποία προβάλλεται στην βόρεια όψη. Επιπλέον καθαιρείται το άνω τμήμα της αργολιθοδομής και αντικαθίσταται με νέο, ενώ ο εξωτερικός ανατολικός τοίχος αντικαθίσταται από οπτόπλινθο. Τέλος, διαμορφώνονται ανοίγματα προκειμένου ο χώρος να συνδεθεί με τις δεξαμενές. Με το πέρας της κατασκευής το κτίριο είχε χρήση χώρου παλαίωσης του οίνου.

Όσον αφορά τα στοιχεία οπλισμένου σκυροδέματος, η πλάκα της οροφής έχει πάχος 20 εκ. και διατρέχεται από κύρια και δευτερεύουσες δοκούς κρέμασης 45 εκ. και πάχους 35 εκ.. Τα υποστυλώματα είναι ορθογωνικής διατομής 40x40 εκ. ενώ το δάπεδο είναι επίσης στρωμένο από σκυρόδεμα που παρέμεινε εμφανές. Το καθαρό ύψος του χώρου είναι 5,10μ. . Στην επιφάνεια του δώματος εκτείνονται επιπλέον υποστυλώματα μικρής διατομής ως υποδοχές, των οποίων ο ρόλος μάλλόν προορίζονταν για την μελλοντική υποστήριξη κάποιας κατασκευής σε αυτό.

Ως προς τα ανοίγματα του οικοδομήματος, εκείνα διαθέτουν τα αυθεντικά τους κουφώματα. Η κεντρική θύρα, δίφυλλη μεταλλική συρόμενου τύπου, βρίσκεται στο μέτωπο της οδού και έχει διαστάσεις 3,40μ. / 4,05μ. . Επίσης, υπάρχει δευτερεύουσα θύρα στο δυτικό μέτωπο της αποθήκης με διαστάσεις 1,30μ. / 2,60μ. για την άμεση σύνδεση με τον χώρο των δεξαμενών. Η θύρα αυτή έχει κλειστεί από οπτόπλινθο. Τέλος, υφίστανται δύο φεγγίτες. Ο φεγγίτης που βρίσκεται πλησίον της κεντρικής θύρας έχει διαστάσεις 2,30μ. / 3,65μ. / 4,70μ., ενώ εκείνος της δυτικής όψης έχει καταστραφεί, αλλά κούφωμα που σώζεται υποδεικνύει διαστάσεις 1,40μ. / 3,80μ. / 5,10μ. .

51

52

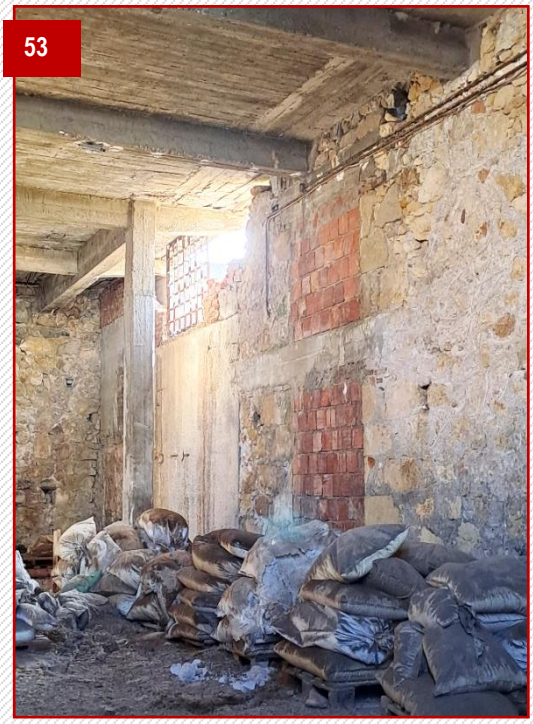

53

51. Άποψη βόρεια – κεντρική είσοδος. | **52**. Άποψη εσωτερικά. | **53**. Σφραγισμένη θύρα.

<u>Το οικοδόμημα Γ'</u> αποτελεί μικρό ισόγειο πλακοσκεπές κτίσμα κατασκευασμένο κατά την περίοδο ανέγερσης των εγκαταστάσεων. Η κάλυψή του είναι 29,41 τ.μ. ενώ η δόμηση του 19,69 τμ. . Βρίσκεται νότια της μονάδας παραγωγής, στον χώρο περισυλλογής των καρπών των αμπέλων όπου βρίσκονταν εξωτερικά. Συγκεκριμένα , πρόκειται για το κτίριο όπου πραγματοποιούνταν το ζύγισμα των καρπών. Εκεί υφίσταται έως και σήμερα η επιδαπέδια ζυγαριά, καθώς επίσης και ο μηχανισμός χειρισμού της. Ο σκελετός του οικοδομήματος είναι από οπλισμένο σκυρόδεμα και η τοιχοποιία πάχους 25 εκ. είναι κατασκευασμένη από οπτόπλινθο. Η πλάκα της οροφής έχει πάχος 20 εκ. και εκτείνεται ως πρόβολος περιμετρικά του κτιρίου, ενώ το καθαρό ύψος του χώρου είναι 3,15μ., με εσωτερικό δάπεδο στρωμένο από εμφανές σκυρόδεμα.

Η θύρα εισόδου του οικοδομήματος έχει διαστάσεις 0,90μ. / 2,30μ. δίχως να διαθέτει τα αυθεντικά της κουφώματα. Αντιθέτως, τα υφιστάμενα δύο παράθυρα με διαστάσεις 2,00μ. / 0,80μ. / 2,30μ. και 1,00μ. / 0,80μ. / 2,30μ. διαθέτουν τα αυθεντικά τους κουφώματα.

54

55

54. Άποψη βόρεια δυτική – επιδαπέδια ζυγαριά. | **55**. Άποψη εσωτερικά – μηχανισμός ζυγαριάς.

<u>Το οικοδόμημα Δ'</u> αποτελεί και εκείνο μικρό ισόγειο πλακοσκεπές κτίσμα της ίδιας περιόδου. Βρίσκεται πλησίον του σπαστήρα, πιθανότατα για τον έλεγχο και επίβλεψη της λειτουργίας του κατά την εναπόθεση των καρπών σε αυτόν προς άλεση. Η κάλυψη του οικοδομήματος είναι 28,73 τ.μ. και η δόμησή του ανέρχεται στα 21,58 τ.μ. . Διαθέτει φέρουσα τοιχοποιία πάχους 25 εκ. από οπτόπλινθο και πλάκα οροφής πάχους 20 εκ. από οπλισμένο σκυρόδεμα η οποία εκτείνεται ως πρόβολος στην νότια και ανατολική όψη. Το δάπεδο είναι στρωμένο από εμφανές σκυρόδεμα ενώ το καθαρό ύψος του ορόφου είναι 3,15μ. .

Η θύρα εισόδου είναι διαστάσεων 0,90μ. / 2,30μ. δίχως να σώζεται το αυθεντικό κούφωμα. Τέλος, υπάρχει μικρό παράθυρο διαστάσεων 1,00μ. / 0,90μ. / 1,50μ. από το οποίο πιθανότατα πραγματοποιόνταν η συναλλαγή με τους γεωργούς προκειμένου εκείνοι να λάβουν το αντίτιμο και τα πιστοποιητικά για την καλλιέργειας που απέδωσαν στον συνεταιρισμό.

<u>Το οικοδόμημα Ε'</u> αποτελεί ισόγειο κεραμοσκεπές κτίσμα προ του 1945 και βρίσκεται δυτικά των εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου. Η κεραμοσκεπή είναι τετράριχτη από κεραμίδια γαλλικού τύπου και εσωτερικά έχει ταβανωθεί. Η φέρουσα τοιχοποιία είναι κατασκευασμένη με την μέθοδο της αργολιθοδομής έχοντας πάχος 50 εκ. ενώ, όπως και στα υπόλοιπα πετρόχτιστα κτίρια του συνόλου, το πέτρωμα που χρησιμοποιήθηκε είναι ασβεστόλιθος σε συνδυασμό με κροκάλες διαφόρων τύπων πέτρας. Προ της βιομηχανικής μονάδας οίνου η χρήση του χώρου αφορούσε την αποθήκευση. Κατά την πρώτη πενταετία μετά το πέρας της δημιουργίας των βιομηχανικών εγκαταστάσεων το κτίριο ενισχύθηκε προκειμένου να εξυπηρετήσει την λειτουργία των δεξαμενών λαδιού (επίσης ως χώρος αποθήκευσης), οι οποίες τότε δημιουργήθηκαν όμως σήμερα δεν υφίστανται στον χώρο. Η επέμβαση αυτή αφορούσε την προσθήκη σενάζ από οπλισμένο σκυρόδεμα και την εγκατάσταση μικρών υποστυλωμάτων ορθογωνικής διατομής 45 x 25 εκ. προκειμένου να υποστηρίζεται η δημιουργία ανοιγμάτων. Κατά την επέμβαση καθαιρείται το άνω τμήμα της αργολιθοδομής και αντικαθίσταται με νέο. Το δάπεδο είναι από εμφανές σκυρόδεμα. Τέλος, το κτίριο εδράζεται σε έδαφος με κλίση και ως εκ τούτου οι εσωτερικοί χώροι διαμορφώνονται σε δύο στάθμες υψομετρικής διαφοράς 70 εκ. οι οποίοι συνδέονται με συρόμενη εντοιχισμένη θύρα ενώ έχουν καθαρό ύψος 4,15μ. και 3,45μ. αντίστοιχα.

56. Άποψη βόρεια ανατολική. | **57**. Άποψη βόρεια δυτική. | **58**. Άποψη εσωτερικά – χαμηλή στάθμη.

Όσον αφορά τα ανοίγματά του, το οικοδόμημα διαθέτει δύο κεντρικές μεταλλικές συρόμενες θύρες όπου έχουν διαστάσεις 3,50μ. / 2,70μ. (βόρεια) και 3,50μ. / 3,30μ.(νότια). Οι υφιστάμενες θύρες αυτές είναι και οι αυθεντικές. Ακόμη υπάρχει δευτερεύουσα θύρα διαστάσεων 1,10μ. / 2,10μ. για την πρόσβαση στον άλλοτε χώρο των δεξαμενών λαδιού, δίχως να σώζεται το αυθεντικό της κούφωμα. Επιπλέον υπάρχουν συνολικά έξι παράθυρα στο μέτωπο της οδού, στα ανατολικά, βλέποντας προς τον χώρο των εγκαταστάσεων. Τα τρία παράθυρα του νότιου αναβαθμού έχουν διαστάσεις 2,00μ. / 1,50μ. / 2,50μ. ενώ τα άλλα τρία του νότιου (χαμηλότερου) αναβαθμού έχουν διαστάσεις 2,00μ. / 2,25μ. / 3,25μ. Τα κουφώματα στο σύνολο των παραθύρων είναι τα αυθεντικά.

<u>Το οικοδόμημα ΣΤ'</u> αποτελεί ισόγειο πλακοσκεπές κτίσμα κατασκευασμένο μετέπειτα των δεξαμενών λαδιού, με σκοπό την υποστήριξη τους ως χώρος τυποποίησης της ποιότητας. Η κατασκευή του κτιρίου έγινε από οπλισμένο σκυρόδεμα. Η πλάκα της οροφής είναι πάχους 20 εκ. και διατρέχεται από δοκούς κρέμασης 55 εκ. και πάχους 35 εκ. . Τα υποστυλώματα είναι ορθογωνικής διατομής 35x35 εκ. ενώ το δάπεδο είναι από εμφανές σκυρόδεμα. Επίσης υφίσταται ένας μικρός εσωτερικός εξώστης (πατάρι) από πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος. Το καθαρό ύψος του χώρου είναι 5,20μ. .

59. Άποψη βόρεια ανατολική – κεντρική είσοδος. | **60**. Άποψη εσωτερικά - εσωτερικός εξώστης.

Όσον αφορά τα ανοίγματα του κτιρίου, εκείνα διαθέτουν στο σύνολό τους τα αυθεντικά τους κουφώματα. Η κεντρική μεταλλική συρόμενη θύρα είναι διαστάσεων 3,00μ. / 3,30μ. ενώ επίσης υπάρχουν δύο δευτερεύουσες μεταλλικές συρόμενες θύρες ίδιων διαστάσεων 1,00μ. / 2,70μ. . Τα παράθυρα του οικοδομήματος απαρτίζονται από τέσσερις φεγγίτες. Οι δύο φεγγίτες στην δυτική όψη έχουν διαστάσεις 4,40μ. / 3,50μ. / 4,50μ. και 3,70μ. / 3,50μ. / 4,50μ. ενώ οι δύο στην βόρεια όψη (άνωθεν της κεντρικής θύρας) διαστάσεις 4,00μ. / 3,50μ. / 4,50μ. και 3,70μ. / 3,50μ. / 4,50μ. .

Στην βόρεια δυτική γωνία του οικοδομήματος και πλησίον της κεντρικής εισόδου, υπάρχει μικρή πλακοσκεπής κατασκευή . Φαίνεται πως η χρήση αυτής αφορά φυλάκιο, όμοιο σε κατασκευή με εκείνο του οικοδομήματος Α'. Το οικοδόμημα σε αυτή την περίπτωση έχει καταρρεύσει πλήρως.

<u>Οι δεξαμενές τύπου (Ι)</u> αφορούν το σύνολο των δεξαμενών μικρού μεγέθους οι οποίες βρίσκονται κεντρικά στον χώρο των εγκαταστάσεων και κοντά στα οικοδομήματα Α' και Β'. Το σχήμα των 22 αυτών δεξαμενών είναι ορθογώνιο διατηρώντας διαστάσεις μεταξύ 3,65μ. / 4,00μ. / 3,80 μ. (μήκος / πλάτος / ύψος). Η κατασκευή τους έχει γίνει από οπλισμένο σκυρόδεμα όπου διαμορφώνει τοιχία πάχους 25 εκ. Οι δεξαμενές είναι τοποθετημένες επάλληλα σε σειρά, ενώ μεταξύ τους διατηρείται ένα διάκενο 10 εκ. το οποίο καλύπτονταν προκειμένου εκείνες να παρουσιάζονται ενιαία.

61. Όψη δεξαμενής τύπου (Ι). | **62**. Άποψη προεξέχουσας κορνίζας. | **63**. Άποψη εσωτερικά.

Η κατασκευή πέριξ της θύρας της οροφής διαμορφώνει μια διακριτική κορνίζα η οποία προεξέχει από την επιφάνεια κατά 3 εκ. και έχει πλάτος 10 εκ. Στην όψη των δεξαμενών διαγράφεται περίγραμμα με λωρίδα πλάτους 20 εκ. η οποία προεξέχει από την επιφάνεια επίσης κατά 3 εκ. . Το περίγραμμα στο κέντρο της όψης αποκτά ωοειδές σχήμα, περικλείοντας την κάτω θύρα, την βαλβίδα της αντλίας και το πλαίσιο με τον χαρακτηριστικό αριθμό της δεξαμενής. Η έδραση των δεξαμενών αυτών γίνεται πάνω σε μικρές βάσεις οι οποίες βρίσκονται στις τέσσερις γωνίες και που αποτελούν προέκταση της κατασκευής. Με αυτό τον τρόπο οι δεξαμενές διατηρούνται 40 εκ. πάνω από το ύψος του εδάφους προκειμένου προστατεύονται από την υγρασία του. Τέλος, οι βάσεις συνδέονται μεταξύ τους με πλαίσιο από οπλισμένο σκυρόδεμα διαμορφώνοντας έναν τύπο σενάζ μαζί με το οποίο βρίσκονται μερικά εκατοστά κάτω από την επιφάνεια του εδάφους, κρατώντας την θέση της εκάστοτε δεξαμενής σταθερή.

64. Θύρα δώματος χωρίς στηθαίο. | **65**. Θύρα δώματος με στηθαίο. | **66**. Χαμηλή θύρα με κούφωμα.

Στο σύνολο των τύπων των δεξαμενών αποθήκευσης του μούστου το άνοιγμα της οροφής είναι ορθογώνιο με διαστάσεις 50x50 εκ. ενώ το άνοιγμα της βάσης έχει σχήμα ελλειψοειδές με διάσταση μεγάλου άξονα 58 εκ. και μικρού άξονα 39 εκ. . Κανένα κούφωμα από τις θύρες της οροφής δεν σώζεται, παρά μόνο ορισμένες μεταλλικές ασφάλειες κλειδώματός τους. Αντιθέτως, σώζεται μικρός αριθμός κουφωμάτων των θυρών στις βάσεις, μαρτυρώντας προσεγμένη τεχνοτροπία κατασκευής.

Οι δεξαμενές τύπου (ΙΙ) αφορούν τις 36 δεξαμενές μεσαίου μεγέθους των οποίων οι συστοιχίες είναι τοποθετημένες κεντρικά στον χώρο των εγκαταστάσεων. Η μορφή τους είναι πανομοιότυπη εκείνης των δεξαμενών τύπου (Ι), όμως με διαστάσεις 3,80μ. / 4,30μ. / 4,30 μ. . Επίσης, στις όψεις τους διαγράφεται το ίδιο περίγραμμα. Η διαφορά τους από τις προηγούμενες δεξαμενές έγκειται στο γεγονός πως για ορισμένες από αυτές τις δεξαμενές το άνοιγμα στην θύρα της οροφής περιβάλλεται από περιμετρικό στηθαίο πάχους 20 εκ. και ύψους 50 εκ. Επιπλέον, η έδραση των δεξαμενών γίνεται σε βάσεις μεγαλύτερων διαστάσεων και οι οποίες φαίνεται να συνεχίζουν εντός του εδάφους ως θεμέλια. Τέλος, η απόσταση από το έδαφος για αερισμό είναι 90 εκ., γεγονός που εξηγεί και την διαφορά στο ύψος από τις προηγούμενες δεξαμενές.

67. Άποψη τεσσάρων συστοιχιών με δεξαμενές τύπου (ΙΙ). | **68**. Όψη στυστοιχίας δεξαμενών τύπου (ΙΙ).

<u>Οι δεξαμενές τύπου (III)</u> αποτελούν τις δεξαμενές μεγάλου μεγέθους οι οποίες βρίσκονται στο βόρειο και δυτικό μέτωπο, περιμετρικά των εγκαταστάσεων. Οι 12 αυτές δεξαμενές έχουν και εκείνες ορθογώνιο σχήμα, ενώ οι διαστάσεις τους είναι 5,90μ. / 6,00μ. / 6,25 μ. . Η κατασκευή τους είναι ίδια με εκείνη των προηγούμενων δεξαμενών, με την διαφορά τους να εντοπίζεται στο γεγονός πως εκείνες αφορούν ζεύγη. Συνεπώς, το διάκενο που διατηρούν οι δεξαμενές παρουσιάζεται ανά δυάδες στην περίπτωση αυτή. Επιπλέον, δεν διαγράφεται περίγραμμα ως προεξοχή στις όψεις. Πέραν του στηθαίου γύρω από την θύρα της οροφής, όπου είναι όμοιο με τις δεξαμενές τύπου (II), το σύνολο του δώματος περιβάλλεται και εκείνο από προστατευτικό στηθαίο ύψους 90 εκ. . Τα δώματα που ορίζουν τα ζεύγη των δεξαμενών επικοινωνούν μεταξύ τους με μικρές γέφυρες κατασκευασμένες από οπλισμένο σκυρόδεμα. Τέλος, η έδραση των δεξαμενών γίνεται πάνω σε πλάκα θεμελιωμένη στο έδαφος.

69. Άποψη δεξαμενής – κύρια είσοδος. | **70**. Γέφυρα και μικρή δεξαμενή μεταξύ των δωμάτων δύο ζευγών δεξαμενών τύπου (III) . | **71**. Άποψη των δεξαμενών τύπου (III) από παρακείμενο δώμα.

<u>Οι δεξαμενές τύπου (IV)</u> αφορούν το σύνολο των 11 δεξαμενών επίσης μεγάλου μεγέθους οι οποίες στοιχίζονται περιμετρικά των εγκαταστάσεων σε ομάδες (δύο ζεύγη, μια τριάδα και μια τετράδα). Οι δεξαμενές αυτές έχουν κυλινδρικό σχήμα διαστάσεων 7,80μ. / 6,25μ. (διάμετρος / ύψος) . Είναι και εκείνες κατασκευασμένες από οπλισμένο σκυρόδεμα διατηρώντας ίδια χαρακτηριστικά με τις δεξαμενές τύπου (III). Τα δώματα διαθέτουν στο σύνολό τους στηθαίο ύψους 90 εκ. και επικοινωνούν μεταξύ τους με μικρές γέφυρες οπλισμένου σκυροδέματος. Η έδρασή τους γίνεται πάνω σε πλάκα θεμελιωμένη εντός του εδάφους.

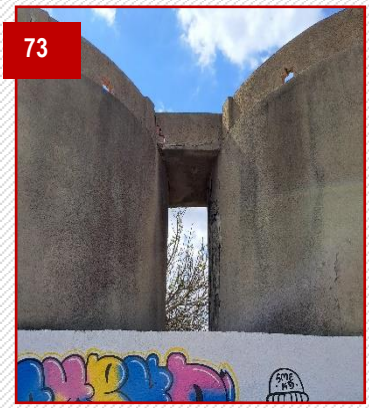

72. Άποψη τριάδας δεξαμενών τύπου (IV). | **73**. Γέφυρα μεταξύ δεξαμενών. | **74**. Άποψη εσωτερική.

3.5 Μεταγενέστερες επεμβάσεις.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα προϋφιστάμενα πετρόχτιστα κτίρια δέχθηκαν επεμβάσεις ώστε να εξυπηρετήσουν νέες χρήσεις για την μονάδα παραγωγής. Η μορφή τον υποδομών κατά την δημιουργία τους το 1963 θεωρείται και η αυθεντική μορφή του συνόλου που τεκμηριώνεται από αεροφωτογραφίες της εποχής. Ως εκ τούτου είναι δυνατόν να εντοπιστούν επεμβάσεις που έγιναν στο πέρασμα του χρόνου. Οι επεμβάσεις αυτές είναι ολιγάριθμες με μικρή έκταση και ως εκ τούτου δεν έχουν αλλάξει ισχυρά την μορφή της βιομηχανικής αυτής ενότητας σε σχέση με την αυθεντική της διάρθρωση.

Η βασικότερη επέμβαση αφορά την αντικατάσταση του σπαστήρα των εγκαταστάσεων με δύο νέους σπαστήρες. Η αντικατάσταση αυτή πιθανότατα έγινε στα τέλη της δεκαετίας 1970, καθώς το 1978 εντοπίζεται στέγαστρο στον χώρο, δίχως η νέα κατασκευή να προβλέπει την ύπαρξη τέτοιου. Συνεπώς εικάζεται πως αυτό προορίζονταν για προστασία από τον ήλιο κατά την διάρκεια της αντικατάστασης.

Άλλη μια επέμβαση, μεταγενέστερη της προηγούμενης, εντοπίζεται στη νοτιότερη συστοιχία δεξαμενών που είναι τοποθετημένες όμορα του οικοδομήματος Β'. Η τυπική διαμόρφωση που περιγράφει τα δώματα στις δεξαμενές τύπου (ΙΙ) αντικαθίσταται με περιμετρικό στηθαίο χαμηλού ύψους. Επιπλέον, το τετράγωνης μορφής άνοιγμα των θυρών αντικαθίσταται από οπές κυκλικής μορφής ενώ τοποθετείται δικτύωμα μεταλλικού στεγάστρου το οποίο σήμερα δεν σώζεται στον χώρο.

Τέλος, έχει πραγματοποιηθεί επέμβαση στα ανοίγματα των υποδομών, καθώς πολλά έχουν σφραγιστεί με μεταλλικές επιφάνειες, είτε με οπτόπλινθους. Το ίδιο ισχύει και για την κεντρική είσοδο των εγκαταστάσεων, της οποίας το άνοιγμα έχει ελαττωθεί με κατασκευή από τσιμεντόλιθους.

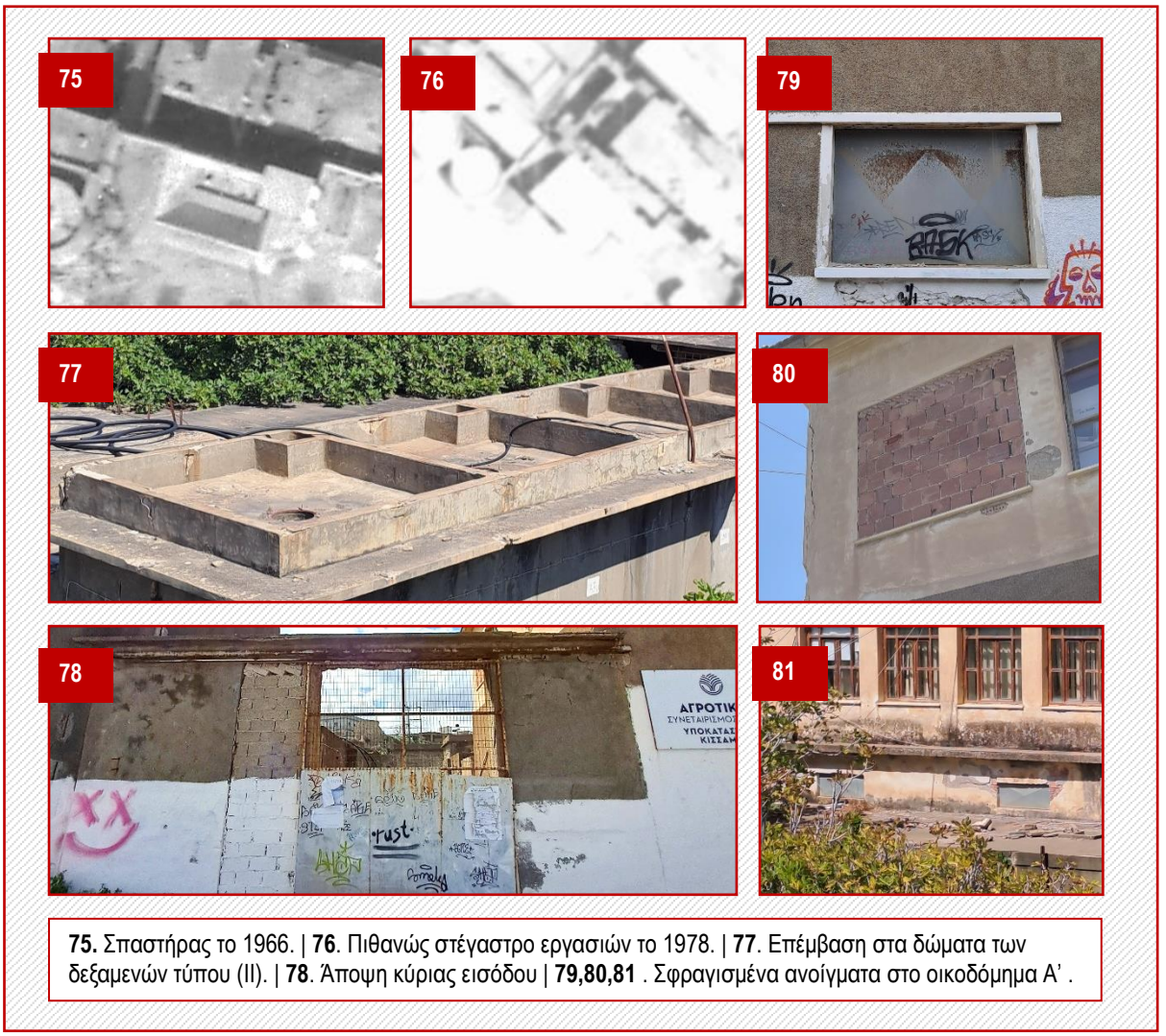

75. Σπαστήρας το 1966. | **76**. Πιθανώς στέγαστρο εργασιών το 1978. | **77**. Επέμβαση στα δώματα των δεξαμενών τύπου (ΙΙ). | **78**. Άποψη κύριας εισόδου | **79,80,81** . Σφραγισμένα ανοίγματα στο οικοδόμημα Α' .

4_ Παθολογία των εγκαταστάσεων.

4.1 Εισαγωγή.

Σκοπός τον ακόλουθων παραγράφων είναι η καταγραφή των δομικών βλαβών που εντοπίστηκαν στις επιμέρους υποδομές των εγκαταστάσεων. Ο εντοπισμός των βλαβών έγινε μέσα από επιτόπιους ελέγχους και παρατηρήσεις. Για τον λόγο δεν δύνανται να αντικαταστήσει τα συμπεράσματα μιας ενδελεχούς εξέτασης για την δομική επάρκεια των υποδομών, όμως μπορεί να αποδώσει την γενικότερη εικόνα αυτής, δίνοντας κατευθύνσεις για τις ανάγκες του συνόλου αλλά και τους κινδύνους που το απειλούν.

4.2 Δομικές βλάβες.

Οι δομικές βλάβες του οικοδομήματος Α' εντοπίζονται κυρίως σε σχέση με την φέρουσα τοιχοποιία του ισογείου δίχως να περιορίζονται όμως μόνον εκεί. Απώλεια του επιχρίσματος λαμβάνει χώρα κυρίως πέριξ των ανοιγμάτων καθώς επίσης και στην στάθμη του εδάφους, αφήνοντας τους λίθους και (στον όροφο) τους οπτόπλινθους εκτεθειμένους στις συνθήκες του περιβάλλοντος. Μάλιστα, το παραπάνω γεγονός έχει επιφέρει σε πολλά τμήματα της τοιχοποιίας την απώλεια του αρμολογήματος, δυσχεραίνοντας περαιτέρω την κατάσταση καθώς λίθοι έχουν μετατοπιστεί ή διασπαστεί. Επιπλέον, τμήματα των μη οπλισμένων διακοσμητικών προεξοχών του ισογείου, πάνω από τα ανοίγματα, έχουν αποσαθρωθεί και καταρρεύσει. Αποσάθρωση παρατηρείται και στον περιμετρικό πρόβολο από οπλισμένο σκυρόδεμα, επί του οποίου εδράζεται η στέγη. Τέλος, εντοπίζεται ισχυρή αποσάθρωση του σκυροδέματος στο περιμετρικό δοκάρι του ισογείου, τα υποστηλώματα που το συνδέουν με τις δεξαμενές , καθώς επίσης και στην συναρμογή του ίδιου με την πλάκα της οροφής, εκθέτοντας τους οπλισμούς οι οποίοι έχουν οξειδωθεί.

Στο πέρας του χρόνου φαίνεται να έχουν πραγματοποιηθεί επεμβάσεις συντήρησης στην φέρουσα τοιχοποιία του ισογείου. Οι επεμβάσεις αυτές αφορούν ενέματα τσιμεντοκονίας, αρμολογήματα και επικαλύψεις με επίχρισμα. Παρ'όλα αυτά, οι επεμβάσεις εκείνες είχαν επιπόλαιο χαρακτήρα. Ως εκ τούτου δεν απέδωσαν, καθώς τμήματα από το υλικό τον ενεμάτων στην τοιχοποιία αποβλήθηκε ως ξένο σώμα, δίνοντας συνέχεια στην ανάπτυξη των βλαβών.

82,83,84. Εμφανείς δομικές βλάβες οικοδομήματος Α'.

<u>Οι δομικές βλάβες του οικοδομήματος Β'</u> αφορούν αρχικά την αποσάθρωση του επιχρίσματος της φέρουσας τοιχοποιίας πέριξ της κεντρικής θύρας. Η απώλεια του αρμολογήματος στο σημείο αυτό είναι ισχυρή και έχει ως αποτέλεσμα την αποκόλληση λίθινων τμημάτων του ανατολικού λαμπά, ενώ τα εναπομείναντα στοιχεία βρίσκονται σε κατάσταση ευάλωτης ισορροπίας. Εσωτερικά η τοιχοποιία βρίσκεται σε καλή κατάσταση, πέραν ορισμένων απωλειών του αρμολογήματος, μικρής έκτασης. Στον σκελετό οπλισμένου σκυροδέματος εντοπίζονται αποσαθρώσεις μικρής κλίμακας, δίχως να αποκαλύπτεται εκτενώς ο οπλισμός. Τέλος, ζήτημα αποτελεί η μερική κατάρρευση της τοιχοποιίας από οπτόπλινθο στο άνω τμήμα του δυτικού τοίχου (όπου κατασκευάστηκε κατά την περίοδο ανέγερσης των εγκαταστάσεων) καθώς είναι σε θέση να συμπαρασύρει και την εναπομείνουσα .

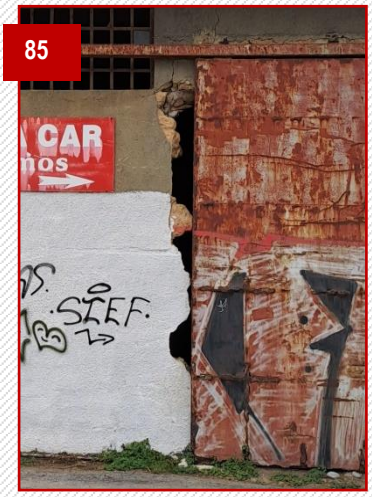

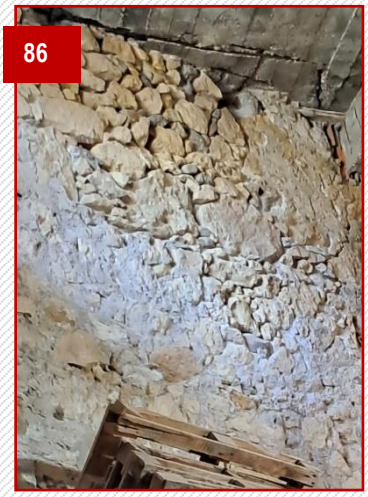

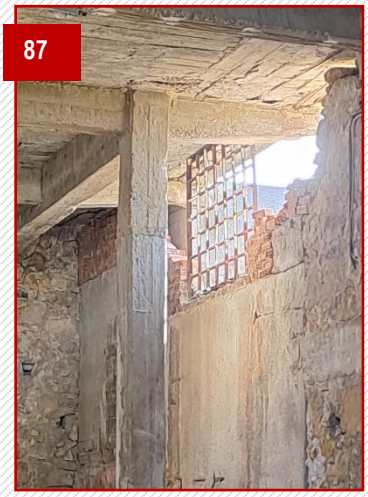

85,86,87. Εμφανείς δομικές βλάβες οικοδομήματος Β'.

<u>Οι δομικές βλάβες των οικοδομημάτων Γ' και Δ'</u> περιορίζονται στην εκτενή απώλεια του επιχρίσματος στην εξωτερική και εσωτερική επιφάνεια των τοίχων. Επιπλέον παρουσιάζεται τοπικά απώλεια του αρμολογήματος μεταξύ των οπτόπλινθων, ενώ τμήματά εκείνων που ορίζουν τα ανοίγματα έχουν αποσαθρωθεί.

88,89,90. Εμφανείς δομικές βλάβες οικοδομημάτων Γ' και Δ'.

Οι δομικές βλάβες του οικοδομήματος Ε' εντοπίζονται κυρίως στην φέρουσα τοιχοποιία. Απώλεια του επιχρίσματος έχει συμβεί στο σύνολο της περιμετρικής τοιχοποιίας του κτιρίου, ξεκινώντας από τη στάθμη του εδάφους έως το ήμισυ του ύψους αυτής. Επιπλέον στις ίδιες περιοχές της τοιχοποιίας εντοπίζεται απώλεια του αρμολογήματος, καθιστώντας την θέση ισορροπίας των λίθων ευάλωτη. Σε πολλά σημεία μάλιστα έχει γίνει αποκόλληση των λίθων, με πιο σημαντική την αποκόλληση εκείνων που είχαν ακρογωνιαία θέση, καθορίζοντας την στατικότητα του οικοδομήματος συνολικά. Στον εσωτερικό χώρο υπάρχει επίσης απώλεια του επιχρίσματος, όμως η πιο σημαντική βλάβη εντοπίζεται στην συναρμογή της τοιχοποιίας με το σενάζ όπου εμφανίζει ρηγματώσεις στην θέση των ανοιγμάτων.

91,92,93. Εμφανείς δομικές βλάβες οικοδομήματος Ε'.

Οι δομικές βλάβες του οικοδομήματος ΣΤ' περιορίζονται μόνο σε απώλειες του επιχρίσματος και οξείδωση του οπλισμού στο σκυρόδεμα. Οι απώλειες αυτές έχουν ήπια κλίμακα και εντοπίζονται τοπικά στις κορυφές της συναρμογής των εξωτερικών τοίχων καθώς επίσης και στις προεξοχές της πλάκας οροφής. Ως εκ τούτου μικρά τμήματα σκυροδέματος αποσπώνται, εμφανίζοντας τους οπλισμούς της κατασκευής.

94,95. Εμφανείς δομικές βλάβες οικοδομήματος ΣΤ'.

<u>Οι δομικές βλάβες στο σύνολο των δεξαμενών</u> ποικίλουν σε είδος και έκταση. Η πρώτη που εντοπίζει κανείς αφορά την απώλεια του επιχρίσματος κατά τμήματα. Επιπλέον, η αποκόλληση σκυροδέματος από την επιφάνεια των τοίχων έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζεται ο οπλισμός των δεξαμενών, σε ορισμένες περιπτώσεις εκτενώς. Επίσης, όσον αφορά τις δεξαμενές τύπου (Ι) , ολική είναι η αποκόλληση των τμημάτων του άοπλου σκυροδέματος που χρησιμοποιούνταν για την πλήρωση μεταξύ των βάσεων έδρασης αλλά και εκείνου για την κάλυψη του διάκενου μεταξύ των δεξαμενών τύπου (Ι) και (ΙΙ).

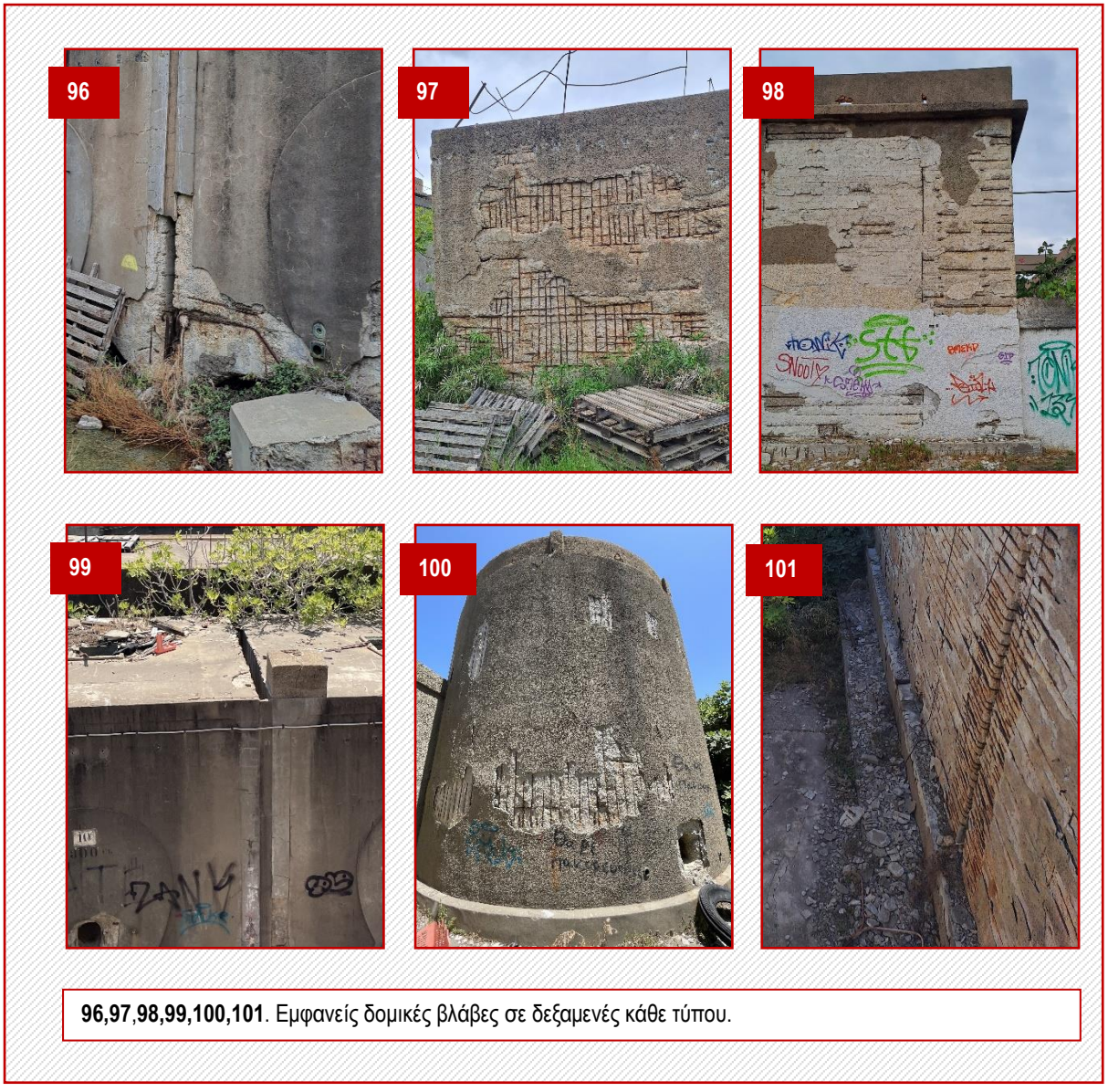

96,97,98,99,100,101. Εμφανείς δομικές βλάβες σε δεξαμενές κάθε τύπου.

Πέραν των κτιριακών εγκαταστάσεων και των δεξαμενών, εντοπίζονται δομικές βλάβες στα **<u>τείχη</u>** που περικλείουν το σύνολο. Τα περισσότερα από τα τείχη είναι κατασκευασμένα από αργολιθοδομή και σε αυτά εντοπίζονται ισχυρότερες βλάβες όπως καθαίρεση του επιχρίσματος, αποσάθρωση του αρμολογήματος, μετατόπιση λίθων και αποκόλληση από τις εφαπτόμενες δεξαμενές. Επιπλέον, στον πλακοσκεπή **<u>ημιυπαίθριο</u>** χώρο μεταξύ του οικοδομήματος Β' και των βορειοανατολικών δεξαμενών, εντοπίζονται βλάβες στο δοκάρι που συγκρατεί την πλάκα. Συγκεκριμένα μεγάλο τμήμα αυτού έχει αποσπαστεί, ενώ το εναπομένον έχει αποσαθρωθεί πλήρως, με τον οπλισμό του να είναι εκείνος μόνο όπου το συγκρατεί. Τέλος, στο σύνολο του **<u>δαπέδου</u>** υπάρχουν ρηγματώσεις και αποκολλήσεις τμημάτων οι οποίες πληθαίνουν τόσο λόγω των ριζών των δέντρων που έχουν αναπτυχθεί, όσο και των λιμναζόντων νερών.

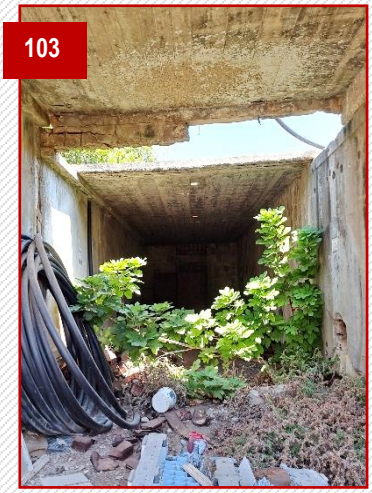

102. Βλάβη σε τοίχο περίφραξης των εγκαταστάσεων. | **103.** Βλάβη στο δοκάρι του ημιυπαίθριου χώρου.
104. Ρηγματώσεις στο δάπεδο των εγκαταστάσεων.

4.3 Παθολογία υλικών - Επίδραση περιβάλλοντος.

Κλιματολογικά χαρακτηριστικά περιοχής

Η παθολογία των υλικών ενός κτιρίου καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το περιβάλλον στο οποίο εκείνο βρίσκεται. Ως εκ τούτου, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας έχει αξία αυτά τα δεδομένα να εξακριβωθούν. Τα διαγράμματα που παρουσιάζονται αφορούν τα κλιματολογικά δεδομένα του Νομού Χανίων μέσα από τις μετρήσεις του Μετεωρολογικού Σταθμού Σούδας από το επίσημο δίκτυο της Ε.Μ.Υ. για την χρονική περίοδο από 1958 (όπου ξεκίνησαν οι καταγραφές) έως το 2010. Επιπλέον, παρουσιάζονται διαγράμματα που αποτελούν προϊόν προσομοίωσης δεδομένων για το Καστέλι Κισάμου, αφορούν την συνολική περίοδο του 2023 και μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά σε εκείνα που παρέχονται από την Ε.Μ.Υ.

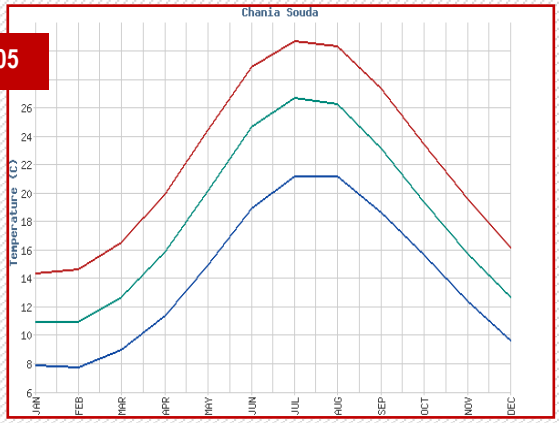

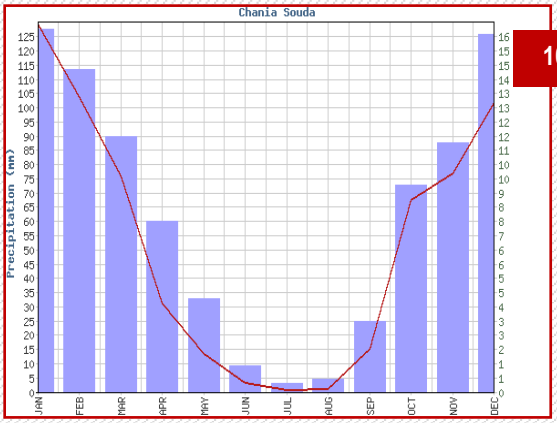

105. Διάγραμμα μέσου όρου μεγίστων,μέσων και χαμηλότερων θερμοκρασιών κάθε μήνα,1958-2010 .
106. Διάγραμμα μέσης βροχόπτωσης για κάθε μήνα, 1958-2010.

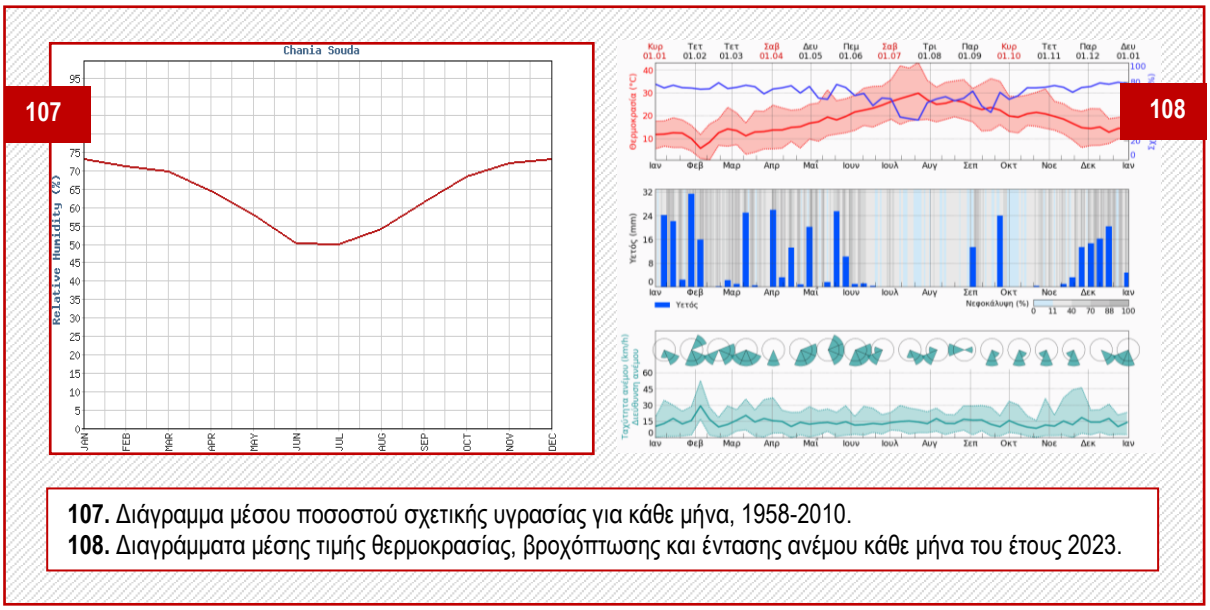

107. Διάγραμμα μέσου ποσοστού σχετικής υγρασίας για κάθε μήνα, 1958-2010.
108. Διαγράμματα μέσης τιμής θερμοκρασίας, βροχόπτωσης και έντασης ανέμου κάθε μήνα του έτους 2023.

Το κλίμα της περιοχής είναι μεσογειακό και χαρακτηρίζεται από θερμό ξηρό καλοκαίρι και βροχερό ήπιο χειμώνα. Σημαντικός παράγοντας στον καθορισμό των κλιματολογικών συνθηκών είναι η επίδραση του Κρητικού Πελάγους όπου φέρει ισχυρούς βόρειους ανέμους κατά την χειμερινή περίοδο, οι οποίοι γίνονται ασθενείς κατά την καλοκαιρινή. Η χιονόπτωση αποτελεί ένα πλήρως σπάνιο φαινόμενο στην περιοχή, με την τελευταία να λαμβάνει χώρα βραχυπρόθεσμα το 2016.

Επιπλέον σημαντικό στοιχείο είναι η σταθερή διακύμανση του μέσου ποσοστού της σχετικής υγρασίας σε τιμές από 50% έως σχεδόν 75% από το 1958. Μάλιστα, από τον Σεπτέμβριο έως τον Απρίλιο το ποσοστό αυτό βρίσκεται σταθερά άνω του 60%. Για το 2023 το ποσοστό αυτό έφτασε σχεδόν έως το 80%. Πρόκειται για σημαντικό δεδομένο, καθώς για την πλειονότητα των πετρωμάτων η έναρξη της **τριχοειδούς συμπύκνωσης** ξεκινάει σε ποσοστά 30% έως 50% .Για μεγαλύτερες τιμές σχετικής υγρασίας η διαδικασία επιταχύνεται εκθετικά (αναλόγως τις ιδιότητες του πετρώματος), ενώ όταν εκείνες ξεπερνάν το 85% οι πόροι του λίθου οδεύουν σταδιακά προς κορεσμό[39]. Συνεπώς, η σταθερή διακύμανση της σχετικής υγρασίας μεταξύ 50% και 75% είναι παράγοντας ικανός να επιδράσει στα υλικά μιας κατασκευής με λίθινα στοιχεία.

Καταγραφή Φθορών

Στο σύνολο των εγκαταστάσεων οι φθορές κατηγοριοποιούνται σε εκείνες που εντοπίζονται στα κτίρια (λίθους, στοιχεία οπλισμένου σκυροδέματος και σκεπές) και σε εκείνες που αφορούν τις δεξαμενές και τα μεταλλικά εξαρτήματα.

Συγκεκριμένα, στους λίθους των φερουσών τοιχοποιιών εντοπίζονται τμηματικά φθορές απώλειας υλικού λόγω κυψέλωσης, διάθρυψης και βελονισμού. Επιπλέον, σε ορισμένους λίθους έχει δημιουργηθεί κρούστα αλλάτων. Οι φθορές αυτές υπάρχουν κυρίως στην χαμηλή στάθμη των επιφανειών όπου η υγρασία είναι περισσότερη. Όσον αφορά τα στοιχεία από οπλισμένο σκυρόδεμα στα κτίρια, η κυριότερη φθορά είναι ο αποικισμός επιφανειών από μικροοργανισμούς όπως βακτήρια, άλγη και μούχλα. Αυτό εντοπίζεται κυρίως στις χαμηλές στάθμες των επιφανειών αλλά και σε εκείνες που βρίσκονται κάτω από προβόλους. Επίσης, εντοπίζεται τμηματικά αποχρωματισμός λόγω μεταφοράς οξειδίων. Η φθορά αυτή προκύπτει από την εκτενή αποκάλυψη των μετάλλικών οπλισμών, κυρίως στις εξωτερικές επιφάνειες. Σε σχέση με τις στέγες δεν εντοπίζεται η ύπαρξη κάπιας φθοράς.

Όσον αφορά τις δεξαμενές, ο αποχρωματισμός λόγω μεταφοράς οξειδίων είναι περισσότερο έντονος καθώς η αποκάλυψη των οπλισμών στις επιφάνειες τους είναι αντίστοιχα εκτενέστερη. Αποικισμός των

[39] Snethlage, R. και Siegesmund, S.,(2014).*Stone in Architecture*. 5η έκδ. Χαϊδελβέργη: Springer Berlin Heidelberg, σ.137.

επιφανειών από μικροοργανισμούς υπάρχει και σε αυτές τις κατασκευές, με την παρουσία τους να είναι ισχυρή, ειδικότερα στο εσωτερικό τον δεξαμενών όπου ο ηλιασμός και ο αερισμός είναι διαρκώς περιορισμένοι. Επόσης, το σύνολο των μεταλλικών εξαρτημάτων των εγκαταστάσεων έχουν οξειδωθεί από την αλμυρή ατμόσφαιρα του περιβάλλοντος.

Τέλος, σε όλες τις επιχρισμένες επιφάνειες των εγκαταστάσεων (κτίρια και δεξαμενές) εντοπίζεται εξάνθηση καθώς επίσης και κρούστες αλάτων.[40]

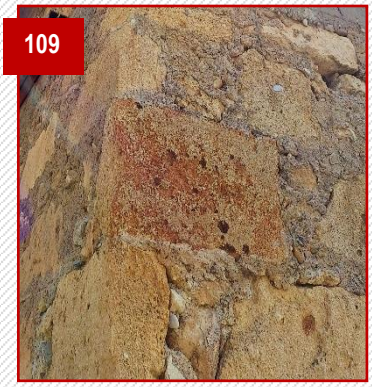

109. Κυψέλλωση λίθου. | **110.** Διάθρυψη λίθου. | **111**. Βελονισμός λίθου. | **112**. Αποικισμός από μικροοργανισμούς και μεταφορά οξειδίων. | **113,114**. Αποικισμός από μικροοργανισμούς και εξάνθηση. **115**. Μεταφορά οξειδίων. | **116,117**. Αποικισμός από μικροοργανισμούς.

[40] Snethlage, R. και Siegesmund, S.,(2014).*Stone in Architecture*. 5η έκδ. Χαϊδελβέργη: Springer Berlin Heidelberg, σσ.350-354.

4.4 Αποτίμηση φθορών & αναφορά μεθόδων αποκατάστασης - δομικής στερέωσης.

Η πλειοψηφία των φθορών του βιομηχανικού συνόλου αφορούν στην δράση περιβαλλοντικών παραγόντων σε αυτό, σε συνδυασμό με την έλλειψη συντήρησης του ή την προχειρότητά της όταν εκείνη πραγματοποιούνταν τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες. Συγκεκριμένα, η επίδραση του νερού ως παράγοντας είναι ο πιο καθοριστικός και οφείλεται κυρίως στην τριχοειδή απορρόφηση του από το έδαφος αλλά και την υγρασία του περιβάλλοντος συνολικά στην παραθαλάσσια αυτή θέση[41].

Ο χώρος τον εγκαταστάσεων εμπεριέχει σε μεγάλες επιφάνειες του δαπέδου του λιμνάζοντα νερά. Τα οικοδομήματα πέριξ των επιφανειών αυτών είναι τα κτίρια και οι δεξαμενές, οι οποίες αφενός διατηρούν απόσταση από το έδαφος, δεν παύουν όμως να επηρεάζονται από την υγρασία λόγω της τριχοειδούς αναρρόφησης . Η εμφάνιση των φθορών γίνεται κυρίως στις επιφάνειες, οι οποίες αποσαθρώνονται και όταν εκπίπτουν αποκαλύπτεται ο οπλισμός, του οποίου η οξείδωση είναι επακόλουθη.

Όσον αφορά τα οικοδομήματα από φέρουσα λίθινη τοιχοποιία, η διάβρωση λόγω του νερού είναι εμφανής, καθώς η διάβρωσή των λίθων σε ορισμένα σημεία είναι τέτοια όπου η αντικατάστασή τους επιβάλλεται. Το ζήτημα αυτό εμφανίζεται κυρίως στις επιφάνειες που βρίσκονται κοντά στην ζώνη του εδάφους λόγω της λόγω τριχοειδούς αναρρόφησης. Παρ' όλα αυτά, είναι αναγκαίο η εξωτερική επιφάνεια της κάθε λιθοδομής να καθαριστεί ώστε να αφαιρεθούν τα υλικά των οποίων η παρουσία είναι ανεπιθύμητη όπως σοβάς, τσιμέντο κα. προκειμένου η αποτίμηση των φθορών να είναι πλήρης. Το ίδιο ισχύει και για το σύνολο των υλικών των οποίων η φθορά τα καθιστά σαθρά και διαβρωμένα, προκειμένου η όποια επέμβαση αποκατάστασης να εφαρμοστεί πάνω σε υγιής επιφάνεια. Ένας τέτοιος καθαρισμός θα αποκαλύψει τυχόν επιπλέον φθορές όπου καλύπτονταν, όπως για παράδειγμα ρωγμές και αποσαθρώσεις.

Ο καθαρισμός αυτός μπορεί να γίνει με την χειρωνακτική αφαίρεση των σαθρών κονιαμάτων ώστε το μέγεθος της φθοράς να αξιολογηθεί. Το ίδιο ισχύει και για τα τμήματα εκείνα όπου έχουν δεχθεί επεμβάσεις με τσιμέντο, τα οποία με μηχανικό τρόπο θα πρέπει να αφαιρεθούν. Προϋπόθεση αυτής της αφαίρεσης φυσικά είναι το να μην κινδυνέψει περαιτέρω η στατικότητα της τοιχοποιίας η οποία πρέπει να εξασφαλίζεται καθ' όλη την διάρκεια των εργασιών. Ως εναλλακτικές μέθοδοι καθαρισμού της εξωτερικής επιφάνειας των φερουσών τοιχοποιιών προτείνονται η αμμοβολή εν ξηρώ και η υδροβολή χαμηλής πίεσης (κατά την διάρκεια καλοκαιρινών μηνών) και εν συνεχεία το τρίψιμο της επιφάνειας.

Σε κάθε επίπτωση οι μέθοδοι καθαρισμού είναι αναγκαίο να δοκιμαστούν πρώτα σε μικρής κλίμακας επιφάνειες των οικοδομημάτων πριν εφαρμοστούν συνολικά, προκειμένου να γίνει η αξιολόγηση της θεμιτής μεθόδου. Η αξιολόγηση και επιλογή της τελική μεθόδου προς εφαρμογή γίνεται μέσα από την αποτίμηση:

- της χημικής και ορυκτολογικής δομής των υλικών της υφιστάμενης λιθοδομής
- της μικροδομής τους
- της έντασης και του τύπου της υποκείμενης φθοράς
- του είδους της επιφάνειας
- του είδους των υλικών που θα απομακρυνθούν
- της ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας του κτιρίου
- του κόστους και της συνολικής διάρκειας της επέμβασης καθαρισμού σε αυτό.[42]

Δομικά, τα οικοδομήματα από σκελετό οπλισμένου σκυροδέματος και οι δεξαμενές δεν εμφανίζουν ζητήματα που να απειλούν της στατικότητά τους. Αυτό το συμπέρασμα εξάγεται καθώς δεν εντοπίζονται

---

[41] Snethlage, R. και Siegesmund, S.,(2014).*Stone in Architecture*. 5η έκδ. Χαϊδελβέργη: Springer Berlin Heidelberg, σσ.265-269.

[42] Μοροπούλου, Α. (2006). Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Τεχνολογίας για την Κατασκευή –Πολιτιστική Κληρονομιά. Εντός: *Θεματική Συνάντηση για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ημέρες Έρευνας & Τεχνολογίας*. Αθήνα: Τ.Ε.Ε. σ.16.

ρηγματώσεις ή παραμορφώσεις σε στοιχεία των στατικών φορέων. Παρά την φθορά τους, αξίζει να αναφερθεί πως η κατασκευή των δεξαμενών πραγματοποιήθηκε με γνώμονα την αντοχή τους σε υψηλές πιέσεις. Ως εκ τούτου, ο οπλισμός που διατρέχει το σύνολο της κάθε δεξαμενής, της προσδίδει χαρακτηριστικά **μονολιθικότητας**. Κάτι τέτοιο δεν αναιρεί την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση της στατικής ικανότητας των οικοδομημάτων ή για αποκατάσταση των βλαβών που κατεγράφησαν και οι οποίες παρά την επιφανειακή τους έκταση είναι σε θέση να απειλήσουν στο μέλλον την στατική επάρκεια.

Για τον λόγω αυτό στο σύνολο των επιφανειών εκείνων όπου ο οπλισμός έχει αποκαλυφθεί προτείνεται η **εφαρμογή ελαφρά οπλισμένου μανδύα**. Η όπλιση του μανδύα γίνεται με ελαφρό πλέγμα το οποίο αγκυρώνεται στην επιφάνεια επέμβασης με φουρκέτες. Η κατασκευή του μανδύα γίνεται με διαδοχικές επιχρίσεις τσιμεντοκονιάματος το οποίο εκτοξεύεται στην επιφάνεια, με συνολικό πάχος 3-5 εκ. . Κατά την διενέργεια αυτού δεν απαιτείται ξυλότυπος, ενώ το συνολικό πάχος της επέμβασης είναι μικρότερο των 10 εκ. . Πολύ σημαντικό είναι επίσης κατά την εφαρμογή να λαμβάνονται όλα τα απαίτητα μέτρα προκειμένου να μην εγκλωβιστεί υγρασία στη διεπιφάνεια μεταξύ τοίχου και νέου επιχρίσματος, καθώς αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα τη σταδιακή αποδιοργάνωση και μείωση της αντοχής του τοίχου.[43]

Για την στερέωση των οικοδομημάτων από φέρουσα λίθινη τοιχοποιία προτείνεται:

- **Αφαίρεση και αντικατάσταση** των λίθων των οποίων η διάβρωση τους καθιστά ανεπαρκής να φέρουν φορτία. Η αφαίρεση των λίθων πρέπει να εξασφαλίζει βάθος 15-20 εκ. επί της επιφάνειας της τοιχοποιίας. Αυτό συμβαίνει προκειμένου να απομακρυνθούν επιπλέον όλοι εκείνοι οι λίθοι όπου υπερέβησαν την αντοχή τους σε θλιπτική φόρτιση λόγω της έλλειψης ικανότητας των διαβρωμένων λίθων να αναλάβουν τα δικά τους φορτία.
- **Ενεμάτωση της τοιχοποιίας** με συμβατό κονίαμα, μέσω της οποίας αποκαθίσταται η συνέχεια μεταξύ των τμημάτων όπου έχουν αποσαθρωθεί στο εσωτερικό της λιθοδομής, αυξάνοντας την αντοχή της.
- **Βαθύ αρμολόγημα** των λίθων της με συμβατό κονίαμα προκειμένου εκείνοι να λάβουν οριστική θέση ισορροπίας στην τοιχοποιία. Η αύξηση της αντοχής της τοιχοποιίας εξαρτάται από το βαθμό αντικατάστασης του υπάρχοντος κονιάματος χαμηλής αντοχής από νέο υψηλής.[44]
- **Εφαρμογή νέου επιχρίσματος** από συμβατό κονίαμα σε τρεις στρώσεις, από το χοντρόκοκκο στο λεπτόκοκκο.

Για το σύνολο των υποδομών της βιομηχανικής μονάδας κρίνεται αναγκαία η **προστασία από το νερό** της βροχής και την υγρασία, μέσα από την εγκατάσταση υγρομόνωσης και θερμομόνωσης. Επιπλέον, είναι απαραίτητα η προσθήκη υδρορροών και κατακόρυφου σωλήνα για την εναπόθεση των όμβριων στο έδαφος. Η προσθήκη αυτή είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθεί τόσο περιμετρικά των κεραμοσκεπών (οικοδομήματα Α', Β' κα Ε'), όσο και των δωμάτων (λοιπά οικοδομήματα και δεξαμενές). Συγκεκριμένα για τα δώματα είναι αναγκαία επίσης η προσθήκη ρύσεων προκειμένου να μην συγκρατούνται τα νερά της βροχής εκεί. Τέλος, η αντικατάσταση του δαπέδου του εξωτερικού χώρου από νέο είναι κρίσιμης σημασίας προκειμένου να σταματήσει τόσο η συσσώρευση λιμναζόντων υδάτων, όσο και η άναρχη ανάπτυξη φυτικών οργανισμών και δέντρων.

Αξίζει να αναφερθεί πως δεν κρίνεται αναγκαία η ενίσχυση της διαφραγματικής λειτουργίας των οικοδομημάτων, καθώς δεν εντοπίζεται κάποια σχετική βλάβη. Συνεπώς, στα πλαίσια της εργασίας θεωρείται πως η διαφραγματική λειτουργία των οικοδομημάτων διασφαλίζεται με τις υπάρχουσες πλάκες από οπλισμένο σκυρόδεμα, τα τοιχία και το περιμετρικό σενάζ.

---

[43] Δημοσθένους, Μ. (2009). *Μέθοδοι και υλικά αποκατάστασης και ενίσχυσης διατηρητέων κτιρίων από φέρουσα τοιχοποιία.* Τ.Ε.Ε. / Τ.Κ.Μ., σ.14.

[44] Δημοσθένους, Μ. (2009). *Μέθοδοι και υλικά αποκατάστασης και ενίσχυσης διατηρητέων κτιρίων από φέρουσα τοιχοποιία.* Τ.Ε.Ε. / Τ.Κ.Μ., σ.12.

5 _ Αξιολόγηση.

5.1 Εισαγωγή.

Προκειμένου να αναπτυχθεί η φιλοσοφία και οι αρχές των επεμβάσεων στο σύνολο (δομημένο και μη) είναι απαραίτητο πρώτα να διατυπωθούν οι αξίες του, των οποίων η προστασία άλλωστε αποτελεί και τον ουσιαστικό σκοπό του εγχειρήματος της παρούσας εργασίας. Επιπλέον είναι ανάγκη να καθοριστούν τα τμήματα εκείνα των υφιστάμενων υποδομών προκειμένου εκείνα να διατηρηθούν, να αποκατασταθούν, να ανασχεδιαστούν ή να καθαιρεθούν εάν κρίνονται ως ασύμβατα με το σύνολο.

5.2 Αξίες του συνόλου.

Η αξία του χώρου εκφράζεται μέσα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που εκείνος διαθέτει στον ιστό της πόλης, όντας τμήμα του ιστορικού της πυρήνα, καθώς η σύσταση βιομηχανικών υποδομών κατά πλειοψηφία γίνεται σε περιοχές πέριξ των οικιστικών. Η πολεοδομική αυτή θέση του συνόλου το θέτει σήμερα ως «μεσολαβητή» ανάμεσα στο οικιστικό τμήμα της πόλης και το παραλιακό (τουριστικό).

Επιπλέον, η κατανομή της γης με όρους πόλεως, αλλά σε κλίμακα κωμόπολης, έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη ενιαίων εκτάσεων κοινωφελούς χαρακτήρα στο Καστέλι Κισάμου. Ως εκ τούτου, το περίπλοκο ιδιοκτησιακό καθεστώς του συνόλου, απέτρεψε και τον κατακερματισμό της γης του στην πορεία του χρόνου, αποδίδοντας μια ισχυρά αδόμητη επιφάνεια γης. Η έκταση αυτή αποτελεί μοναδικό δείγμα και η αξιοποίηση της μπορεί να προσδιορίσει εκ νέου τον πυρήνα της πόλης. Ακόμη, η συνύπαρξη με τα εναπομείναντα τείχη εμπνέει διαδοχή ανάμεσα στον περίκλειστο χαρακτήρα ενός φρουρίου με εκείνον των πυκνών όγκων που συνθέτουν την βιομηχανική μονάδα.

Τέλος, ο χώρος αυτός αποτελεί μια άτυπη ‘’πλατεία επαφής’’ πολλών αντικρουόμενων λειτουργικών ενοτήτων , όπου τελικά χαρακτηρίζουν και το Καστέλι Κισάμου συνολικά (κατοικία - τουρισμός, παλαιό - νέο, πρόοδος - εγκατάλειψη, συλλογικότητα - κατακερματισμός) . Συνεπώς, ο διάλογος μεταξύ των εννοιών αυτών δύναται να έχει γόνιμο χαρακτήρα μέσω της εφαρμογής ενός σχεδιασμού, καθοριζόμενου από χρήσεις και προθέσεις που ενεργοποιούν τον χώρο συνολικά προς όφελος των αναγκών της πόλης.

Η τυπολογική αξία του κτιριακού δυναμικού προκύπτει από την βιομηχανική χρήση των εγκαταστάσεων, η οποία κατά την περίοδο δημιουργίας τους ήταν μοναδική στην ευρύτερη περιοχή.

Η αρχιτεκτονική αξία αντλείται από το γεγονός πως πρόκειται για ένα βιομηχανικό σύνολο εγκαταστάσεων μεταποίησης, το οποίο είναι μοναδικό σε έκταση και συνεκτικότητα για το δυτικό άκρο της Κρήτης. Η συνθετική του ποιότητα εκφράζεται μέσα από την συνύπαρξη των πετρόκτιστων κτιρίων δεύτερης χρήσης με εκείνα συμβατικής κατασκευής. Η μέριμνα για την ύπαρξη πλήθους ανοιγμάτων, καθώς και η τυποποίηση των επιμέρους μεταλλικών κουφωμάτων τους, ομοιογενοποιούν το σύνολο εμπλέκοντας την παραδοσιακή κατασκευή με τις τότε σύγχρονες μεθόδους.

Αντίστοιχα, η αρχιτεκτονική αξία των δεξαμενών εκφράζεται μέσα από την μέριμνα για τις προσεγμένες τους όψεις και την επιμέλεια στην κατασκευή των θυρών από τοπικούς τεχνίτες. Η υψηλή ποιότητα κατασκευής είναι άλλωστε εκείνη που έχει κάνει το σύνολο να αντέξει έως σήμερα. Ακόμη, αξίζει να αναφερθεί πως αν και τα περισσότερα μεταλλικά στοιχεία των υποδομών έχουν λεηλατηθεί, αλλοιώνοντας σήμερα το βιομηχανικό σύνολο, εκείνα μεμονωμένα σώζονται μαρτυρώντας τις αυθεντικές τους μορφές.

Η αξία της χρήσης για την οποία είχε δημιουργηθεί το σύνολο των εγκαταστάσεων εμπλέκεται άμεσα με την **αξία της ιστορικής μνήμης**. Αυτό γίνεται κατανοητό αν αντιληφθεί κανείς πως το βιομηχανικό σύνολο είναι αποτέλεσμα του οράματος ενός γεωργικού τόπου να προοδεύσει μεταπολεμικά μέσα από μια κοινωφελή δράση εκσυγχρονισμού με πρόσημο βιομηχανικό. Η δράση αυτή εκφράζει το γίγνεσθαι των κατοίκων της περιοχής καθώς αφορά ένα προϊόν με ρίζες στο βαθύ παρελθόν

του τόπου, όπως ο οίνος. Κατά την διάρκεια κάθε ιστορικής περιόδου η παραγωγή και το εμπόριο του οίνου υπήρξε το θεμέλιο της τοπικής οικονομίας αλλά και αφορμή για εξωστρέφεια, φέρνοντας το Καστέλι Κισάμου σε επαφή με διαφορετικούς τόπους και πολιτισμούς. Αυτή η εξωστρέφεια αποτέλεσε κινητήρια δύναμη για πολλές γενιές Κισαμιτών να επιμείνουν στην γεωργία της γης, μεταλαμπαδεύοντάς την στις επόμενες.

5.3 Επιμέρους αξιολόγηση.

Το μεγαλύτερο μέρος των υποδομών χαρακτηρίζεται ως αξιόλογο και σε καλή κατάσταση, συνεπώς διατηρείται λαμβάνοντας τις απαραίτητες εργασίες αποκατάστασης, δίχως εκείνες όμως να έχουν εκτενή χαρακτήρα. Επίσης σημαντικό είναι το μέρος των υποδομών το οποίο κρίνεται ως αξιόλογο αλλά σε κακή κατάσταση και για τον λόγο αυτό κρίνεται αναγκαία η εκτενής αποκατάστασή του προκειμένου εκείνο να ανακτηθεί. Πρόκειται για τις φέρουσες τοιχοποιίες των οικοδομημάτων Α', Β' και Ε'. Στην κατηγορία αυτή εμπεριέχονται ακόμη ορισμένοι εξωτερικοί τοίχοι που αποτελούν τα όρια των εγκαταστάσεων.

Στην συνέχεια υπάρχουν τμήματα τα οποία δεν θεωρούνται αξιόλογα και ως εκ τούτου η διατήρησή τους είναι προαιρετική και σε ορισμένες περιπτώσεις απαιτεί ανασχεδιασμό λόγω ισχυρής φθοράς. Μεταξύ αυτών των τμημάτων συγκαταλέγονται τα φυλάκια του οικοδομήματος Α' και ΣΤ', οι εσωτερικοί τοίχοι που διαχωρίζουν τις ισόγειες αποθήκες του οικοδομήματος Α' και εκείνος που διαχωρίζει τους ανισόπεδους χώρους του οικοδομήματος Ε'. Ακόμη, στην κατηγορία αυτή εντάσσεται το κτίσμα κάτω από τους σπαστήρες και το σύνολο των δαπέδων του υπαίθριου χώρου.

Τέλος, υπάρχουν τα τμήματα εκείνα όπου θεωρούνται ασύμβατα με το σύνολο και κρίνεται αναγκαία η καθαίρεσή τους προκειμένου να ανασχεδιαστούν. Στην κατηγορία αυτή βρίσκονται μεταγενέστερες επεμβάσεις που έλαβαν χώρα. Συγκεκριμένα πρόκειται για τις εργασίες που αναδιαμόρφωσαν το δώμα των βόρειων δεξαμενών όμορα του οικοδομήματος Β' και εκείνες που αφορούν το σφράγισμα – αλλοίωση ανοιγμάτων.

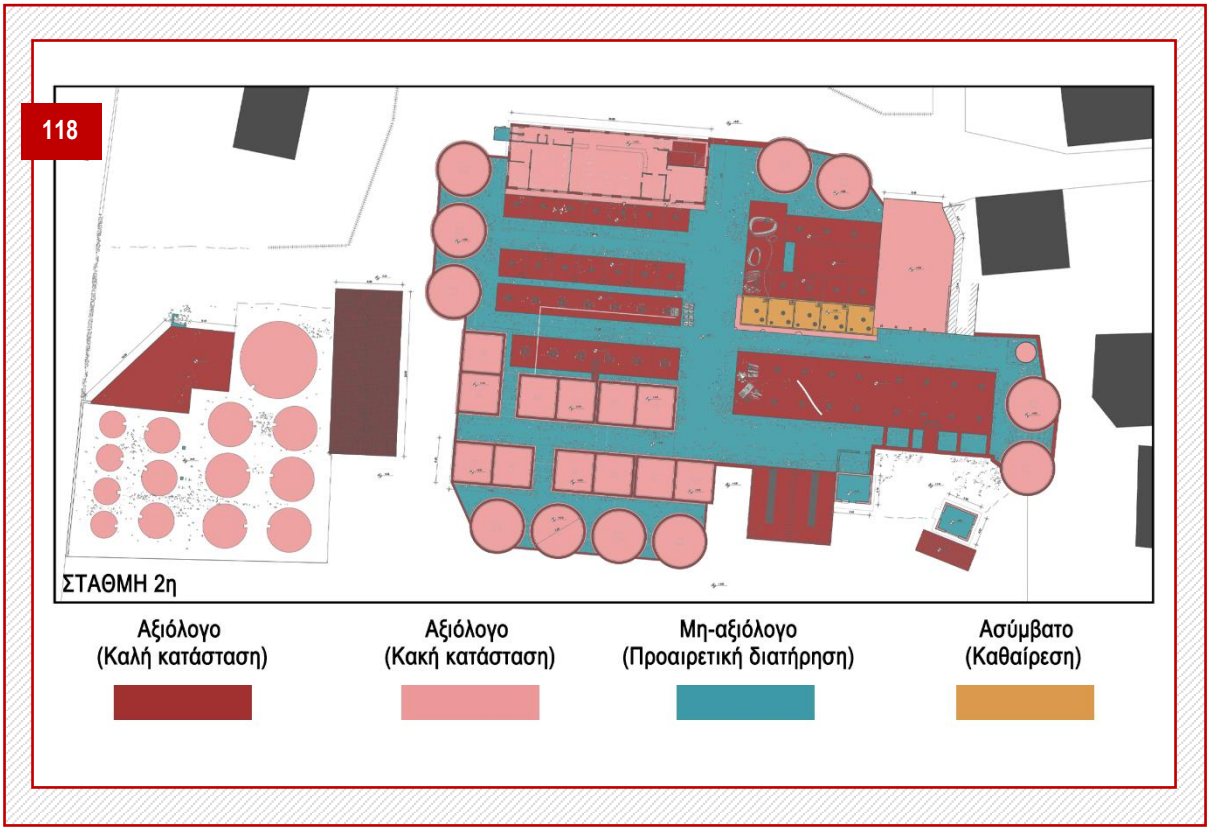

6_ Χρήσιμα παραδείγματα επεμβάσεων επανάχρησης που έχουν υλοποιηθεί.

6.1 Επανάχρηση εγκαταστάσεων επεξεργασίας και φύλαξης υγραερίου | Κων/πολη.

Παράδειγμα επανάχρησης εγκαταλειμμένου βιομηχανικού συνόλου είναι οι μονάδες επεξεργασίας και φύλαξης υγραερίου στην Κωνσταντινούπολης της Τουρκίας το 2021, εκ μέρους του Πολυτεχνείου της Πόλης με αρχιτέκτονες την δρ. Gulsun Tanyeli και την δρ. Yildiz Salman. Το κτιριακό δυναμικό των τελών του 19ου αιώνα διατηρείται στην αυθεντική του μορφή και φιλοξενεί χρήσεις πολιτισμικής σημασίας όπως μουσείο, παιδικός σταθμός, εργαστήρια, εκθεσιακοί χώροι,βιβλιοθήκη, χώρος εκδηλώσεων και χώροι εστίασης. Ο σκελετός τριών μεταλλικών δεξαμενών φύλαξης που δε σώζονταν ανακατασκευάστηκε στην ίδια μορφή , ενώ ο αδόμητος χώρος αποδίδεται στην πόλη ως πάρκο συνολικής έκτασης 32.000 τ.μ. .

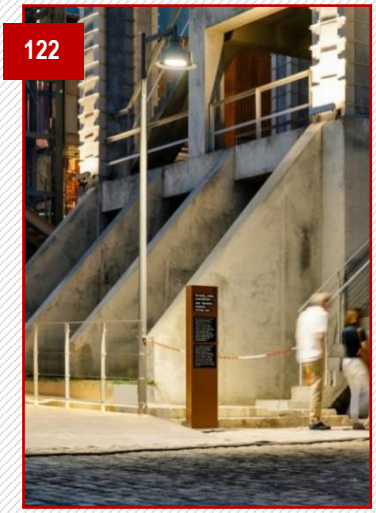

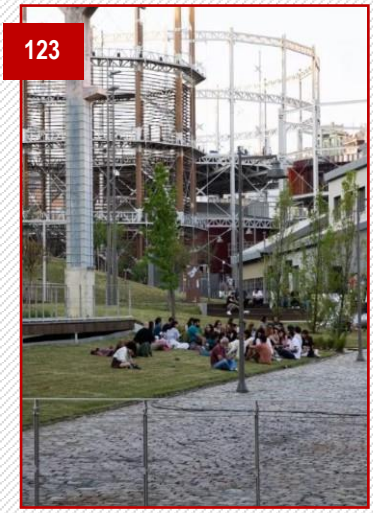

119,120,121,122,123,124. Απόψεις των αποκατεστημένων εγκαταστάσεων.

6.2 Επανάχρηση εγκαταστάσεων παραγωγής μεταλλικών βαρελιών | Σάο Πάολο.

Η περίπτωση της επανάχρησης των βιομηχανικών μονάδων παραγωγής μεταλλικών βαρελιών στο Σάο Πάολο της Βραζιλίας το 1986, με αρχιτέκτονα την Lina Bo Bardi, εκφράζει την ανάγκη κάλυψης κοινωνικών αναγκών ως προτεραιότητα κατά την αποκατάσταση και επανάχρηση εγκαταλειμμένου δυναμικού. Στην προκειμένη περίπτωση, οι κτιριακές υποδομές της βιομηχανίας των αρχών του 20ου αιώνα διατηρούνται και εμπλουτίζονται με τον σχεδιασμό δύο πύργων, συνδεόμενων με πεζογέφυρες. Ο υπαίθριος χώρος είναι περιορισμένος, όμως η μεγάλη έκταση των υποδομών των εγκαταστάσεων καλύπτει κρίσιμες ανάγκες για την οικονομικά αδύναμη γειτονιά που το φιλοξενεί, όπως για παράδειγμα χρήσεις υγείας, αθλητισμού, τέχνης, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας. Με αυτό τον τρόπο αποδίδεται στην τοπική κοινωνία χώρος έκτασης 16.500 τ.μ. που φιλοξενεί 27.300 τ.μ. δομημένης επιφάνειας.

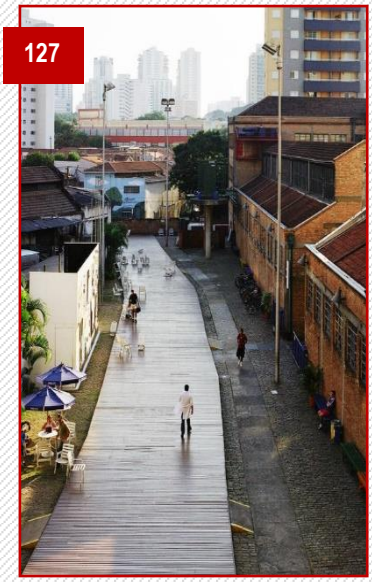

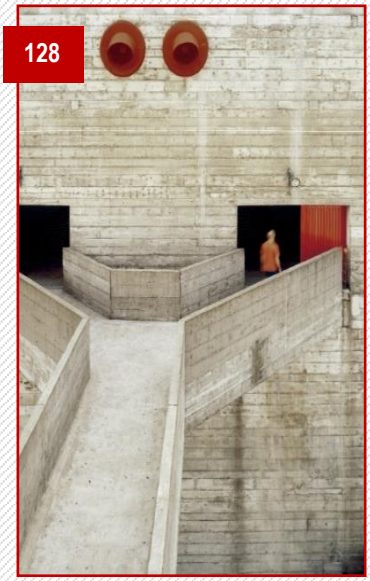

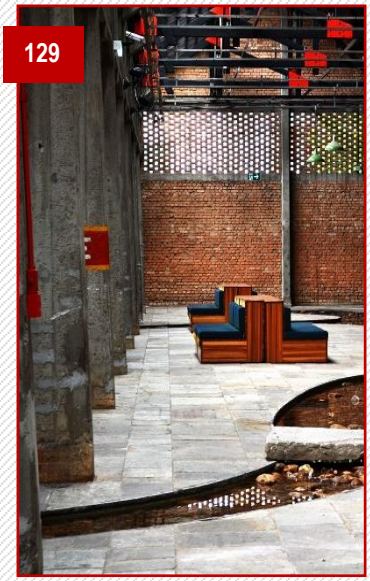

125,126,127,128,129,130. Απόψεις των αποκατεστημένων εγκαταστάσεων.

6.3 Επανάχρηση μοναστηριακού και μετέπειτα βιομηχανικού συνόλου | Ταβίρα.

Η επανάχρηση του μοναστηριακού και μετέπειτα βιομηχανικού συνόλου στην Ταβίρα της Πορτογαλίας το 2009 από τον αρχιτέκτονα Eduardo Souto de Moura, γίνεται με σκοπό την χρήση του συγκρότημα κοινωνικών κατοικιών. Το κτιριακό δυναμικό των αρχών του 18ου και τμηματικά 16ου αιώνα διατηρείται στην αυθεντική του μορφή, όμως σε αυτό προστίθεται ο όγκος της κατασκευής μίας επιπλέον ισόγειας περιμετρικής ζώνης σε σχήμα λατινικού L. Χαρακτηριστικό στοιχείο του συγκροτήματος είναι η ύπαρξη καπνοδόχου που έχει διατηρηθεί, υπενθυμίζοντας την εργοστασιακή χρήση των εγκαταστάσεων. Η πλειοψηφία των κατοικιών είναι μικρές μεζονέτες με σοφίτα, για την εξυπηρέτηση των οποίων δημιουργούνται επιπλέον ανοίγματα. Στους ακάλυπτους χώρους τοποθετούνται δυο δεξαμενές αλμυρού νερού, ως αναφορά τους χώρους συλλογής άλατος όπου βρίσκονται έναντι του κτιρίου και καθόρισαν τις οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής, άρα και την ανάπτυξή της, στο παρελθόν.

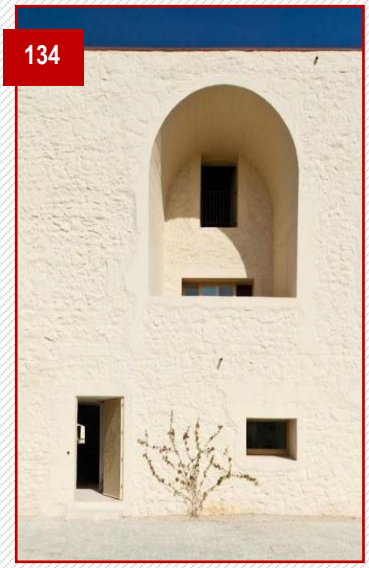

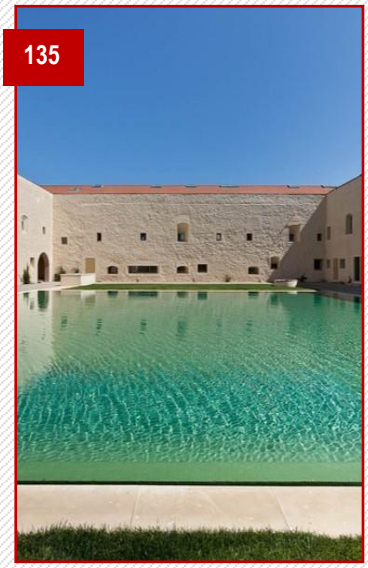

131,132,133,134,135,136. Απόψεις των αποκατεστημένων εγκαταστάσεων.

7_ Φιλοσοφία και αρχές των επεμβάσεων.

7.1 Εισαγωγή.

Η μελέτη αποκατάστασης και επανάχρησης των εγκαταλειμμένων βιομηχανικών υποδομών παραγωγής οίνου έχει ως κύριο ζητούμενο την προστασία των αξιών που τις διέπουν με τρόπο που εξυπηρετεί της ανάγκες της τοπικής κοινωνίας. Βάσει αυτού, έχοντας αναλύσει τις αξίες του συνόλου αλλά και τις ανάγκες της πόλης του Καστελίου Κισάμου, είναι χρήσιμο να καταγραφεί τόσο η φιλοσοφία των επεμβάσεων όσο και οι αρχές τους. Η φιλοσοφία των επεμβάσεων περιγράφει τις προθέσεις και τους στόχους που διέπουν αυτές. Αντίστοιχα, οι αρχές τον επεμβάσεων περιγράφουν τις παραμέτρους του σχεδιασμού που πρόκειται να ακολουθηθούν για την επίτευξη των στόχων που τέθηκαν. Επιπλέον αναπτύσσονται τα στοιχεία εκείνα των οποίων η ύπαρξη στο υπάρχον περιβάλλον των υποδομών μπορεί να τα μετατρέψει σε εργαλεία καθοδήγησης της σχεδιαστικής πρότασης.

7.2 Προθέσεις και στόχοι επεμβάσεων.

Βασικό στόχο αποτελεί η ανάδειξη της υφιστάμενης βιομηχανικής τυπολογίας και μορφολογίας του συνόλου, λαμβάνοντας υπόψη την υπάρχουσα δομοστατική του οργάνωση. Κάτι τέτοιο είναι πολύ σημαντικό καθώς το επιβάλει η μοναδικότητα των υποδομών για την ευρύτερη περιοχή. Ταυτόχρονα, η προστασία της αξίας της ιστορική μνήμης που εκφράζει το σύνολο είναι αναγκαίο να διασφαλιστεί και να παρουσιαστεί στους πολίτες, καθώς αποτελεί δική τους κληρονομιά. Το ίδιο ισχύει και για την διαδικασία της παραγωγής, στην οποία η τοπική κοινωνία πολλές φορές ήταν μέτοχος. Σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση ακόμη το να προστατευθούν τα εναπομείναντα μηχανήματα της βιομηχανικής μονάδας.

Επιπλέον σημαντικό ζήτημα προς ανάδειξη είναι η σχέση της βιομηχανικής μονάδας παραγωγής οίνου με τα εναπομείναντα τείχη του φρουρίου. Κάτι τέτοιο είναι ανάγκη να αποτελέσει την βάση πάνω στην οποία θα κινηθεί η οποιαδήποτε επέμβαση στο περιβάλλοντα χώρο του συνόλου, και ως εκ τούτου της σύνδεσης της αρχιτεκτονικής πρότασης για την επέμβαση με τον ιστό της πόλης.

Εξίσου σημαντικό είναι οι νέες χρήσεις να είναι συμβατές τόσο με τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, όσο και με τις υποδομές που δύναται να προσφέρει το δυναμικό του συνόλου για την υποδοχή τους. Οι επεμβάσεις πρέπει να είναι υποστηρικτικές στο πλαίσιο λειτουργίας των νέων χρήσεων του κτιρίου και να είναι διακριτές από τα αυθεντικά του μέρη, αναδεικνύοντας τις ποιότητες τους.

Τέλος, η προτεινόμενη διαμόρφωση τόσο των εσωτερικών όσο και του περιβάλλοντος χώρου πρέπει να εξασφαλίζει την πρόσβαση σε άτομα με κινητικές ιδιαιτερότητες.

7.3 Παράμετροι του σχεδιασμού.

Σύμφωνα με την επιμέρους αξιολόγηση των υποδομών και τις προθέσεις που καθορίζουν την επέμβαση στο σύνολο, προκύπτουν οι παρακάτω σχεδιαστικές κατευθύνσεις:

- Τα αυθεντικά δομικά στοιχεία του βιομηχανικού συνόλου τα οποία χαρακτηρίζονται ως αξιόλογα (ανεξάρτητα την καλή η κακή τους κατάσταση) διατηρούνται και δέχονται τις απαραίτητες εργασίες συντήρησης προκειμένου να ανακτηθούν.
- Αντιμετωπίζονται τα ζητήματα που προκαλούν την φθορά των υποδομών, εφαρμόζοντας τις ενέργειες που προτείνονται στην προαναφερθείσα αντίστοιχη ενότητα της παρούσας εργασίας.

- Τα στοιχεία εκείνα που χαρακτηρίζονται ως μη αξιόλογα και ξένα στην αρχική λειτουργία των χώρων απομακρύνονται, καθώς δεν αφορούν τις αξίες του συνόλου και η ύπαρξή τους δεσμεύει την πρόταση επανάχρησης.
- Οι μεταγενέστερες επεμβάσεις που κρίνονται ως ασύμβατες καθαιρούνται καθώς αλλοιώνουν τον χαρακτήρα των υποδομών.
- Αποκαθίσταται η διαμόρφωση των όψεων του οικοδομήματος Α' μέσα από την αποκατάσταση των επιμέρους μορφολογικών στοιχείων.
- Αποκαθίσταται ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας των οικοδομημάτων μέσα από την αποκατάσταση των κουφωμάτων των θυρών και παραθύρων όπου σώζονται, ενώ εκείνα των οποίων η φθορά τα καθιστά μη λειτουργικά ανακατασκευάζονται βάση των τεκμηριωμένων μορφών τους. Στις περιπτώσεις που τα κουφώματα δεν σώζονται, αλλά ούτε είναι δυνατή η τεκμηρίωση της αυθεντικής μορφής τους, εκείνα αντικαθίστανται με νέα. Ο σχεδιασμός των νέων και ανασκευασμένων κουφωμάτων πρέπει να ακολουθεί την μορφή εκείνων που σώζονται στο οικοδόμημα, όμως έχοντας διαφορετικό χρώμα, υποδεικνύοντας το νέο της κατασκευής τους.
- Αποκαθίσταται η κίνηση στον χώρο, όπως αυτή προβλέπονταν από τις υπέργειες και ισόγειες διαδρομές κατά την λειτουργία των εγκαταστάσεων.
- Αποκαθίσταται ο βιομηχανικός χαρακτήρας του συνόλου με την επανεγκατάσταση των μεταλλικών γεφυρών που συνέδεαν τα δώματα των δεξαμενών, την τοποθέτηση μεταλλικών κιγκλιδωμάτων και μεταλλικών υδρορροών.
- Αναδεικνύεται ο χώρος των δεξαμενών λαδιού μέσα από την καθ' ύψος ανάπτυξη του, υπενθυμίζοντας την αρχική ογκοπλασία τους.
- Αναδεικνύεται η διαφορετική προέλευση των προγενέστερων λίθινων κτιρίων μέσα από την διατήρηση της αδρότητας της επιφάνειας της φέρουσας τοιχοποιίας τους.
- Οι προτεινόμενες επεμβάσεις που θα αφορούν την προσθήκη νέων όγκων και ανοιγμάτων στο σύνολο επιβάλλεται να γίνουν αυστηρά με κριτήριο την επίτευξη της ομαλής λειτουργίας του και την πρόσβαση στις υποδομές που περιλαμβάνει.
- Για την εξασφάλιση ισότιμης προσβασιμότητας στις υποδομές αλλά και τον περιβάλλοντα χώρο θα προταθούν ήπια κεκλιμένες διαδρομές (ράμπες).

7.4 Σχεδιαστικά εργαλεία.

Προκειμένου οι παραπάνω παράμετροι να εκφραστούν σχεδιαστικά, είναι αναγκαίο να καθοριστούν τα συνθετικά στοιχειά των οποίων η αξιοποίηση μπορεί να τα μετατρέψει σε σχεδιαστικά εργαλεία . Τα εργαλεία αυτά αντλούνται από το υφιστάμενο περιβάλλον των υποδομών. Για του σκοπούς του σχεδιασμού, κάθε εργαλείο μεταφράζεται διαφορετικά και δύναται να εξυπηρετήσει την αρχιτεκτονική πρόταση με τον δικό του τρόπο αλλά και να την εντάξει στο περιβάλλον που απευθύνεται. Τέτοια εργαλεία εκφράζουν οι παρακάτω προτάσεις:

- Τα **τείχη** σηματοδοτούν τα όρια ελέγχου της κίνησης και των χρήσεων του χώρου, καθώς και την ελευθερία κινήσεων σε αυτόν όταν εκείνα απουσιάζουν.
- Τα **οικοδομήματα** σηματοδοτούν της εστίες της παραγωγικής διαδικασίας στον χώρο και πλέον μπορούν να μεταφραστούν στους πυρήνες των νέων χρήσεων.
- Οι **δεξαμενές** φύλαξης του μούστου μπορούν να λειτουργήσουν ως κυψέλες δράσεων (άρα και σκέψεων) που αρθρώνονται γύρω από τους πυρήνες χρήσεων, πλαισιώνοντάς τους.
- Οι **κίνηση** των εργαζομένων για το γέμισμα και το άδειασμα των δεξαμενών ορίζει ισόγειες και υπέργειες διαδρομές στον χώρο τον εγκαταστάσεων.
- Οι **θύρες** στην κορυφή των δεξαμενών όριζαν την είσοδο σε αυτές και πλέον δύναται ως στοιχεία να σηματοδοτήσουν την επανάχρηση μιας υποδομής.

- Η **προεξέχουσα ζώνη** περιμετρικά της όψης των δεξαμενών αποτελεί επαναλαμβανόμενο στοιχείο στον χώρο τον εγκαταστάσεων και η υιοθέτηση του στις μελλοντικές επεμβάσεις δύναται να αποτελέσει την νέα γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ τους.
- Το διέλευση από την **επιδαπέδια ζυγαριά** αποτελούσε το πρώτο στάδιο της παραγωγικής διαδικασίας και ως στοιχείο μπορεί να σηματοδοτήσει την είσοδο στις νέες χρήσεις των χώρων.

8_ Επανάχρηση συνόλου.

8.1 Προτεινόμενες χρήσεις.

Οι προτεινόμενες χρήσεις καθορίζονται από τα συμπεράσματα της πολεοδομικής μελέτης και συμπληρώνονται από ιστορικά δεδομένα που αφορούν την πόλη, αλλά και το βιομηχανικό σύνολο. Για τον λόγο αυτό διαχωρίζονται οι χρήσεις που προτείνονται σε κύρια και δευτερεύουσες.

Ως κύρια χρήση επιλέγεται εκείνη του **πολιτιστικού κέντρου**. Η επιλογή αυτή προκύπτει μέσα από την διαπίστωση πως εντός των διοικητικών ορίων του Καστελίου Κισάμου εκλείπουν υποδομές που να αφορούν την έκφραση αντίστοιχων δράσεων. Συγκεκριμένα προτείνεται η δημιουργία:

- **Βιβλιοθήκης**, εντός της οποίας οι πολίτες θα έχουν την δυνατότητα ανάπτυξης δράσεων μελέτης, έρευνας και συλλογικής εκμάθησης (workshops).
- **Καλλιτεχνικού κέντρου**, στα πλαίσια του οποίου οι πολίτες θα μπορούν να εκπαιδευτούν στις τέχνες της μουσικής, της αγγειοπλαστικής, της ζωγραφικής και του ψηφιδωτού, καθώς επίσης και να εκθέσουν όσα δημιουργούν εκεί.
- **Χώρων συνεδρίασης** στους οποίους οι πολίτες θα μπορούν να συναθροίζονται προκειμένου να αναπτύξουν και να οργανώσουν θεματικές ενότητες ενδιαφέροντος (σύλλογοι, ομάδες, γειτονιές, επαγγελματίες, αγρότες κα) .
- **Αιθουσών διδασκαλίας** στις οποίες θα μπορούν να λαμβάνουν χώρα μαθήματα υπό την αιγίδα τόσο του πολιτισμικού κέντρου, όσο και των εκπαιδευτικών κέντρων της περιοχής (δημόσια σχολεία, εκπαιδευτήρια, φροντιστήρια κα.) .
- **Μουσειακού χώρου**, στον οποίο θα παρουσιάζεται η ιστορία της Κισάμου στον τομέα της οινοποιίας, καθώς επίσης και αρχείο (φωτογραφίες, συνεντεύξεις, εργαλεία κα.) από την δράση της άλλοτε Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμός Κισάμου. Στον χώρο αυτό θα παρουσιάζονται επίσης και μηχανήματα του συνεταιρισμού που σώζονται έως σήμερα.
- **Χώρου προβολής** κινηματογραφικών ταινιών και μικρών θεατρικών παραστάσεων.

Οι δευτερεύουσες χρήσεις που επιλέγονται έχουν υποστηρικτικό χαρακτήρα και ο ρόλος τους είναι να πλαισιώσουν τις ευρύτερες δράσεις του πολιτισμικού κέντρου, αλλά και του νέου δημόσιου χώρου πέριξ αυτού. Η επιλογή των χρήσεων αυτών έγινε με σκοπό ο χώρος των εγκαταστάσεων να διαδραματίσει επιπλέον ρόλο στην καθημερινότητα των κατοίκων τις περιοχής, ικανοποιώντας ανάγκες αντίστοιχου χαρακτήρα όπως είναι οι καταναλωτικές και οι επαγγελματικές. Ορισμένες από τις χρήσεις αυτές έχουν θέση στην γειτονιά προ του 19ου αιώνα, ορίζοντας την κοινωνική συναναστροφή της εποχής, ενώ η καθολική αξιοποίηση των ισογείων σήμερα προς όφελος της κατοικίας ορίζει τόσο την ανάγκη όσο και την ευκαιρία για την ανάπτυξή τους. Για τον λόγο αυτό προτείνεται η δημιουργία:

- **Χώρου εστίασης** στον οποίο οι επισκέπτες θα μπορούν να απολαύσουν ροφήματα, μικρά γεύματα, αλλά και να συμμετέχουν στη γευσιγνωσία τοπικών προϊόντων με κύριο το κρασί.
- **Παντοπωλείου και Φούρνου/Αρτοπωλείου**, στο οποίο οι κάτοικοι της γειτονιάς θα μπορούν να παραλαμβάνουν βασικά αγαθά και προϊόντα.

- **Καταστήματος ενοικίασης και επιδιόρθωσης ποδηλάτων**, με σκοπό την ενθάρρυνση της βιώσιμης κινητικότητας τόσο στο παραλιακό τμήμα όσο και στον νέο δημόσιο χώρο που προτείνεται για εκείνη στα πλαίσια της μελέτης αυτής.
- **Οινοποιείου μικρής κλίμακας** τα οποίο θα ενοικιάζεται σε τοπικούς και νέους ελαιοπαραγωγούς προκειμένου εκείνοι να δοκιμάσουν την ποιότητα της παραγωγής τους με σκοπό να την βελτιώσουν αλλά και να αποφασίσουν πώς επιθυμούν να την διαθέσουν στην αγορά.
- **Χώρου συλλογής μελιού και μελισσοκέρου** στον οποίο τοπικοί εκτροφείς μελισσών θα μπορούν να περισυλλέξουν το προϊόν για εμπορική ή ιδιωτική χρήση.
- **Συσκευαστήριου** προς τους οινοποιούς, τους μελισσοκόμους αλλά και τοπικούς παραγωγούς που επιθυμούν να συσκευάσουν τα προϊόντα τους αυτόνομα (ρίγανη, θυμάρι, γλυκά κα.).
- **Γραφείων νεοφυούς επιχείρησης** (start-up επιχείρησης) με σκοπό την ενθάρρυνση της ανάπτυξης νέων και καινοτόμων εγχειρημάτων.

Σε σχέση με την υπάρχουσα χρήση των γραφείων του υποκαταστήματος του Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων προτείνεται η διατήρηση της λειτουργίας του. Αυτή η απόφαση λαμβάνεται καθώς ο όροφος του οικοδομήματος Α' κατασκευάστηκε εξαρχής για να εξυπηρετήσει αυτή την χρήση και ως εκ τούτου αποτελεί τον φυσικό της χώρο.

8.2 Χωροθέτηση χρήσεων και περιγραφή των νέων υποδομών.

Η χωροθέτηση των χρήσεων στις εγκαταστάσεις γίνεται με γνώμονα την ανάγκη άμεσης πρόσβασης σε αυτές και κατανέμονται στο υπάρχον κτιριακό δυναμικό βάσει των δυνατοτήτων του να τις υποστηρίξει. Βάσει αυτού:

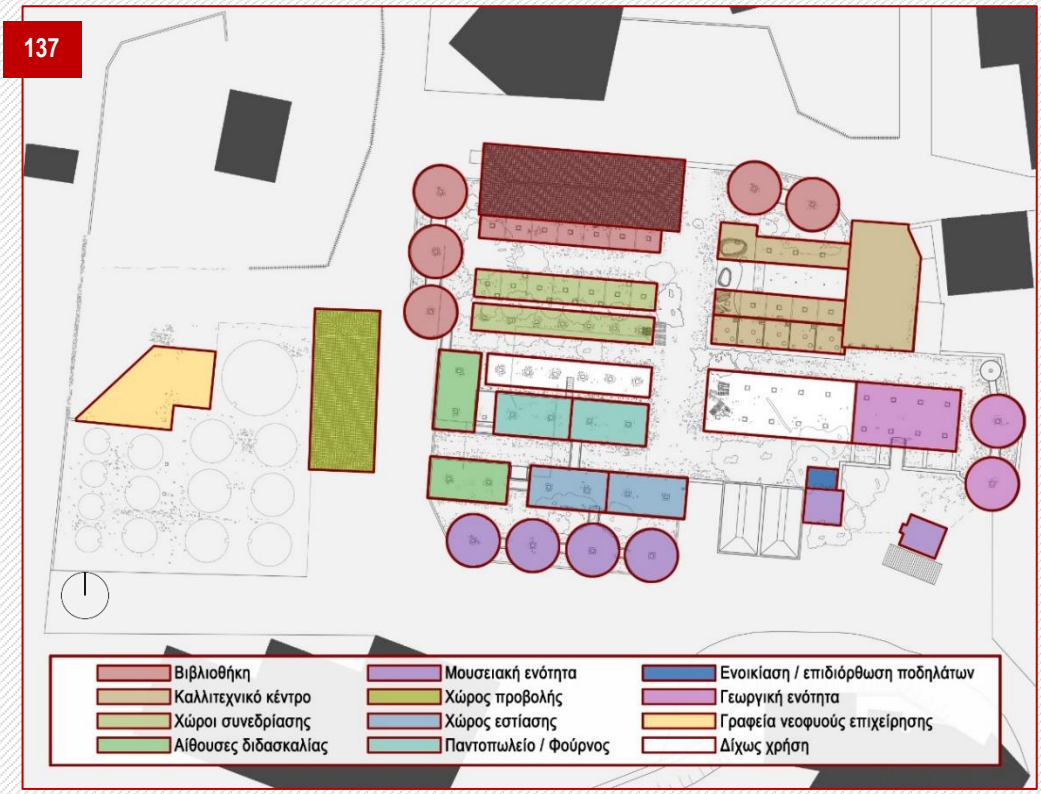

137. Διάγραμμα χωροθέτησης των νέων χρήσεων στις υποδομές.

- Η βιβλιοθήκη τοποθετείται στον ισόγειο χώρο του οικοδομήματος Α', στις επτά δεξαμενές τύπου (Ι) που εφάπτονται αυτού και τις εκατέρωθεν του πέντε δεξαμενές τύπου (IV). Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια ενότητα που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος του βόρειου και δυτικού μετώπου των εγκαταστάσεων. Τα δομικά στοιχεία αξιοποιούνται προς όφελος της διαμόρφωσης δύο ζωνών που οργανώνουν τον χώρο. Η πρώτη ζώνη περιλαμβάνει τον χώρο υποδοχής και αίθουσα συλλογικής εκμάθησης, ενώ στην δεύτερη ζώνη οργανώνονται οι διάδρομοι των βιβλίων. Οι δεξαμενές τύπου (Ι) εξυπηρετούν την χρήση μικρών χώρων μελέτης και οι δεξαμενές τύπου (IV) φιλοξενούν τόσο βιβλιοθήκες όσο και αναγνωστήρια, σε δύο επίπεδα.
- Το καλλιτεχνικό κέντρο τοποθετείται στο οικοδόμημα Β' και τις συστοιχίες δεξαμενών τύπου (Ι) και (ΙΙ) που βρίσκονται όμορα στα δυτικά αυτού. Επίσης σε αυτή την περίπτωση ο φέροντας οργανισμός του οικοδομήματος λειτουργεί οργανωτικά, ορίζοντας την υποδοχή, αίθουσα διαλέξεων και εκθεσιακό χώρο. Οι συστοιχίες των δεξαμενών αποτελούν τους χώρους φιλοξενίας της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η βορειότερη συστοιχία δεξαμενών χρησιμοποιείται για τα μαθήματα μουσικής καθώς ο ημιυπαίθριος χώρος μου μεσολαβεί ανάμεσα σε εκείνη και τις υπόλοιπες δεξαμενές δύναται να εκτονώσει τον ήχο. Η κεντρική συστοιχία λειτουργεί ως χώρος ελευθέρου σχεδίου και η νοτιότερη ως χώρος αγγειοπλαστικής και ψηφιδωτού.
- Οι χώροι συνεδρίασης τοποθετούνται στις δύο συστοιχίες δεξαμενών τύπου (Ι) και (ΙΙ) που βρίσκονται έκκεντρα στον χώρο των εγκαταστάσεων. Αυτό γίνεται καθώς η πανταχόθεν ελεύθερη τοποθέτηση τους τις καθιστά ανεξάρτητες και μη επηρεαζόμενες από την λειτουργία των υπόλοιπων χρήσεων, χαρακτηριστικό σημαντικό κατά την διάρκεια διεξαγωγής μίας συνεδρίασης.
- Οι αίθουσες διδασκαλίας τοποθετούνται στα δύο ζεύγη δεξαμενών τύπου (ΙΙΙ) που βρίσκονται στο δυτικό μέτωπο των εγκαταστάσεων. Αυτό γίνεται καθώς η πρόσβαση στις δεξαμενές από τον δημόσιο χώρο μπορεί να γίνει άμεσα, ενώ το μέγεθός τους εξυπηρετεί την ανάπτυξη αιθουσών σε δύο επίπεδα. Συγκεκριμένα, σε κάθε ζεύγος η μία δεξαμενή φιλοξενεί αίθουσες διδασκαλίας στο κάθε της επίπεδο και η άλλη δεξαμενή έχει ρόλο υποδοχής και κλιμακοστασίου.
- Ως μουσειακός χώρος αντιμετωπίζεται το σύνολο του νότιου μετώπου των εγκαταστάσεων. Αυτό συμπεριλαμβάνει επομένως τις τέσσερις δεξαμενές τύπου (IV), το οικοδόμημα Γ', το οικοδόμημα Δ' και τους δύο σπαστήρες. Η επιλογή αυτή γίνεται καθώς στο νότιο μέτωπο κανείς μπορεί να διδαχτεί εν συντομία το σύνολο της λειτουργίας των εγκαταστάσεων, από το ζύγισμα των καρπών και το άλεσμα, έως την φύλαξη του μούστου. Επιπλέον, ο αναβαθμός του φυσικού εδάφους επιτρέπει την περίοπτη θέαση του συνόλου, ενώ η συνύπαρξη με τα εναπομείναντα τείχη του φρουρίου καθιστά τον ενδιάμεσο δημόσιο χώρο ως «αφηγητή» δύο πολύ σημαντικών κεφαλαίων της ιστορίας του Καστελίου Κισάμου.
- Η χρήση του χώρου εστίασης τοποθετείται σε δύο ζεύγη δεξαμενών τύπου (ΙΙΙ), πλησίον των δεξαμενών με μουσειακή χρήση. Η επιλογή αυτή γίνεται προκειμένου οι δυναμικές των δύο χρήσεων να λειτουργήσουν συμπληρωματικά. Επιπλέον, ο όγκος των δεξαμενών αυτών δύναται να υποστηρίξει την διαμόρφωση δύο επιπέδων.
- Οι χρήσεις του παντοπωλείου και του φούρνου/αρτοπωλείου τοποθετούνται η κάθε μία σε ένα ζεύγος δεξαμενών τύπου (ΙΙΙ) που βρίσκονται έκκεντρα των εγκαταστάσεων, έναντι του χώρου εστίασης. Το γεγονός πως οι χρήσεις μπορούν να αναπτυχθούν σε δύο επίπεδα δίνει την δυνατότητα εγκατάστασης παρασκευαστηρίου, ενώ με τον τρόπο αυτό διαμορφώνεται μια ενότητα δεξαμενών με χρήση αφιερωμένη στην πρόσβαση σε αγαθά τοπικής προέλευσης.
- Το κατάστημα ενοικίασης και επιδιόρθωσης ποδηλάτων τοποθετείται στην διασταύρωση των δύο κεντρικών αξόνων που ορίζουν τις εισόδους στον χώρο των εγκαταστάσεων, καθιστώντας την πρόσβαση άμεση. Στην θέση αυτή κατά το παρελθόν υπήρχε μικρό οικοδόμημα (πιθανώς για την επίβλεψη του σπαστήρα που βρίσκεται από πάνω) το οποίο έχει κατεδαφιστεί πλήρως, όμως το δάπεδο υποδεικνύει τα άλλοτε όριά του.

- Οι χρήσεις που αφορούν το μικρό οινοποιείο, την συλλογή μελιού και μελισσοκέρου και το συσκευαστήριο φιλοξενούνται σε συστοιχίες δεξαμενών τύπου (II) και τις πλησίον τους δεξαμενές τύπου (IV) στο νότιο - ανατολικό άκρο των εγκαταστάσεων. Μαζί οι χρήσεις αυτές ορίζουν μια ενότητα γεωργικής δράσης.
- Ο χώρος προβολής τοποθετείται στο οικοδόμημα Ε', καθώς η επιμήκης μορφή του σε συνδυασμό με την έδρασή του σε δύο στάθμες εξυπηρετούν μια τέτοια χρήση. Περιλαμβάνει χώρο υποδοχής καθώς επίσης και μικρό βεστιάριο για την υποστήριξη μικρών παραστάσεων πέραν της προβολής ταινιών. Επίσης, η απόσταση του οικοδομήματος από το υπόλοιπο σύνολο των εγκαταστάσεων, τις πέριξ κατοικίες και το οδικό δίκτυο εξασφαλίζει την ανεμπόδιστη λειτουργία του δίχως να προκαλεί αλλά ούτε να δέχεται όχληση.
- Τα γραφεία νεοφυούς επιχείρησης τοποθετούνται στο οικοδόμημα ΣΤ'. Η επιλογή αυτή γίνεται καθώς το η θέση του οικοδομήματος το καθιστά αυτόνομο σε σχέση με τις εγκαταστάσεις. Επιπλέον, η ανοιχτή μορφή του εσωτερικού του χώρου εξυπηρετεί τον τρόπο λειτουργίας των επιχειρήσεων του συγκεκριμένου τύπου, όπου το ενιαίο εργασιακό περιβάλλον είναι απαραίτητο στην διαμόρφωση ιδεών, στρατηγικών και δράσεων.

Τέλος, τρεις συστοιχίες δεξαμενών τύπου (II) κεντρικά των εγκαταστάσεων δεν λαμβάνουν κάποια χρήση, προκειμένου να λειτουργήσουν ως έκθεμα του υπαίθριου χώρου, αλλά και όριο (ζώνη εκτόνωσης) μεταξύ των επιμέρους νέων χρήσεων που θα λειτουργούν γύρω τους.

9_ Αρχιτεκτονικές επεμβάσεις.

9.1 Περιβάλλων χώρος.

Αφετηρία στην παρουσίαση των επεμβάσεων αποτελεί η διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου. Ο επανασχεδιασμός του χώρου δύναται να καλύψει την ανάγκη της πόλης για έναν ανοιχτό δημόσιο χώρο πρασίνου με τρόπο που καλεί του πολίτες να τον επισκεφτούν.Τα όρια της επέμβασης καθορίζονται από εκείνα της ιδιοκτισίας του συνεταιρισμού σε συνδυασμό με την οριοθέτηση των γύρω οικοδομικών τετραγώνων και του δικτύου κυκλοφορίας που προτείνει το Ρυμοτομικό Σχέδιο, όπως εκείνο εκπονήθηκε το 1987.

Βασικό στοιχείο της επέμβασης είναι η οργάνωσή του σε στάθμες προκειμένου να γίνεται εύκολα η μετάβαση από το νότιο – υψηλό- μέτωπο προς το βόρειο στο οποίο εδράζονται οι υποδομές. Τα πλατώματα που ορίζουν οι στάθμες αυτές .εχουν το κάθε ένα ξεχωριστή λειτουργία.

Το υψηλότερο πλάτωμα (Α) είναι εκείνο στην θέση του σπαστήρα. Η στάθμη αυτή αντιμετωπίζεται ως διδακτική ενότητα, καθώς εκεί παρουσιάζονται εν συντομία τα βήματα της παραγωγικής διαδικασίας των εγκαταστάσεων, συνυπάρχοντας με τα εναπομείναντα τείχη του φρουρίου. Για τον λόγο αυτό η χάραξη της κεντρικής διαδρομής ακολουθεί εκείνη που θα έκανε ένα φορτηγό κατά την παράδοση των καρπών στον συνεταιρισμό. Η διαδρομή αυτή δείχνεται με επιδαπέδιες μεταλλικές ευθείες που υποδηλώνουν τα ίχνη από τα ελαστικά του οχήματος. Η κεντρική διαδρομή διακλαδώνεται σε μονοπάτια γύρω από τις υποδομές (σπαστήρας, οικοδόμημα Γ' και Δ') προκειμένου οι περιπατητές να έχουν πρόσβαση σε εκείνες. Στο τμήμα εκείνο από τους πρόποδες του λόφου στο οποίο υπάρχουν τα τειχη του φρουρίου κατασκευάζεται ξύλινο κατάστρωμα (deck). Το κατάστρωμα αυτό καταλαμβάνει ολόκληρο το μήκος των τειχών, καθώς εκείνα αποτελούν και τα όρία της ιδιοκτησίας των εγκαταστάσεων, φτάνοντας έως την συλλεκτήρια αρτηρία της οδού Αγαμέμνονος με ήπιες κλίσεις. Η διαδρομή αυτή εισάγει τον περιπατητή που προσεγγίζει τον χώρο απο εκείνη την θέση και καταλήγει σε μικρό πλακοσκεπές οικοδόμημα, η κατασκευή του οποίου γίνεται ως χώρος παρουσίασης των ιστορικών πληροφοριών του φρουρίου και δημόσιος χώρος υγιηνής.

Ο υπάρχον αναβαθμός στο υπόλοιπο τμήμα από τους πρόποδες ,το οποίο δεν εμπεριέχει τείχη, επεκτείνεται και διαμορφώνει ξεχωριστό πλάτωμα (Β) ως «εξώστης» από τον οποίο κανείς μπορεί να αντικρίσει το βιομηχανικό σύνολο με θέαση έως την θάλασσα. Ο αναβαθμός αγκαλιάζει μικρό αμφιθέατρο με ξύλινη κυκλική σκηνή που παραπέμπει σε αποτύπωμα δεξαμενής τύπου (IV). Η υπόλοιπη επιφάνεια του αναβαθμού φυτεύεται ως πράσινη ζώνη εκτόνωσης μεταξύ του χώρου και των κατοικιών που υπάρχουν στον λόφο.

138

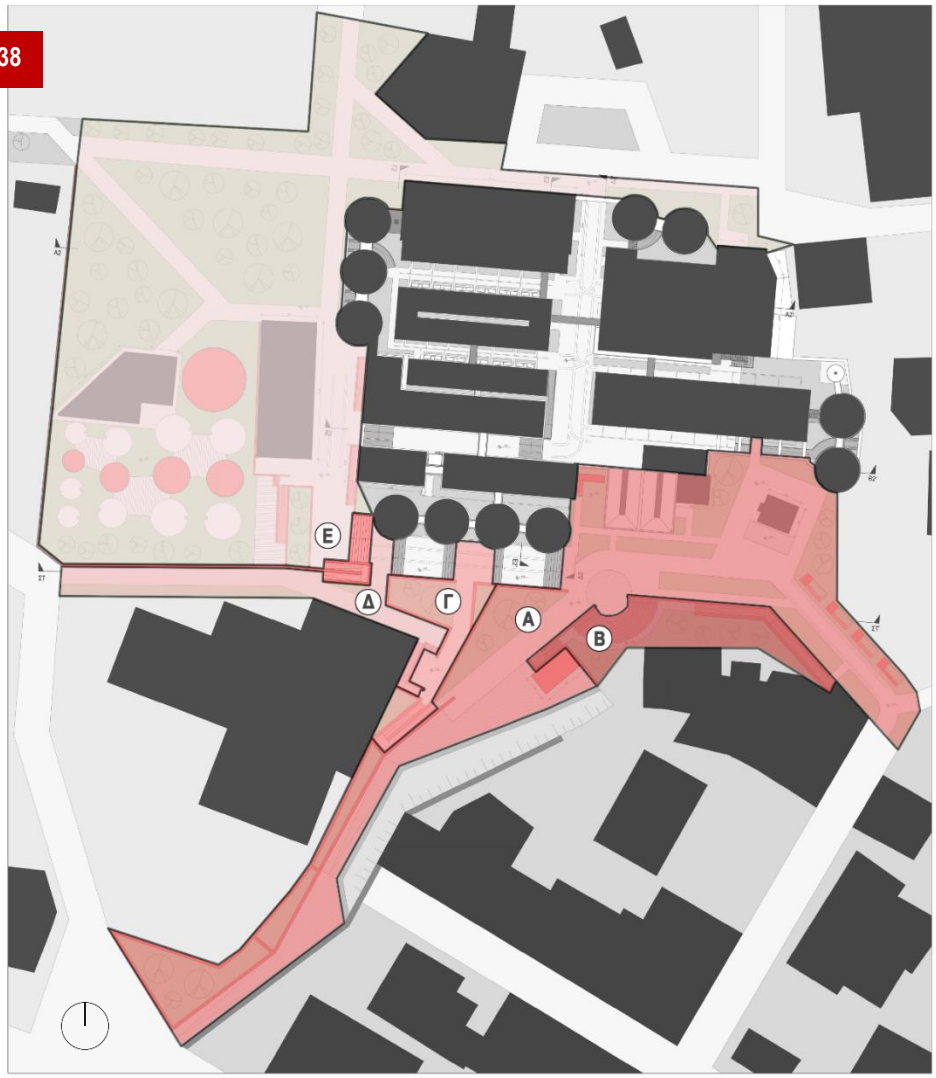

138. Διάγραμμα χωροθέτησης των πλατωμάτων (Α), (Β), (Γ), (Δ), (Ε) του περιβάλλοντος χώρου.

Το αμέσως χαλημότερο πλάτωμα (Γ) αποτελεί ενδιάμεσο αναβαθμο μεταξύ εκείνου της ενότητας υποδομών-τειχών με εκείνο που εξυπητερεί την πρόσβαση στην υφιστάμενη μεγάλη αγορά (super market) και η οποία βρίσκεται στην ίδια στάθμη (Δ) με την είσοδο στις δεξαμενές τύπου (IV), με μουσειακή χρήση. Στο σύνολο των πλατωμάτων υπάρχουν χώροι πρασίνου ορίζοντας διαδρομές από τοιχία που λειτουργούν ως αντιστήριξης. Όλα τα πλατώματα μεταξύ τους καταλήγουν στα πλατύσκαλα της μεγάλης κεντρικής κλίμακας που διαμορφώνεται μπροστά από την συστοιχία των τεσσάρων δεξαμενών τύπου (IV). Η διαμόρφωση αυτή αποκαλύπτει τμήμα των δεξαμενών και των εξωτερικών

τοίχων των εγκαταστάσεων όπου ήταν θαμμένα, εμφανίζοντας με αυτό τον τρόπο κλιμακωτά στον χώρο το μεγάλο μέγεθος της κατασκευής τους.

Η κεντρική κλίμακα που διέρχεται από τις δεξαμενές καταλήγει στο επίπεδο του δυτικού μετώπου των εγκαταστάσεων, το οποίο διαμορφώνεται στην στάθμη (Ε) του ανώτερου δαπέδου του οικοδομήματος Ε'. Με τον τρόπο αυτό αναιρείται το μεγαλύτερο μέρος της απότομης κλίσης στο έδαφος του δυτικού μετώπου, παραμένοντας στην στάθμη που λαμβάνουν χώρα οι χρήσεις. Το πλάτωμα αυτό εξυπηρετεί την πρόσβαση στην δυτική είσοδο των εγκαταστάσεων, τις αίθουσες διδασκαλίας και τον χώρο κινηματογραφικών / θεατρικών προβολών. Ακόμη, συνδέεται με τον χώρο των δεξαμενών λαδιού ο οποίος βρίσκεται σε προέκταση της στάθμης του χαμηλού δαπέδου του οικοδομήματος Ε'. Το σύνολο της υπόλοιπης έκτασης λαμβάνει την μορφή χώρου πρασίνου, στο οποίο οι χαράξεις κατευθύνουν την μετακίνηση από και προς τις υποδομές καταλήγοντας στο νότιο μέτωπο των εγκαταστάσεων. Επιπλέον, η διασταύρωση των οδών βόρεια δυτικά των εγκαταστάσεων παύεται και αποτελεί τμήμα του διαμορφωμένου περιβάλλοντος. Ως εκ τούτου τα διερχόμενα οχήματα εκτρέπονται κυκλικά από την νησίδα που προβλέπει ήδη το ρυμοτομικό σχέδιο στην θέση αυτή.

Οι βάσεις των άλλοτε δεξαμενών λαδιού διατηρούνται ως νησίδες στον χώρο πρασίνου και μεταξύ ορισμένων από αυτές τοποθετείται ξύλινο κατάστρωμα, εξασφαλίζοντας βατή επιφάνεια σε όλες τις συνθήκες. Η ύπαρξη των δεξαμενών λαδιού στον χώρο υποδεικνύεται μέσα από την εγκατάσταση επιμήκη μεταλλικών προφίλ στο μισό της περιμέτρου των βάσεων. Η κατακόρυφη ανάπτυξη των μεταλλικών προφίλ γίνεται έως το ύψος που είχαν οι δεξαμενές (10,90μ. οι μικρές και 12,40μ.οι μεγάλες), αποδίδοντας έτσι το μέτωπο που διαμόρφωναν εκείνες στον χώρο. Τα μεταλλικά προφίλ είναι σωλήνες Φ16 εκ. ποιότητας ASTM A312 Tp304 (κράμα με αντοχή σε διάβρωση και καταπόνηση). Στις σωλήνες αυτές, σε ύψος 3,60 μέτρων στερεώνεται κυκλική μεταλλική στεφάνη σε ρόλο διαφράγματος που πληρώνεται από ξύλινη επιφάνεια, διαμορφώνοντας τελικά στέγαστρο. Η κατασκευή αυτή γίνεται σε πέντε από τις δεκατέσσερις βάσεις των δεξαμενών ορίζοντας στάσεις από ελεύθερα τραπεζοκαθίσματα.

Στο σύνολο τον πλατωμάτων περιλαμβάνεται ο σχεδιασμός ήπια κεκλιμένων διαδρομών, εξασφαλίζοντας ισότιμη προσβασιμότητα σε έναν νέο δημόσιο χώρο πρασίνου με επιφάνεια 6.950 τ.μ. Η έκταση αυτή είναι διπλάσια των υφιστάμενων χώρων πρασίνου που διαθέτει ήδη η πόλη και αποδίδεται συνεκτικά προς χρήση στους πολίτες.

9.2 Υπαίθριος χώρος.

Ο ανασχεδιασμός του υπαίθριου χώρου των υποδομών χαρακτηρίζεται από ήπια σχεδιαστική μεταχείριση, καθώς ο ρόλος του εστιάζει στην ελεύθερη μετακίνηση προς τις νέες χρήσεις των εγκαταστάσεων.

Η είσοδος στις εγκαταστάσεις γίνεται από το μέτωπο των δύο κεντρικών διαδρομών. Η είσοδος στο βόρειο μέτωπο πλέον έχει το αυθεντικό της μήκος ανοίγματος και διαθέτει δίφυλλη συρόμενη μεταλλική θύρα με μορφή βασισμένη σε εκείνη των υπαρχόντων στις δεξαμενές. Ο τοίχος που όριζε την μικρή είσοδο στα δυτικά καταργείται και πλέον η απόσταση μεταξύ τον δεξαμενών ορίζει και την είσοδο στον χώρο. Η θύρα της δυτικής εισόδου είναι όμοια με εκείνη της βόρειας, όμως μονόφυλλη. Στο σύνολο του υπαίθριου χώρου το δάπεδο είναι στρωμένο από νέο βιομηχανικού και πάλι τύπου. Κατά μήκος του κεντρικού διαδρόμου επαναλαμβάνεται ο συμβολισμός με επιδαπέδια μεταλλικά στοιχεία, ως διαδρομές που υποδηλώνουν τα ίχνη της κίνησης οχήματος στον χώρο, σταματώντας μπροστά από κάθε διάδρομο δεξαμενών. Στους διαδρόμους των δεξαμενών τύπου (Ι) και (ΙΙ) το μεταλλικό ίχνος στο δάπεδο έχει την μορφή κάθετων στοιχείων, τα οποία ξεκινούν από τις θύρες και καταλήγουν σε μια ενιαία ευθεία στο κέντρο του διαδρόμου. Η κεντρική ευθεία οδηγεί προς το ίχνος του οχήματος, συμβολίζοντας την διαδικασία περισυλλογής του μούστου.

Ο νότιος δυτικός χώρος αντιμετωπίζεται ως περιβάλλον που υποδέχεται τις διαδοχικές μεταβάσεις των επισκεπτών μεταξύ των δεξαμενών. Για τον λόγο αυτό ο εξοπλισμός του περιορίζεται σε μέσα φωτισμού και πρόσβασης, καθώς η ανάγκη ανάπαυσης καλύπτεται στον χώρο εστίασης. Ο χώρος

μεταξύ των δεξαμενών μουσειακής χρήσης και εστίασης διαμορφώνεται ως επιφάνεια πρασίνου, καθώς οι διαστάσεις του δεν ευνοούν την αξιοποίηση με κάποια χρήση, ενώ επιπλέον η χρήση του μουσείου απαιτεί περιβάλλον ησυχίας.

Αντίστοιχα, ο βόρειος χώρος αντιμετωπίζεται ως περιβάλλον στάσης και ησυχαστήριο για τους πολίτες που θέλουν να κάνουν διάλειμμα από την χρήση της βιβλιοθήκης, του καλλιτεχνικού κέντρου ή των αιθουσών συνεδρίασης. Για τον λόγο αυτό στους μεταξύ τους διαδρόμους διαμορφώνονται μικροί κήποι και χώροι πρασίνου με παγκάκια.

Τέλος, ο νότιος ανατολικός χώρος αντιμετωπίζεται ως περιβάλλον που προωθεί την αυστηρή κίνηση στο εσωτερικό του. Για τον λόγο οι επιφάνειες διαμορφώνονται με τρόπο που περιορίζει την ελευθερία κίνησης. Επιπλέον, ο εξοπλισμός εκεί αφορά μόνο λειτουργίες φωτισμού σε ένα περιβάλλον φιλήσυχο, καθώς μεσολαβούν δύο συστοιχίες δεξαμενών δίχως χρήση. Με αυτό τον τρόπο η επίσκεψη στον χώρο γίνεται με προκαθορισμένο σκοπό τις δράσεις επαγγελματικού ενδιαφέροντος.

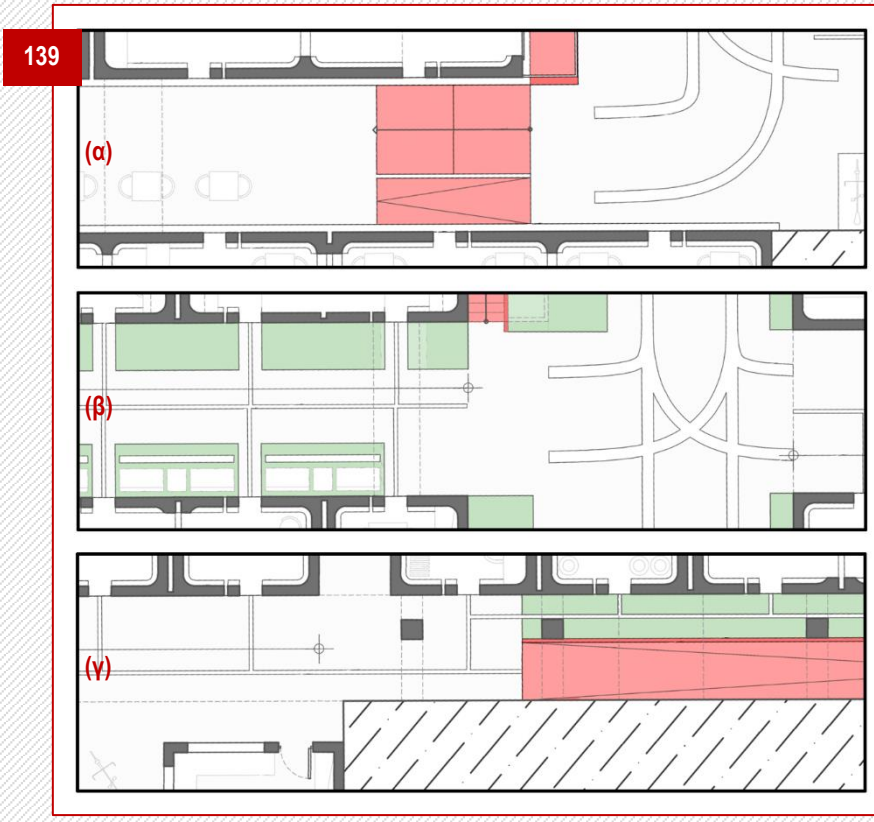

139. Τμήματα νότιου-δυτικού (α), βόρειου (β) και ανατολικού (γ) υπαίθριου

9.3 Υπέργειες διαδρομές και δώματα.

Όπως αναφέρθηκε στις παραμέτρους του σχεδιασμού, οι διαδρομές μεταξύ των δωμάτων στο σύνολο των δεξαμενών αποκαθίστανται. Οι υπέργειες διαδρομές των υποδομών θεωρούνται ουσιαστικό μέρος της διδακτικής ενότητας και για αυτό οι πρόσβαση σε εκείνες ξεκινάει από το αντίστοιχο υψηλότερο πλάτωμα, με την κατασκευή νέας μεταλλικής κλίμακας στην θέση που υπήρχε η αυθεντική. Το πλατύσκαλο της κλίμακας αυτής αφενός οδηγεί στο δώμα της πρώτης δεξαμενής, αφετέρου προσεγγίζει τον σπαστήρα ώστε ο επισκέπτης να μπορεί να παρατηρήσει την κατασκευή από ψηλά.

Η τοποθέτηση νέων μεταλλικών γεφυρών και κλιμάκων γίνεται συνολικά στις αυθεντικές τους θέσεις που τεκμηριώνονται από αεροφωτογραφία της εποχής. Αντιθέτως, ο σχεδιασμός τους διαφοροποιείται προκειμένου τα νέα στοιχεία να εξυπηρετούν με επαρκή ασφάλεια την μετάβαση στα δώματα. Η κατασκευή των γεφυρών γίνεται με μεταλλικές δοκούς, οι οποίες πληρώνονται από μεταλλική σχάρα έχοντας πλάτος 1,20 μ. . Η κατασκευή των κλιμάκων γίνεται από μεταλλικές βαθμιδοφόρους τους οποίους συνδέουν σκαλοπάτια από μεταλλική σχάρα πλάτους 1,50 μ. (το πλάτος είναι μεγαλύτερο των γεφυρών για επιπλέον ασφάλεια κατά την ανάβαση και κατάβαση από αυτές) .

Επιπλέον, προτείνεται η σύνδεση των υπέργειων διαδρομών με την στάθμη των εγκαταστάσεων ώστε εκείνες να επιφορτιστούν με μια επιπλέον λειτουργία. Η διαμόρφωση αυτή θέτει μια άτυπη μορφή τρίτης εισόδου στις εγκαταστάσεις για όποιον επιθυμεί να παρακάμψει τον περιβάλλων χώρο. Συνεπώς, προκειμένου η παράκαμψη αυτή να έχει ουσιαστικό ρόλο, η σύνδεση με την στάθμη των εγκαταστάσεων γίνεται σε θέσεις που προσφέρουν απευθείας πρόσβαση στις χρήσεις των υποδομών. Βάσει αυτού, προτείνεται η κατασκευή τριών επιπλέον κλιμάκων για την σύνδεση της υπέργειας διαδρομής με την βιβλιοθήκη, το καλλιτεχνικό κέντρο και την ενότητα γεωργικών δραστηριοτήτων.

Όσον αφορά τις επεμβάσεις στα δώματα των δεξαμενών, εκείνες εντάσσονται στην λειτουργία των υπέργειων διαδρομών και για αυτό καταγράφονται σε αυτή την ενότητα. Συγκεκριμένα, αποκαθίσταται το σύνολο των περιμετρικών στηθαίων. Ακόμη, στην κορυφή των στηθαίων προστίθεται χαμηλή μεταλλική κουπαστή τετράγωνης διατομής η οποία έχει συνεχή ροή, εξυπηρετώντας το σύνολο των γεφυρών και κλιμάκων. Σε σχέση με τα δώματα εκείνα που δε διαθέτουν στηθαίο, καθώς και εκείνα στα οποία αυτό τμηματικά παύονταν, η κουπαστή αποκτά επιπλέον ενδιάμεση προστατευτική στάθμη.

140

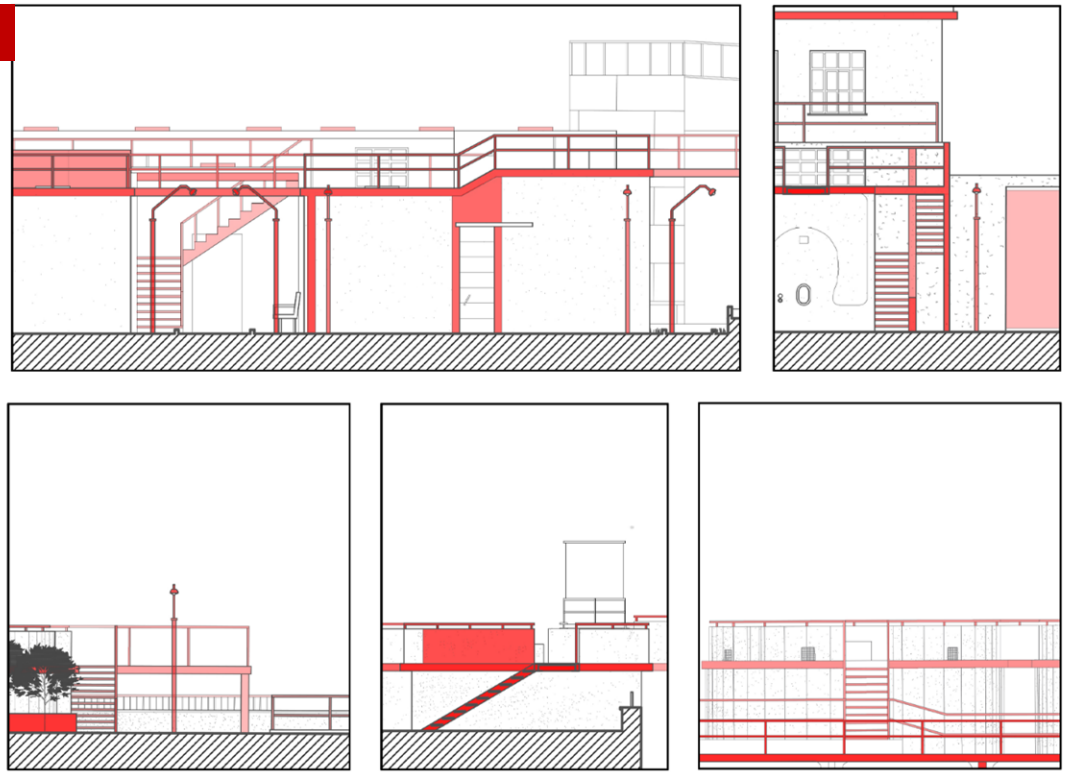

140. Τμήματα υπέργειων διαδρομών.

9.4 Οικοδομήματα και δεξαμενές.

Οι επεμβάσεις στα οικοδομήματα και τις δεξαμενές διέπονται από τις κατευθύνσεις της επιμέρους αξιολόγησης των εγκαταστάσεων και των παραμέτρων σχεδιασμού που τέθηκαν. Βάσει αυτού καταγράφονται ως οι εξής:

Για το οικοδόμημα Α'.

Οι επεμβάσεις στο οικοδόμημα Α' αφορούν αρχικά την απομάκρυνση των σφραγισμάτων στο σύνολο των παραθύρων. Επιπλέον, γίνεται καθαίρεση των εσωτερικών τοίχων που διαμόρφωναν τις αποθήκες του ισογείου. Προτείνεται ο ισόγειος χώρος να ορίζεται από δύο ζώνες που αφορούν διαφορετικές στάθμες κατά μήκος της πρώτης σειράς υποστυλωμάτων. Η πρώτη, χαμηλή στάθμη είναι εκείνη στο μέτωπο των υφιστάμενων εισόδων και περιλαμβάνει τον χώρο υποδοχής και την αίθουσα διδασκαλίας. Το ύψος της υψηλότερης στάθμης, που αφορά τον χώρο των βιβλίων, εξισώνεται με εκείνο του πατώματος των δεξαμενών τύπου, ώστε οι χώροι τους να ενωθούν λειτουργικά με το ισόγειο του οικοδομήματος. Επίσης, προτείνεται η τοπική καθαίρεση τμήματος της δυτικής φέρουσας τοιχοποιίας προκειμένου να γίνει η προσθήκη κατασκευής μικρού κλειστού διαδρόμου που θα συνδέει τον ισόγειο χώρο της βιβλιοθήκης με το εσωτερικό της βορειότερης δεξαμενής τύπου (IV), που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση. Το σύνολο των δαπέδων είναι βιομηχανικού τύπου και νέας κατασκευής.

141

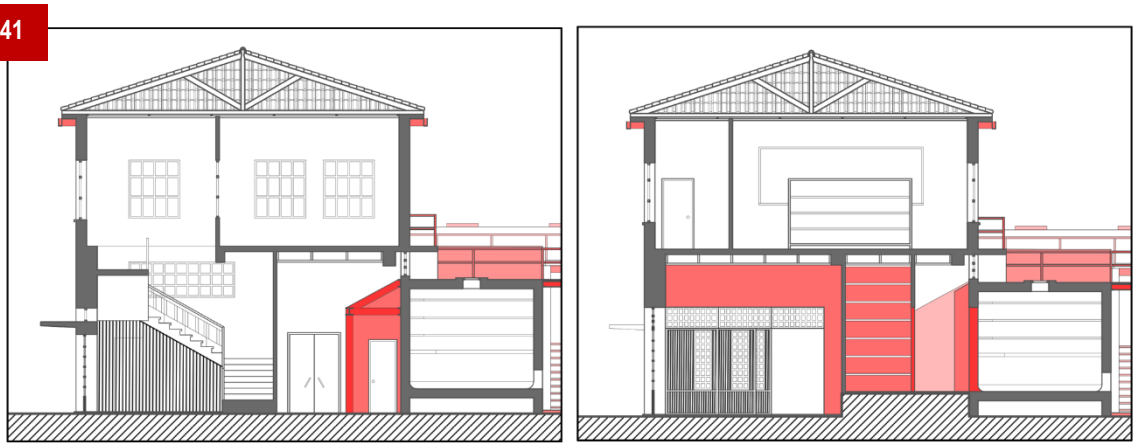

141. Τομές οικοδομήματος Α' και όμορης συστοιχίας δεξαμενών τύπου (I) – προτεινόμενη διαμόρφωση.

Όσον αφορά τα υφιστάμενα παράθυρα και φεγγίτες, εκείνα θεωρούνται επαρκή για τον φωτισμό και αερισμό του οικοδομήματος. Ως εκ τούτου δεν γίνονται επεμβάσεις προσθήκης νέων.

Οι επεμβάσεις στον χώρο του ορόφου έχουν μικρή κλίμακα και αφορούν την αναδιαμόρφωση των γραφείων του συνεταιρισμού. Ο χώρος εξυπηρέτησης των πολιτών γίνεται μεγαλύτερος με χώρο αναμονής και άμεση πρόσβαση προς τον εξώστη. Ανατολικά τοποθετείται το γραφείο της διοίκησης, ενώ στα δυτικά η αίθουσα του αρχείου, η οποία είναι ορατή πλέον στον χώρο εξυπηρέτησης από το το άνοιγμα τις ξύλινης κατασκευής που μεσολαβούσε και παλιότερα είχε σφραγιστεί. Η οροφή στον χώρο διατηρείται για την εγκατάσταση του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού, ενώ στο σύνολο του περιμετρικού προβόλου που εδράζεται η κεραμοσκεπή εγκαθίσταται μεταλλική υδρορροή για την περισυλλογή των νερών της βροχής και την εναπόθεσή τους στο φυσικό έδαφος.

Για το οικοδόμημα Β'.

Οι επεμβάσεις στο οικοδόμημα Β' περιλαμβάνουν καταρχάς την απομάκρυνση του σφραγίσματος στην δευτερεύουσα είσοδο, προκειμένου να υπάρχει άμεση πρόσβαση από τον υπαίθριο χώρο τον εγκαταστάσεων μέσω του ημιυπαίθριου. Το δάπεδο στο σύνολο του οικοδομήματος είναι βιομηχανικού τύπου και νέας κατασκευής. Επιπλέον, προτείνεται η καθαίρεση τμήματος της δυτικής φέρουσας τοιχοποιίας, προκειμένου ο χώρος του οικοδομήματος να συνδεθεί με τις συστοιχίες των δεξαμενών ώστε η ενότητα του καλλιτεχνικού κέντρου να λειτουργεί ως ενιαία. Για την ομαλή μετάβαση από τον κύριο χώρο προς τις δεξαμενές, προτείνεται να διαμορφωθούν στάθμες στο ύψος του δαπέδου τους, στις οποίες θα τοποθετηθούν κλίμακες.

Για τις ανάγκες του χώρου σε αερισμό και φυσικό φως κατασκευάζονται ανοιγόμενοι φωταγωγοί στην επιφάνεια της οροφής. Η τοποθέτηση των φωταγωγών καλύπτει το σύνολο των επιμέρους εσωτερικών χώρων και η μορφή τους βασίζεται σε εκείνη των θυρών στα δώματα των δεξαμενών τύπου (Ι). Τέλος, περιμετρικά της πλάκας της οροφής εγκαθίσταται μεταλλική υδρορροή για την εναπόθεση του νερού της βροχής στο φυσικό έδαφος, ενώ οι προεξέχουσες υποδοχές καθαιρούνται.

142

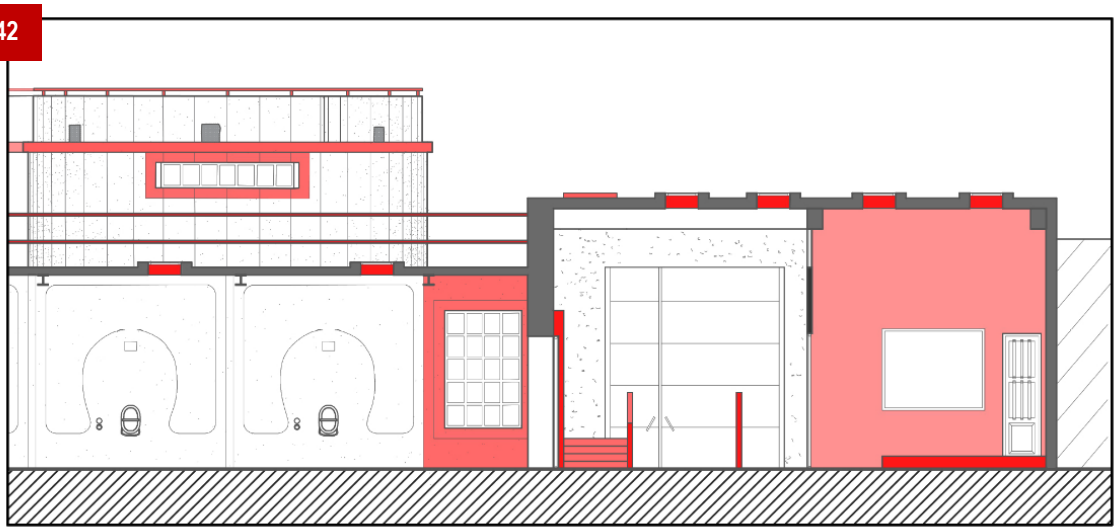

142. Τομή οικοδομήματος Β' και όμορης συστοιχίας δεξαμενών τύπου (Ι) – προτεινόμενη διαμόρφωση.

Για το οικοδόμημα Γ' και Δ'.

Στα οικοδομήματα Γ' και Δ' δεν πραγματοποιούνται αρχιτεκτονικές επεμβάσεις πέραν της εγκατάστασης μεταλλικής υδρορροής στην περίμετρο του δώματος.

Για το οικοδόμημα Ε'.

Οι επεμβάσεις στο οικοδόμημα Ε' αφορούν την διαμόρφωση εσωτερικών χώρων προκειμένου εκείνοι να είναι λειτουργικοί για την νέα τους χρήση. Το σύνολο των δαπέδων είναι βιομηχανικού τύπου και νέας κατασκευής. Για την εξασφάλιση της αναγκαίας συσκότισης κατά την λειτουργία του χώρου προβολής, ανάμεσα σε εκείνον και τα παράθυρα της ανατολικής τοιχοποιίας μεσολαβεί κλειστός διάδρομος που συνδέει τις δύο κύριες εισόδους. Η στάθμη του δαπέδου αποκτά αναβαθμούς για την

φιλοξενία των σειρών καθισμάτων. Ο χαμηλότερος αναβαθμός είναι στην στάθμη της βόρειας εισόδου, ενώ ο υψηλότερος στην στάθμη της νότιας και μεταξύ τους συνδέονται με διαδρομή ήπιας κλίσης. Η οροφή στον χώρο διατηρείται για την εγκατάσταση του ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού , ενώ το σύνολο του περιμετρικού προβόλου που εδράζεται η κεραμοσκεπή διατρέχει μεταλλική υδρορροή για την περισυλλογή των νερών της βροχής.

Για το οικοδόμημα ΣΤ'.

Οι επεμβάσεις στο οικοδόμημα ΣΤ' περιορίζονται στην διαμόρφωση ανοιγμάτων φωταγωγών κατά μήκος της νότιας όψης. Η μορφή και τοποθέτηση των ανοιγμάτων αυτών είναι όμοια εκείνης των φωταγωγών που διαθέτει το κτίριο. Επιπλέον, το σύνολο του δαπέδου είναι βιομηχανικού τύπου και νέας κατασκευής, ενώ περιμετρικά του δώματος εγκαθίσταται μεταλλική υδρορροή για την εναπόθεση του νερού της βροχής στο φυσικό έδαφος. Τέλος, ο χώρος που καλύπτεται από τον εσωτερικό εξώστη κλείνεται, προκειμένου εκεί να φιλοξενηθούν υποστηρικτικές λειτουργίες.

Για τις δεξαμενές τύπου (I) και (II).

Στις συστοιχίες των δεξαμενών αυτού του τύπου προτείνεται καθαίρεση τμήματος των τοιχίων προκειμένου να εξασφαλίζεται η πρόσβαση σε αυτές. Επιπλέον με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται η διασύνδεση μεταξύ των εσωτερικών χώρων στις συστοιχίες, προκειμένου εκείνες να λειτουργούν ενιαία. Οι καθαιρέσεις πραγματοποιούνται στα τοιχία που δεν σχετίζονται με τις όψεις των δεξαμενών ώστε να συνεχίσουν να παρουσιάζονται ως συστοιχίες, δηλαδή επιμέρους μονάδες παρατεταγμένες στον χώρο. Επιπλέον εγκαθίσταται μεταλλική υδρορροή περιμετρικά τις κάθε συστοιχίας.

Η ανάγκη φωτισμού και αερισμού καλύπτεται από τις θύρες των δωμάτων, οι οποίες πλέον έχουν την λειτουργία διαδοχικών φωταγωγών. Ως εκ τούτου δεν προτείνεται επέμβαση διάνοιξης παραθύρων.

143

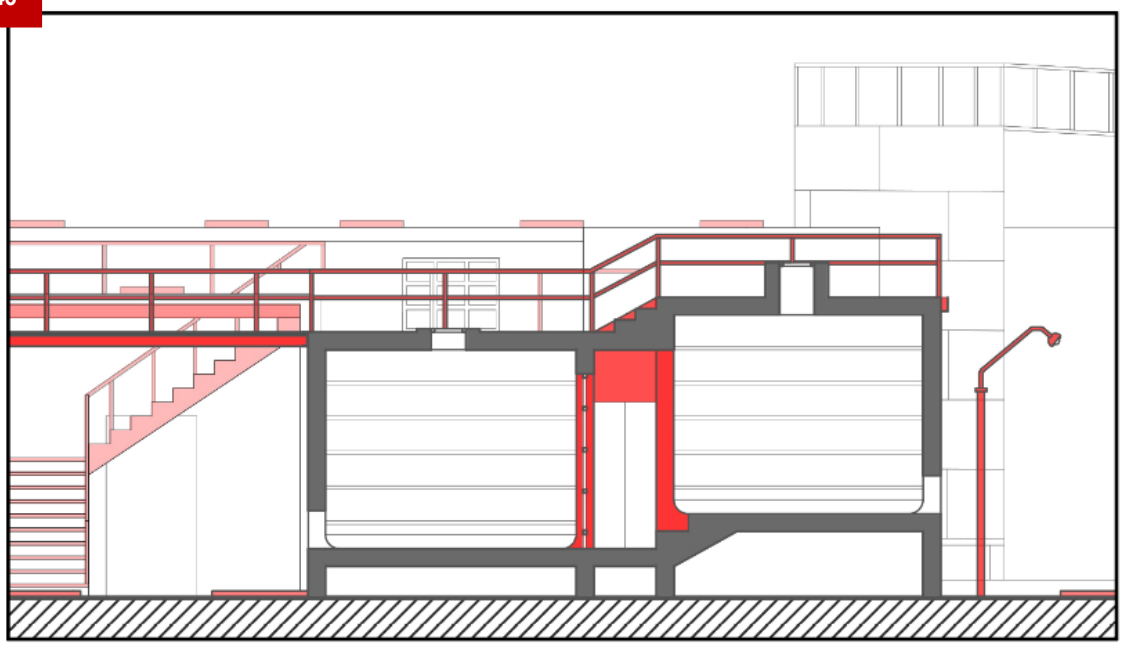

143. Τομή συστοιχιών δεξαμενών τύπου (I) και (II) – προτεινόμενη διαμόρφωση.

Για τις δεξαμενές τύπου (III).

Οι επεμβάσεις στα ζεύγη των δεξαμενών αυτού του τύπου αφορούν αρχικά την καθαίρεση τμήματος του κοινού τους τοιχίου, προκειμένου να εξασφαλίζεται η πρόσβαση από τον υπαίθριο χώρο όσο και η μεταξύ τους επικοινωνία. Στο άνοιγμα των νέων εισόδων τοποθετείται συρόμενη μεταλλική θύρα όμοιου τύπου με τις υφιστάμενες των δεξαμενών. Επιπλέον είναι ωφέλιμη η δημιουργία πατώματος στην ενδιάμεση στάθμη του χώρου προκειμένου η χρήση τους να αναπτύσσεται σε δύο επίπεδα. Σε ορισμένα ζεύγη δεξαμενών η πρόσβαση στην άνω στάθμη εξασφαλίζεται με την χρήση της μιας δεξαμενής ως ανοιχτό κλιμακοστάσιο, ενώ στις υπόλοιπες προτείνεται η κατασκευή εσωτερικής κλίμακας.

Το άνοιγμα της κάθε θύρας στα δώματα των δεξαμενών λειτουργεί προς όφελος του αερισμού και φυσικού φωτισμού, όμως προκειμένου να καλυφθεί η ανάγκη των μεγάλων αυτών χώρων προτείνεται η κατασκευή επιπλέον ανοιγμάτων. Τα ανοίγματα αυτά διαμορφώνονται στο ανώτερο τμήμα των δεξαμενών ώστε το φως να διαχέεται. Στην περίπτωση που ο χώρος μιας δεξαμενής καλύπτεται πλήρως από το πάτωμα της ενδιάμεσης στάθμης και μποδίζεται ο φυσικός φωτισμός, ανοίγονται εσωτερικά παράθυρα προς την δεξαμενή που έχει την χρήση ανοιχτού κλιμακοστασίου. Τέλος, προτείνεται η εγκατάσταση μεταλλικής υδρορροής περιμετρικά του δώματος κάθε ζεύγους δεξαμενών.

144

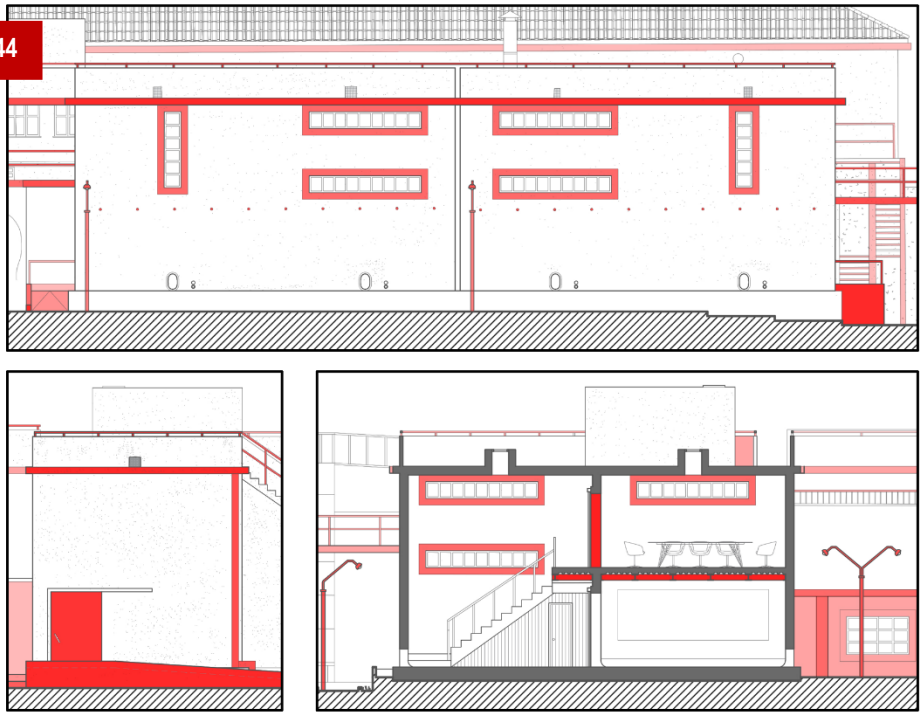

144. Όψεις και τομή συστοιχιών δεξαμενών τύπου (III) – προτεινόμενη διαμόρφωση.

Για τις δεξαμενές τύπου (IV).

Προτείνεται για κάθε συστοιχία η προσθήκη κατασκευής κλειστού διαδρόμου διασύνδεση μεταξύ των συστοιχιών δεξαμενών τύπου (IV) προκειμένου εκείνες να ενοποιηθούν. Η τοποθέτηση της κατασκευής γίνεται στο κέντρο της μεταξύ τους απόστασης και δύναται να φορτιστεί με αναγκαία στοιχεία όπως την δημιουργία επιπλέον εισόδου, παραθύρων και φωταγωγών. Σε κάποιες περιπτώσεις, μεταξύ της προστιθέμενης κατασκευής και των εξωτερικών τοίχων των εγκαταστάσεων διαμορφώνεται μικρή αυλή καθιστικού με απευθείας πρόσβαση.

Σε σχέση με την διαμόρφωση πατώματος στην ενδιάμεση στάθμη, όσο και την δημιουργία παραθύρων, οι επεμβάσεις είναι ίδιες με εκείνες των δεξαμενών τύπου (III). Τέλος, προτείνεται η εγκατάσταση μεταλλικής υδρορροής περιμετρικά του κυκλικού δώματος των δεξαμενών.

145

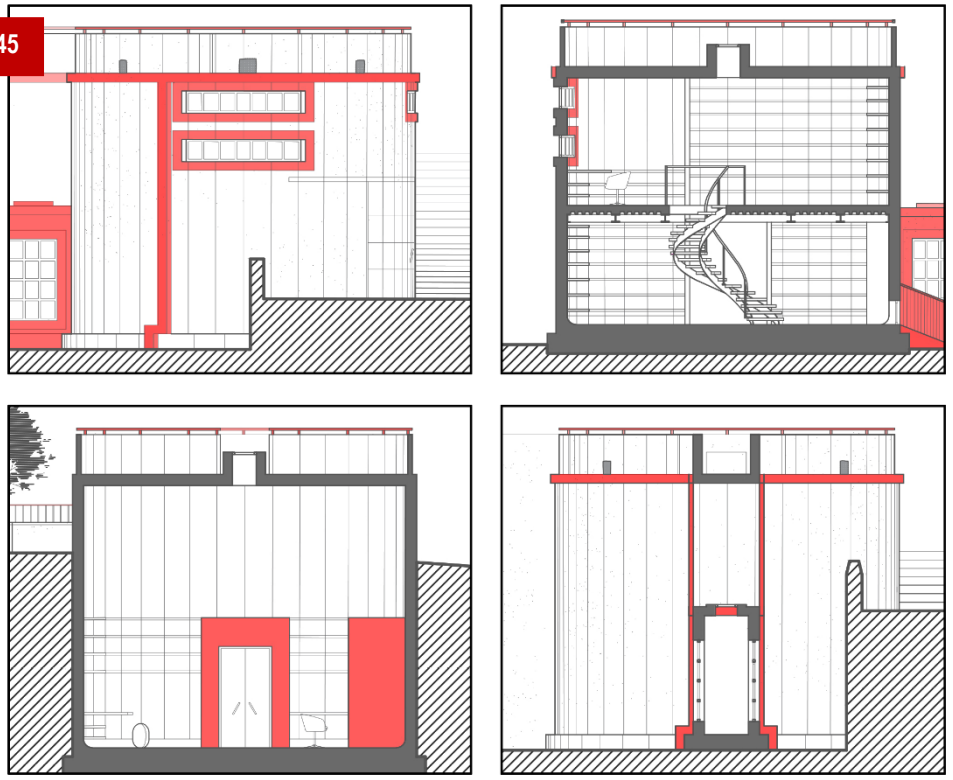

145. Όψη και τομές δεξαμενών τύπου (IV) – προτεινόμενη διαμόρφωση.

9.5 Διακριτότητα των επεμβάσεων.

Πολύ σημαντικό ζητούμενο των προτεινόμενων επεμβάσεων στο σύνολο είναι η διαφοροποίηση των τμημάτων που κατασκευάζονται για την επανάχρησή του σε σχέση με εκείνα της αυθεντικής του μορφής. Για τον λόγο αυτό παρακάτω καθορίζονται τα μέσα, των οποίων η χρήση καθιστά τα νέα τμήματα διακριτά:

- Το σύνολο των οικοδομικών όγκων που κατασκευάζονται προς όφελος της επανάχρησης του συνόλου λαμβάνουν κόκκινο χρώμα ήπιας απόχρωσης. Με τον τρόπο αυτό γίνονται διακριτά ως προσθήκες σε σχέση τόσο με τις δεξαμενές, όσο και τα οικοδομήματα.
- Το σύνολο των μεταλλικών στοιχείων που προστίθενται λαμβάνουν κόκκινο χρώμα ήπιας απόχρωσης. Με τον τρόπο αυτό αποδίδεται η αίσθηση ενός ενιαίου μεταλλικού δικτύου από υδρορροές, κιγκλιδώματα, κλίμακες, σκάλες και εξοπλισμό φωτισμού που απλώνεται στον χώρο των εγκαταστάσεων.
- Το σύνολο των εσωτερικών και εξωτερικών ανοιγμάτων που κατασκευάζονται (θύρες, παράθυρα, φεγγίτες και φωταγωγοί) ορίζονται από περιμετρική ζώνη προεξοχής 5 εκ. από τις

επιφάνειες που τα φιλοξενούν. Επιπλέον χρωματίζονται και εκείνα με κόκκινο χρώμα ήπιας απόχρωσης. Με τον τρόπο αυτό γίνονται διακριτά στο περιβάλλον των εγκαταστάσεων, διατηρώντας το στοιχείο της προεξοχής που επαναλαμβάνεται στις δεξαμενές τύπου (I) και (II).

- Το σύνολο των στοιχείων που οργανώνουν την επέμβαση στον περιβάλλοντα χώρο, όπως τοίχοι, τοιχία, διαδρομές ήπιας κλίσης και κλίμακες χρωματίζονται και εκείνες με κόκκινο χρώμα ήπιας απόχρωσης. Έτσι οι επεμβάσεις στον χώρο είναι σε επικοινωνία με τις επεμβάσεις που έχουν γίνει στις εγκαταστάσεις.

9.6 Σύνδεση με την πόλη και πεζοδρόμηση.

Η σύνδεση του αποκατεστημένου βιομηχανικού συνόλου και του περιβάλλοντα χώρου που το φιλοξενεί με τον ιστό της πόλης έχει καταλυτική σημασία. Ο καθορισμός ενός δικτύου ανοιχτών δημόσιων χώρων μεταξύ των οικοδομικών τετραγώνων είναι σε θέση να συνδέσει σημεία ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, καθώς επίσης και να επαναδιαπραγματευτεί την σχέση των κατοίκων με την πόλης συνολικά. Για τον λόγο αυτό κρίνεται σκόπημη η πρωτόλεια διερεύνηση του εγχειρήματος μίας τέτοιας σύνδεσης των ανακτηθέντων εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου, ως ένα νέο σημείο ενδιαφέροντος του Καστελίου Κισάμου.

Ο **καθορισμός του δικτύου** γίνεται με γνώμονα την οριοθέτηση των οικοδομικών τετραγώνων και των χαράξεων της κυκλοφορίας που προτείνει το Ρυμοτομικό Σχέδιο, όπως αυτό εκπονήθηκε το 1987.

Βάσει εκείνου, προβλέπεται η διάνοιξη οδού μήκους 82,00 μ. και πλάτους 8,00μ. σε θέση βόρεια δυτικά των εγκαταστάσεων, ως προέκταση του άξονα της οδού που διέρχεται μπροστά από βόρειο μέτωπο των εγκαταστάσεων. Η οδός αυτή έως σήμερα δεν έχει υλοποιηθεί και έχει την μορφή φυσικού εδάφους. Ως αποτέλεσμα ο χώρος του αποτελεί τμήμα του οικοδομικού τετραγώνου το οποίο θα έπρεπε αντί αυτού να τέμνει. Η αξιοποίηση της οδού αυτής ως αφετηρία του δικτύου είναι ωφέλιμη, καθώς εκείνη δεν επηρεάζει την υπάρχουσα κίνηση των Ι.Χ. στην περιοχή, ενώ το οικοδομικό τετράγωνο που τέμνει είναι ισχυρά αδόμητο. Επιπλέον, προσανατολίζεται αντίθετα προς την υπάρχουσα συλλεκτήρια οδική αρτηρία, η οποία υπάρχει ανατολικά των εγκαταστάσεων.

Σε απόσταση 50,00μ. βόρεια από το σημείο που η μη υλοποιημένη οδός τέμνει το υπάρχον οδικό δίκτυο (ανώνυμη οδός 1) υπάρχει μεγάλος αδόμητος χώρος επιφάνειας 915,00 τ.μ. . Η έκταση του χώρου είναι δημόσια , όμως παραμένει με χωμάτινη επιφάνεια και αξιοποιείται άτυπα ως στάθμευσης από τις γύρω κατοικίες 2-3 ορόφων. Σε επίσκεψη στον χώρο κατά την διάρκεια του καλοκαιριού καταμετρήθηκαν επτά σταθμευμένα οχήματα. Η αξιοποίηση του μέρους αυτού δύναται να αποτελέσει κόμβο στην διαδρομή των περιπατητών ως «δοχείο» πράσινου αστικού χώρου που ακόμα και με την συμπλήρωση των γύρω οικοδομικών τετραγώνων διατηρεί τον ανοιχτό χαρακτήρα του.

Το οριοθετημένο ρέμα της διέρχεται από θέση κοντά σε αυτή του παραπάνω αδόμητου χώρου, εκβάλλοντας τα νερά του στο παραλιακό μέτωπο. Η σύνδεση μεταξύ των δύο θέσεων γίνεται με υφιστάμενη οδό (ανώνυμη οδός 2) μήκους 75,00μ. και πλάτους 7,00μ. , εκατέρωθεν της οποίας υπάρχουν κατοικίες 1-2 ορόφων. Η κίνηση των Ι.Χ. στην οδό είναι αραιή και περιορίζεται στην εξυπηρέτηση των κατοικιών. Σε σχέση με τις δύο οδούς εκατέρωθεν του ρέματος, τον κυκλοφοριακό φόρτο αναλαμβάνει η δυτική οδός, όπου είναι και η μεγαλύτερη εκ των δύο, έχοντας πλάτος 13,00 μ. με διπλή κατεύθυνση. Αντιθέτως, η οδός στο ανατολικό μέτωπο του ρέματος (ανώνυμη οδός 3) περιορίζεται κατά πολύ σε χρήση από Ι.Χ. έχοντας πλάτος 4,00μ. Οι δύο οδοί συνδέονται μεταξύ τους με γέφυρες.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η ύπαρξη ενδιάμεσου χαμηλωμένου πλατώματος μεταξύ της στάθμης της οδού και των τοιχίων του ρέματος. Το πλάτωμα αυτό έχει διάσταση 1,50μ. και θα μπορούσε να ορίσει περιπατητική διαδρομή πλησίον της υδάτινης επιφάνειας του ρέματος.

Τέλος, η μικρού πλάτους ανατολική οδός του ρέματος καταλήγοντας προς στο παραλιακό μέτωπο διέρχεται από χώρο επιφάνειας περίπου 1.900 τ.μ. που χρησιμοποιείται ως ανοιχτά γήπεδα καλαθοσφαίρισης, τένις και εξοπλισμού γυμναστικής. Οι χρήση αυτή του χώρου έχει ιδιαίτερη αξία καθώς αφορά τον αθλητισμό στο περιβάλλον μιας πόλης όπου οι χρήσεις αυτές είναι

περιθωριοποιημένες. Επιπλέον, πέριξ του χώρου των αθλητικών εγκαταστάσεων υπάρχει εκτενής αδόμητη επιφάνεια περίπου 5.400 τ.μ. δημόσιας ιδιοκτησίας, η οποία βάσει του Γενικού πολεοδομικού σχεδίου του 2017 προβλέπει την δημιουργία χώρου στάθμευσης.

Η παραπάνω διαδρομή συνδέει επιφάνεια 8.200 τ.μ. εν δυνάμει ανοικτών δημόσιων χώρων. Η αξιοποίησή τους ως χώροι πρασίνου, αθροιστικά με τον περιβάλλοντα χώρο της μονάδας παραγωγή οίνου, αποδίδουν συνολική έκταση 15.150 τ.μ. η οποία είναι πέντε φορές μεγαλύτερη των υφιστάμενων που διαθέτει η πόλη.

146. Καθορισμός δικτύου. (α) Μη- υλοποιημένη οδός, (β) Ανώνυμη οδός 1, (γ) Αδόμητος χώρος, (δ) Ανώνυμη οδός 2, (ε) Ανώνυμη οδός 3, (1) Εγκαταστάστεις Ε.Γ.Σ.Κ., (2) Αθλητικό κέντρο, (3) Χώρος σταθμευσης / Γ.Π.Σ.

Η δημιουργία ενός ενιαίου δικτύου πεζοδρόμων και ανοιχτών δημόσιων χώρων περιγράφονται στην **καταγραφή των παρακάτω επεμβάσεων**:

- Υλοποίηση και πεζοδρόμηση της έως σήμερα μη υφιστάμενης οδού στο βόρειο δυτικό άκρο του περιβάλλοντα χώρου των ανακτημένων εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου.

- Πεζοδρόμηση της ανώνυμης οδού 1 με καθορισμό ζώνης περιπάτου, χώρου στάσης και πράσινες επιφάνειες.
- Δημιουργία πράσινης νησίδας στην διασταύρωση της ανώνυμης οδού 1 με την νέα οδό
- Δημιουργία «πάρκου τσέπης» στον αδόμητο χώρο 915,00 τ.μ. με την δημιουργία διαδρομής περιπάτου, χώρου στάσης και πράσινης επιφάνειας.
- Δημιουργία χώρου στάθμευσης 12 οχημάτων για τους διαμένοντες στις κατοικίες των οδών που πεζοδρομούνται.
- Εκτροπή της κυκλοφορίας των Ι.Χ. από τον χώρο επέμβασης στην θέση του «πάρκου τσέπης», μέσα από τις δύο τοπικές οδούς που βρίσκονται βόρεια αυτού και των οποίων η λειτουργία διατηρείται.
- Πεζοδρόμηση της ανώνυμης οδού 2 με καθορισμό ζώνης περιπάτου, χώρου στάσης και πράσινες επιφάνειες.
- Συμπερίληψη της γέφυρας στον πεζόδρομο της ανώνυμης οδού 2 ως είσοδος στον χώρο επέμβασης από το το δυτικό μέτωπο του ρέματος.
- Πεζοδρόμηση της ανώνυμης οδού 3 με καθορισμό ζώνης πρασίνου στο ύψος του δρόμου και την διαμόρφωση περιπάτου στην υποβαθμισμένη στάθμη που διαμορφώνουν τα τοιχία του ρέματος.
- Διαμόρφωση ανοιχτού χώρου πρασίνου πέριξ των αθλητικών εγκαταστάσεων με τον καθορισμό ζώνης περιπάτου, χώρου στάσης και φύτευσης.
- Δημιουργία χώρου στάθμευσης πλησίον των αθλητικών εγκαταστάσεων, όπως προβλέπει το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο. Η προτεινόμενη επιφάνεια του χώρου προσφέρει 43 θέσεις στάθμευσης και απέχει από τις κατοικίες του χώρου επέμβασης 140,00μ. (δηλαδή περπάτημα 90 δευτερολέπτων).

147

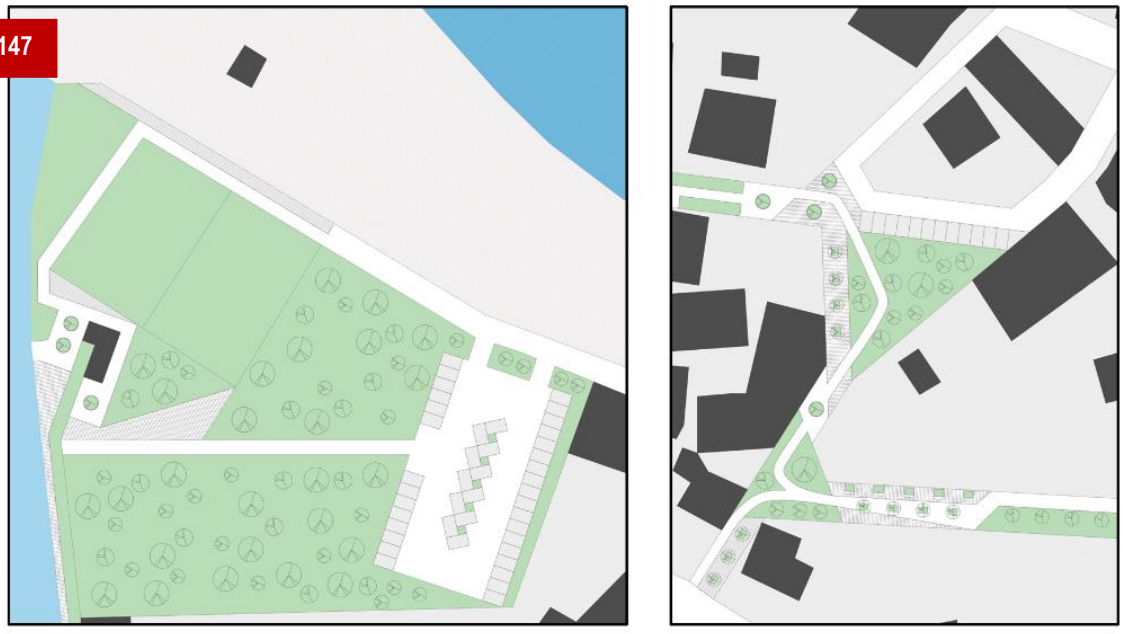

147. Διαμόρφωση χώρου πρασίνου με εγκαταστάσεις στάθμευσης Ι.Χ. (δεξιά) και πάρκων τσέπης (αριστερά).

Στο περιβάλλον της πόλης υπάρχουν στοιχεία των οποίων ο εντοπισμός δύναται να αποτελέσει αφορμή για την **μελλοντική επέκταση** του προτεινόμενου δικτύου πεζοδρόμων και ανοιχτών χώρων. Τα στοιχεία αυτά έχουν ως εξής:

- Κατά μήκος των μετώπων του ρέματος η ύπαρξη ενδιάμεσης στάθμης μεταξύ των δρόμων και των περιμετρικών τοιχίων είναι επαναλαμβανόμενη. Η επανάληψη αυτή γίνεται σε μήκος 250,00μ. εκατέρωθεν των μετώπων του ρέματος φτάνοντας έως τον Β.Ο.Α.Κ.
- Νοτιότερα του Β.Ο.Α.Κ. είναι η θέση όπου οι κοίτες δύο ρεμάτων συναντώνται, δημιουργώντας εκείνο που καταλήγει στην θάλασσα. Η μεταξύ τους έκταση συμπεριλαμβάνεται στο σχέδιο της πόλης έχοντας λάβει τον χαρακτηρισμό NATURA.
- Στα ανατολικά της έκτασης NATURA βρίσκεται πλήθος υλοποιημένων ανασκαφών που έχουν φέρει στο φως αρχαιότητες μεγάλης ιστορικής αξίας, ενώ στα δυτικά υπάρχουν υποδομές πρόνοιας (βρεφονηπιακός σταθμός, Αννουσάκειο Ίδρυμα) δημοτικό σχολείο και δημόσιες εκτάσεις που το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο προβλέπει να μετατραπούν σε χώρους πρασίνου.
- Σε κοντινή απόσταση βόρεια και ανατολικά από τις ανακτημένες εγκαταστάσεις παραγωγής οίνου υπάρχει το Παλαιό Τελωνείο, κηρυγμένο μνημείο το οποίο σήμερα έχει αποκατασταθεί και ανακτηθεί.
- Νότια του παλαιού Τελωνίου βρίσκεται ο υφιστάμενος πεζόδρομος του παραλιακού μετώπου.
- Η τοπική οδός που διέρχεται από το παραλιακό μέτωπο της πόλης καταλήγει ανατολικά στο Δημοτικό Στάδιο Κισάμου.

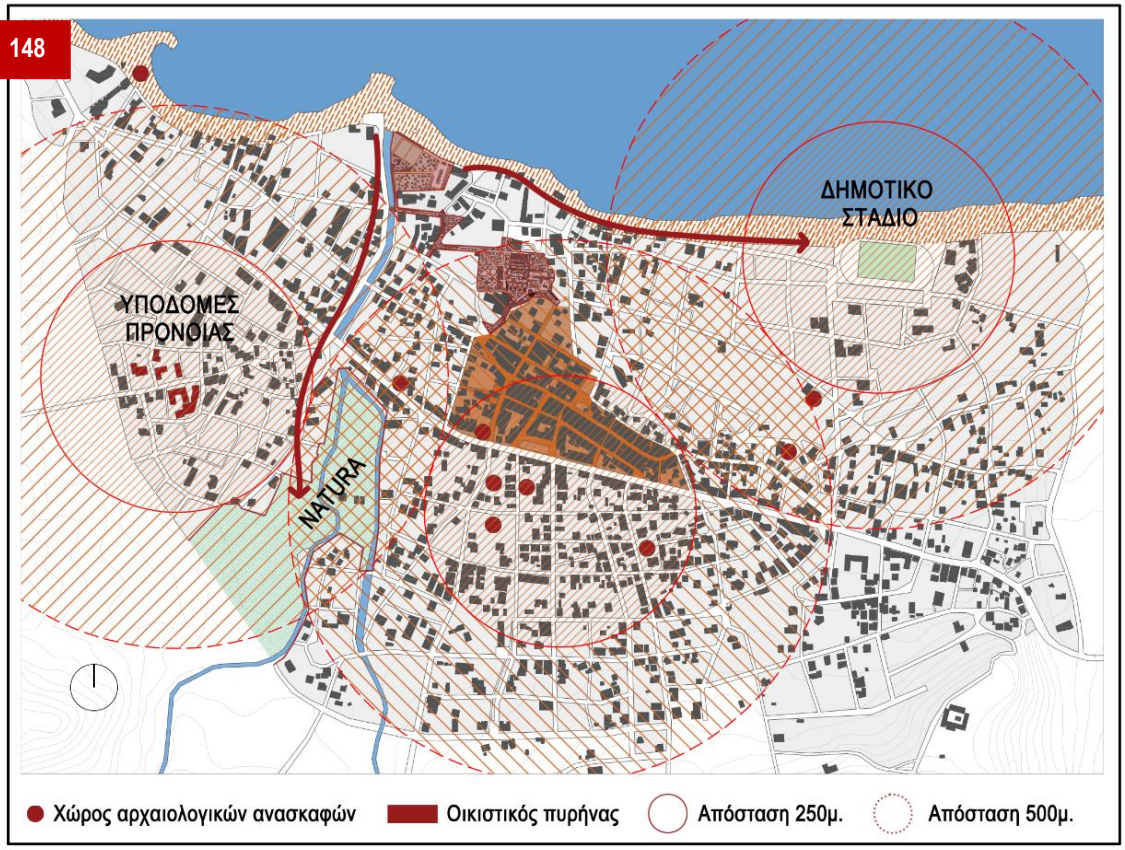

148. Διάγραμμα για την δυνατότητας επέκτασης του δικτύου ανοιχτών χώρων προς σημεία ενδιαφέροντος στο περιβάλλον πόλη.

11_ Βιβλιογραφία.

- Falkener , E. (1854). A Description Of Some Important Theatres And Other Remains In Crete, From *A MS. History Of Candia By Onorio Belli In 1586. Being A Supplement To The "Museum Of Classical Antiquities*. Λονδίνο: ΕκδόσειςTrübner, σ.32.
- Kouremenos, A. (2014). A tale of two Cretan cities: The building of Roman Kissamos and the persistence of Polyrrhenia in the wake of shifting identities. Εντός: *Attitudes toward the past in Antiquity: Creating Identities. Stockholm Studies in Classical Archaeology*. Στοκχόλμη : Acta Universitatis Stockholmiensis, σσ.129–139.
- Kouremenos, A. (2018). *Insularity and Identity in the Roman Mediterranean*. 1η εκδ. Οξφόρδη: Εκδόσεις Oxbow Books, σ.208.
- Snethlage, R. και Siegesmund, S. eds., (2014). *Stone in Architecture*. 5η έκδ. Χαϊδελβέργη: Springer Berlin Heidelberg, σ.550.
- Staniland, C. (1897). Austrian and British sailors and Turkish soldiers pulling down houses at Kissamo Kastelli, which were considered a source of danger to the fort. *The Graphic*, 24 Απριλίου, σ.496.
- Αθανασάκης, Δ. (1991). *Ανάλυση της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς της*. Πτυχιακή εργασία. Τ.Ε.Ι. Πάτρας. σ.42.
- Αμουτζόπουλος,Θ. , Πετράκης, Ε. (1954). *Γενικός οδηγός του νομού Χανίων*.Χανιά: Εκδόσεις Εμμ. Σ. Πετράκη "Νέα Εποχή". σ.480.
- Αναστασάκης, Μ. (1954). *Αι αξίαι της Κισάμου*. Χανιά: Εκδόσεις Κ. Μαριδάκη, σ.301.
- Αποστολοπούλου, Β.Μ. και Νίκου, Ρ.Α. (2018). *Πρόταση πολεοδομικής αναδιοργάνωσης. Η περίπτωση της Κισάμου*. Διπλωματική Εργασία. σ.12.
- Βουρλιώτης, Μ. (2016). Το Καστέλι Κισάμου την περίοδο 1828-1830. Διαμόρφωση ενός διοικητικού κέντρου στη βορειοδυτική Κρήτη. Εντός: *Αδημοσίευτη ανακοίνωση. 1ο Συνέδριο για την Κίσαμο*.
- Γιακουμάκη, Ε. (2022). *Οι αρχαίες πόλεις της Κισάμου – Ένας ανεξερεύνητος πλούτος*. Νέοι Ορίζοντες.
- Δημοσθένους, Μ. (2009). *Μέθοδοι και υλικά αποκατάστασης και ενίσχυσης διατηρητέων κτιρίων από φέρουσα τοιχοποιία*. Τ.Ε.Ε. / Τ.Κ.Μ., σ.21.
- Δετοράκης Θ. (1990). *Ιστορία της Κρήτης*. Ηράκλειο: Ιδιωτική Έκδροση, σ.592.
- Κατσικανδαράκης, Α. (2019). *1898-1950 – Το Καστέλι Κισάμου Παγκρήτιο Εμπορικό Κέντρο*. 1η εκδ. Χανιά: Εκδόσεις Ραδάμανθυς , σ.62.
- Κοντογεώργος, Α. (2015). *Συναιτεριστική Οικονομία*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, σ.32.
- Μανούσακας, Μ. (2013). *Κίσαμος - Φωτοαναδρομές*. Χανιώτικα Νέα.
- Μαρκουλάκη, Σ. (2009). Αριστοκρατικές αστικές επαύλεις στην ελληνορωμαϊκή κίσσαμο. Εντός: *Ubi Dubium Idi Libertas. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νικολά Φαράκλα*. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιου Κρήτης, σσ.337–380.
- Μαρκουλάκη, Σ. (2004) . Η αρχαία Κίσαμος και η πολεοδομική της οργάνωση,Εντός: *Creta Romana e Protobizantina. Atti del Congresso Internazionale*. Padova: Bottega d'Erasmo
- Μοροπούλου, Α. (2006). Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα Τεχνολογίας για την Κατασκευή –Πολιτιστική Κληρονομιά. Εντός: *Θεματική Συνάντηση για την Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Ημέρες Έρευνας & Τεχνολογίας*. Αθήνα: Τ.Ε.Ε. σ.52.
- Μπατιστάκης, Θ. (2023). *Προσωπική συνέντευξη με πρώην εργαζόμενο των εγκαταστάσεων οίνου της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών Κισάμου* .
- Ξανθουδίδης, Σ. (1939). Η Ενετοκρατία εν Κρήτη και οι κατά των Ενετών αγώνες των Κρητών. Εντός: *Texte und Forschungen zur byzantinisch-neugriechischen Philologie*. Αθήνα: Εκδόσεις Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbücher , σ.117.
- *Οδηγός της Κρήτης*. Χανιά: Έκδοσις Εφημερίδος "Ελεύθερος Κόσμος", σ.184

- Παπαδόπουλος, Ι. (1948). *Η Κρήτη υπό τους Σαρακηνούς (824-961).* Αθήνα: Εκδόσεις Verlag der Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbucher. σ.116.
- Παπουτσάκης , Ε. (2023). Αρχαιολογικοί χώροι εντός αστικού τοπίου. Η περίπτωση της αρχαίας Κισάμου. Εντός*: Πρακτικά Πρώτης Επιστημονικής Συνάντησης Έκτακτων Αρχαιολόγων . Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα της Κρίσης*. Αθήνα: Σύλλογος Έκτακτων Αρχαιολόγων, σσ.85–105.
- Πετράκις, Ε. (1925). *Ιστορία της Εκκλησίας εν Κρήτη*. Ηράκλειο. σ.92.
- Σκουτέλης, Ν. (2019). Kasteli Kissamos, the rise of the site memory. Εντός: *W.A.Ve. 2018 Abroad*. Conegliano: Εκδόσεις Anteferma Edizioni, σ.64.
- Χρηστίδης, Β. (1982). *Η Κατάληψη της Κρήτης από τους Άραβες (824), μια αποφασιστική καμπή στον αγώνα μεταξύ Βυζαντίου και Ισλάμ. Αθήνα*: Ακαδημία Αθηνών, σ.216.
- Ψιλάκης, Β. (1909). *Ιστορία της Κρήτης από της απωτάτης αρχαιότητος μέχρι των καθ'ημάς χρόνων εις τόμους 3*. Χανιά: εκ του τυπ. Νέας Ερεύνης, σ.1272.

12_ Πηγές εικόνων.

1. Google Earth.2024.
2. Παπαδάκης, Ι. (2009). Ρωμαϊκά λουτρά. Ιστότοπος: sadentrepese.blogspot.com, 2024.
3. Παπουτσάκης, Ε. (2023). Αρχαιολογικοί χώροι εντός αστικού τοπίου. Η περίπτωση της αρχαίας Κισάμου. Εντός: Πρακτικά Πρώτης Επιστημονικής Συνάντησης Έκτακτων Αρχαιολόγων . Η Αρχαιολογία στην Ελλάδα της Κρίσης. Αθήνα: Σύλλογος Έκτακτων Αρχαιολόγων, σσ.85–105.
4. Μαρκουλάκη, Σ. (2009). Αριστοκρατικές αστικές επαύλεις στην ελληνορωμαϊκή κίσσαμο. Εντός: Ubi Dubium Idi Libertas. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νικολά Φαράκλα. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιου Κρήτης, σσ.337–380.
5. Μαρκουλάκη, Σ. (2009). Αριστοκρατικές αστικές επαύλεις στην ελληνορωμαϊκή κίσσαμο. Εντός: Ubi Dubium Idi Libertas. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νικολά Φαράκλα. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιου Κρήτης, σσ.337–380.
6. Μαρκουλάκη, Σ. (2009). Αριστοκρατικές αστικές επαύλεις στην ελληνορωμαϊκή κίσσαμο. Εντός: Ubi Dubium Idi Libertas. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νικολά Φαράκλα. Ρέθυμνο: Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστήμιου Κρήτης, σσ.337–380.
7. Αρχαιολογικό Μουσείο Κισάμου, Ιστότοπος: archaeologicalmuseums.gr, 2024.
8. Μαρκουλάκη, Σ. (2004) . Η αρχαία Κίσαμος και η πολεοδομική της οργάνωση,Εντός: Creta Romana e Protobizantina. Atti del Congresso Internazionale. Padova: Bottega d'Erasmo.
9. Gerola, G. (1905) Monumenti Veneti nell' isola di Creta. Τόμος 1. Venezia: R. Istituto veneto di scienze, lettere ed arti.
10. Gerola, G. (1905) Monumenti Veneti nell' isola di Creta. Τόμος 1. Venezia: R. Istituto veneto di scienze, lettere ed arti.
11. Μαρκασιώτη, Ν. (2009). Κρήτη 1870. Φωτογραφικό Λεύκωμα του Josef (Guiseppe) Berinda. Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.
12. Φουρναράκης, Κ.(2022). Ο εορτασμός της εκατονταετηρίδας από την Επανάσταση του 1821 στην Κίσσαμο. Ιστότοπος: haniotika-nea.gr . (2024).
13. Pashley, R. (1865). Travels in Crete. Λονδίνο: Murray Parker.
14. Staniland, C. (1897). Austrian and British sailors and Turkish soldiers pulling down houses at Kissamo Kastelli, which were considered a source of danger to the fort. The Graphic, 24 Απριλίου.
15. Gerola, G. (1905) Monumenti Veneti nell' isola di Creta. Τόμος 1. Venezia: R. Istituto veneto di scienze, lettere ed arti.
16. Παπαδάκης,Ι.(2009).Το φρούριο του Καστελιου μέρος 2ον.Ιστότοπος:sadentrepese.blogspot.com, 2024.

17. Παπαδάκης,Ι.(2009).Οδηγός Καστελιου Κίσαμου 1913-29.Ιστότοπος:sadentrepese.blogspot.com, 2024.
18. Παπαδάκης,Ι.(2009).Οδηγός Καστελιου Κίσαμου 1913-29.Ιστότοπος:sadentrepese.blogspot.com, 2024.
19. Παπαδάκης, Ι. (2009). Καλοκαιρινά...αν. Ιστότοπος: sadentrepese.blogspot.com, 2024.
20. Γεωγραφικής Υπηρεσίας Στρατού. 2024.
21. –έως- 25. Βαλλιανάτος, Κ. 2024.
26. Αρχείο Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων. Υποκατάστημα Κισάμου.2024.
27. Αρχείο Αγροτικού Συνεταιρισμού Χανίων. Υποκατάστημα Κισάμου.2024.
22. –έως- 74. Βαλλιανάτος, Κ. 2024.
75. Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού. 2024.
76. Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού. 2024.
77. –έως- 104. Βαλλιανάτος, Κ. 2024.
105. Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, 2024.
106. Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, 2024.
107. Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία, 2024.
108. Meteoblue, 2024.
109. –έως- 118. Βαλλιανάτος, Κ. 2024.
119. Müze Gazhane. Ιστότοπος: muzegazhane.istanbul. 2024.
120. Hasanpaşa Gasworks Park and Museum Complex.Ιστότοπος: archdaily.com. 2024.
121. Müze Gazhane. Ιστότοπος: muzegazhane.istanbul. 2024.
122. Müze Gazhane/Hasanpaşa Gasworks Park and Museum Complex. Ιστότοπος: erih.net. 2024.
123. Müze Gazhane,the Gasworks Museum powering Istanbul.Ιστότοπος:domusweb.it. (2024).
124. An Overview of Müze Gazhane, IstanbulIστότοπος: muzegazhane.istanbul. 2024.
125. Lina Bo Bardi's Iconic SESC Pompéia Factory in Sao Paulo. Ιστότοπος: archeyes.com. (2024).
126. Lina Bo Bardi's 'Sesc Pompeia'Ιστότοπος: archdaily.com. 2024.
127. Lina Bo Bardi and the Generosity of the Streets. Ιστότοπος: archdaily.com. 2024.
128. SESC Pompéia Factory, São Paulo - Lina Bo Bardi. Ιστότοπος: arquitecturaviva.com. 2024.
129. Lina Bo Bardi's Iconic SESC Pompéia Factory in Sao Paulo. Ιστότοπος: archeyes.com. 2024.
130. Lina Bo Bardi's Iconic SESC Pompéia Factory in Sao Paulo. Ιστότοπος: archeyes.com. 2024.
131. Convento Das Bernardas / Eduardo Souto de Moura. Ιστότοπος: archdaily.com. 2024.
132. Convento Das Bernardas / Eduardo Souto de Moura. Ιστότοπος: archdaily.com. 2024.
133. Eduardo Souto de Moura Bernardas Convent. Ιστότοπος: divisare.com. 2024.
134. Eduardo Souto de Moura Bernardas Convent. Ιστότοπος: divisare.com. 2024.
135. Bernardas Convent, Tavira . Ιστότοπος: arquitecturaviva.com. 2024.
136. Convento das Bernardas | Eduardo Souto de Moura. Ιστότοπος: archilovers.com. 2024.
137. –έως- 148. Βαλλιανάτος, Κ. 2024.

13_ Παράρτημα σχεδίων.

Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζονται το σύνολο των σχεδίων της αποτύπωσης και αρχιτεκτονικής πρότασης επανάχρησης των εγκαταστάσεων παραγωγής οίνου.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΑΠΟΤΥΠΩΣΗΣ

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΤΟΨΗΣ
1ης ΣΤΑΘΜΗΣ

Σφραγισμένα ανοίγματα παραθύρων

Τμηματικό σφράγισμα κύριος εισόδου

Κατεστραμένο δοκάρι

Σφραγισμένος ημιυπαίθριος χώρος

Σφραγισμένη θύρα

Αποσπασμένοι εξωτερικοί τοίχοι

Δάπεδο χαμηλής στάθμης

Κατεστραμένο φυλάκιο

Θέση εσωτερικού εξώστη

Δάπεδο υψηλής στάθμης

Δευτερεύουσα είσοδος

Κοιτόστρωση δεξαμενών μεγάλου μεγέθους

Είσοδος δεξαμενής οίνου

Υποβαθμιζόμενος χώρος των δεξαμενών

Βάσεις δεξαμενών λαδιού

Είσοδος δεξαμενής οίνου υψηλότερα του δαπέδου

Εξωτερική λίθινη τοιχοποιία που αντικαταστάθηκε από οπτόπλινθο

Κατεστραμένο μικρό κτίσμα

A1

A1'

B1

B1'

Γ1

Γ1'

Δ1

Δ1'

E1

E1'

Z1

Z1'

1 5 10 20 30

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΑΤΟΨΗΣ
2ης ΣΤΑΘΜΗΣ

Σφραγισμένα ανοίγματα παράθυρου

Αποσπασμένοι εξωτερικοί τοίχοι

Κατεστραμένα στηθαία θυρών οροφής

Κατεστραμένο φυλάκιο

Δευτερεύουσα είσοδος

Κοιτόστρωση δεξαμενών μεγάλου μεγέθους

Υποβαθμιζόμενος χώρος των δεξαμενών

Βάσεις δεξαμενών λαδιού

Αποσπασμένοι εξωτερικοί τοίχοι

Μεταγενέστερα διαμορφωμένο δώμα συστοιχίας

Προεξέχουσες αναμονές στο δώμα

Τμηματική απόσπαση περιμετρικού διαδρόμου

Κατεστραμένο μικρό κτίσμα

A1

A1'

B1

B1'

Γ1

Γ1'

Δ1

Δ1'

E1

E1'

Z1

Z1'

1 5 10 20 30

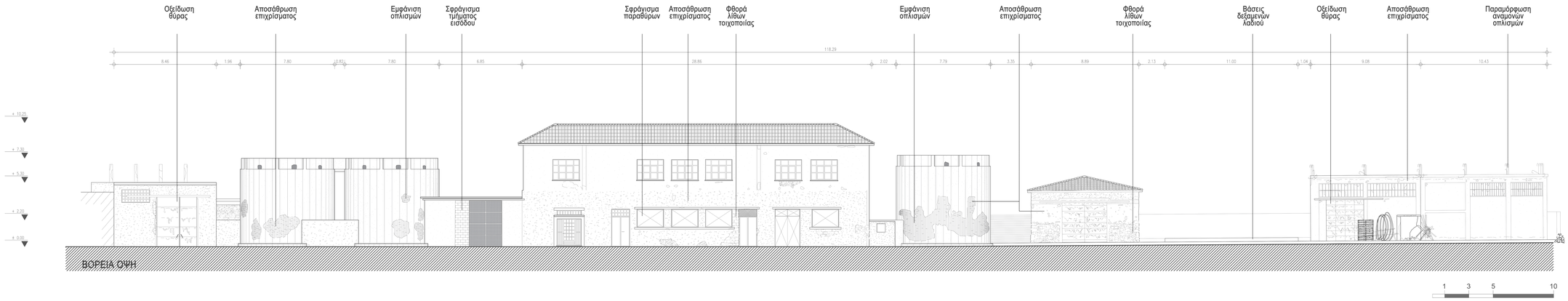

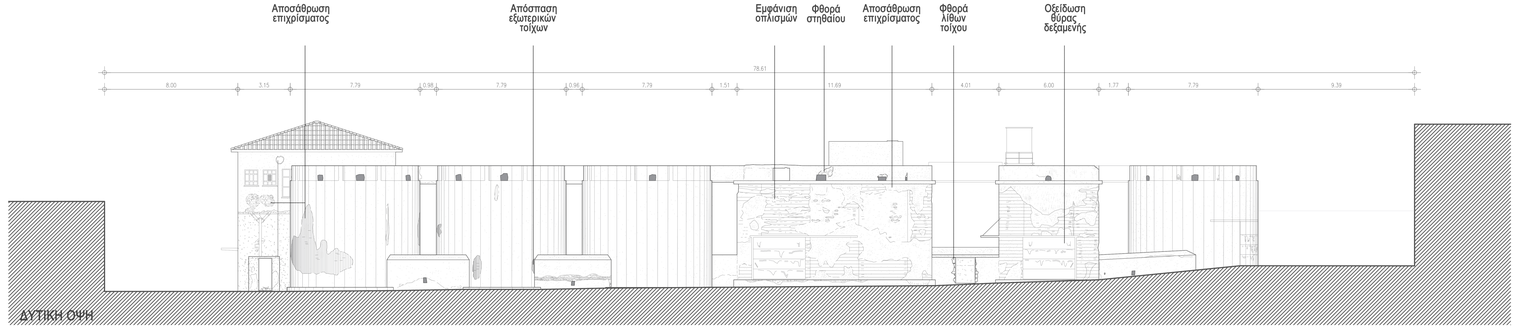

ΑΠΟΤΥΠΩΣΗ ΚΟΥΦΩΜΑΤΩΝ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΟΣ Α'.

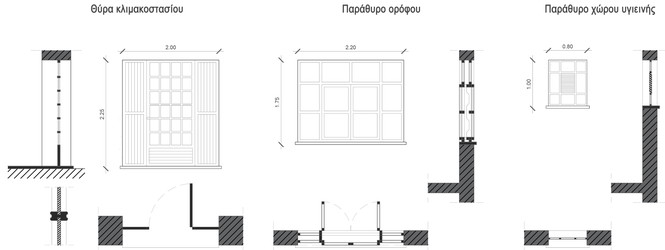

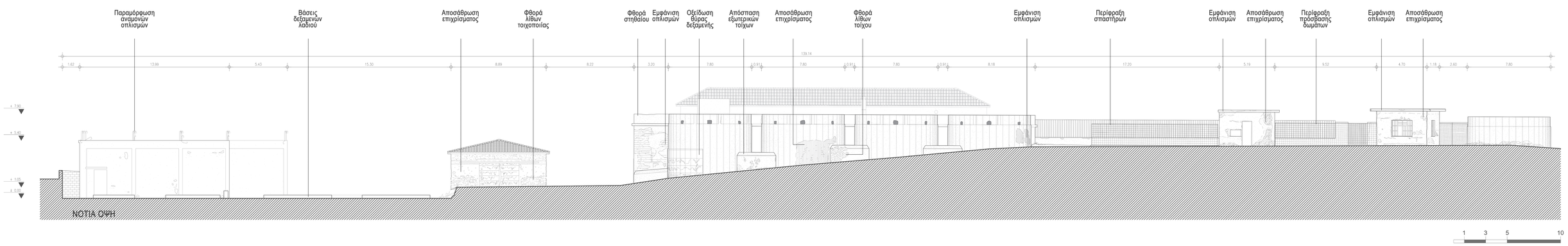

Σφράγισμα παραθύρων
Αποσάθρωση επιχρίσματος
Απόσπαση τμημάτων σκυροδέματος
Εμφάνιση οπλισμών
Σφράγισμα τμήματος εισόδου
Αποσάθρωση επιχρίσματος
Αυθεντικές θύρες δεξαμενών
Σφράγισμα τμήματος ημιυπαίθριου
Φθορά λίθων τοιχοποίας

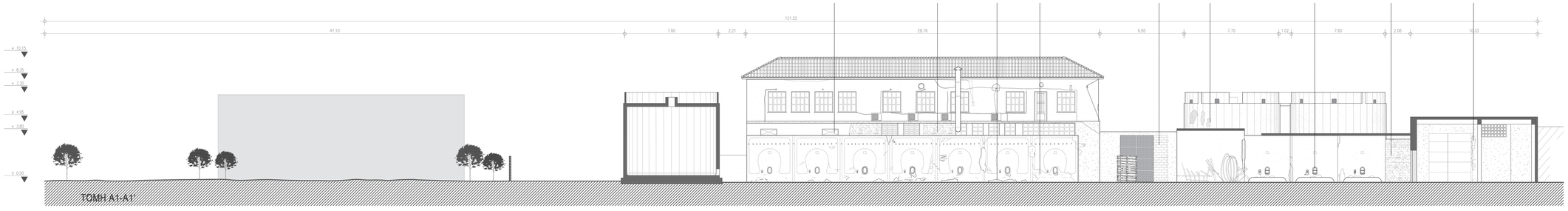

ΤΟΜΗ Α1-Α1'

1 3 5 10

Αποσάθρωση επιχρίσματος
Απόσπαση τμημάτων σκυροδέματος
Εμφάνιση οπλισμών
Εκτενής κοιποστρώση
Φθορά στηθαίου
Σφράγισμα τμήματος εισόδου
Αποσάθρωση επιχρίσματος
Κατεστραμμένο μικρό κτίσμα
Εξωτερική περίφραξη
Θύρα πρόσβασης δωμάτων

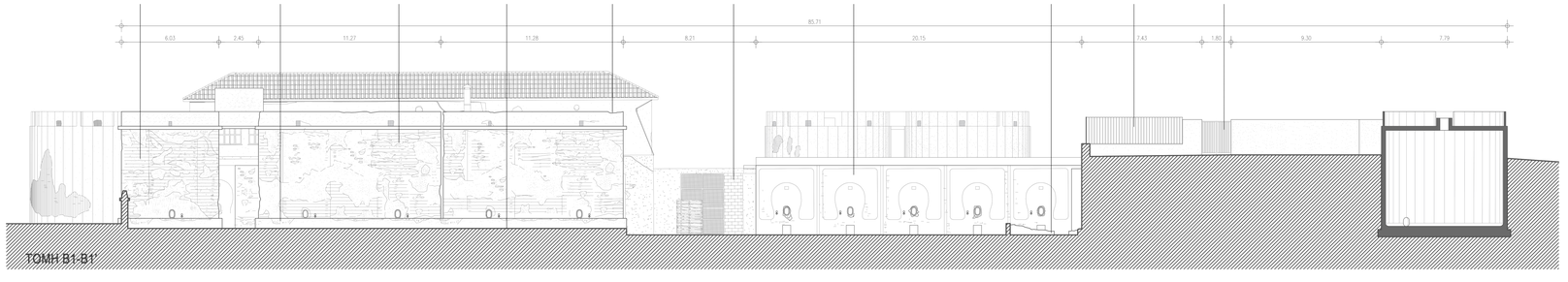

ΤΟΜΗ Β1-Β1'

1 3 5 10

Αποσάθρωση επιχρίσματος
Εμφάνιση οπλισμών
Απόσπαση τμημάτων τοίχου
Αποσάθρωση επιχρίσματος
Εκτενής κοιποστρώση
Οξείδωση θύρας δεξαμενής
Σφράγισμα εσωτερικού ανοίγματος
Κοινή χρήση τοιχίου

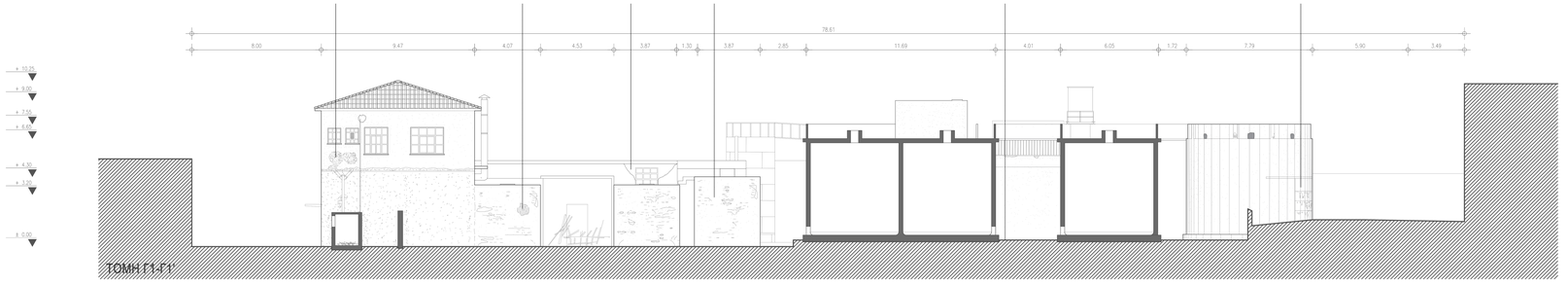

ΤΟΜΗ Γ1-Γ1'

1 3 5 10

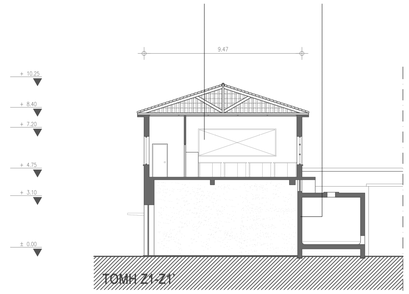

ΤΟΜΗ Ζ1-Ζ1'

1 3 5 10

Αποσάθρωση επιχρίσματος
Απόσπαση τμημάτων στηθαίου
Εξωτερική περίφραξη
Εκτενής κοιποστρώση
Εμφάνιση οπλισμών
Σφράγισμα παραθύρου
Αποσάθρωση επιχρίσματος

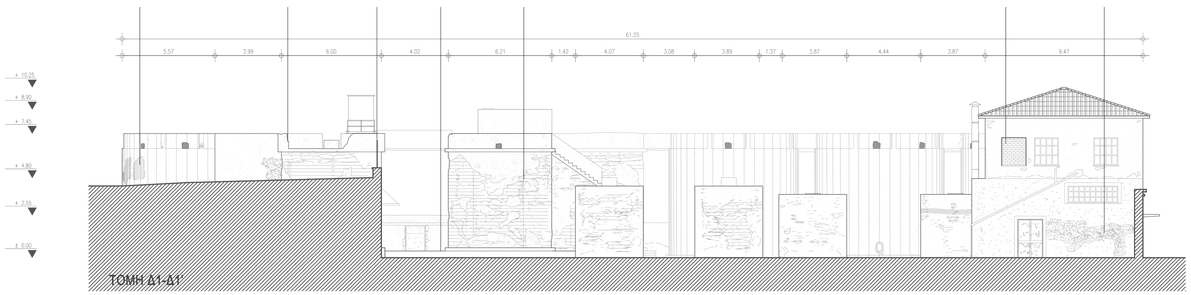

ΤΟΜΗ Δ1-Δ1'

1 3 5 10

Σφράγισμα παραθύρου
Εξωτερική περίφραξη
Απόσπαση τμημάτων στηθαίου
Εκτενής κοιποστρώση

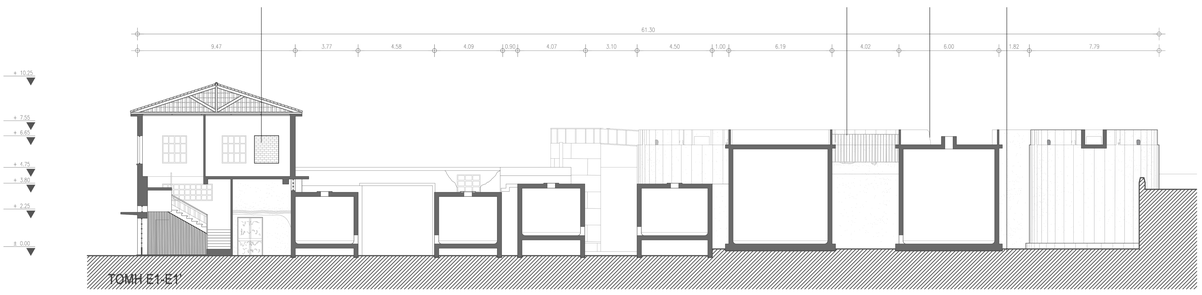

ΤΟΜΗ Ε1-Ε1'

1 3 5 10

ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΠΟΔΟΜΩΝ

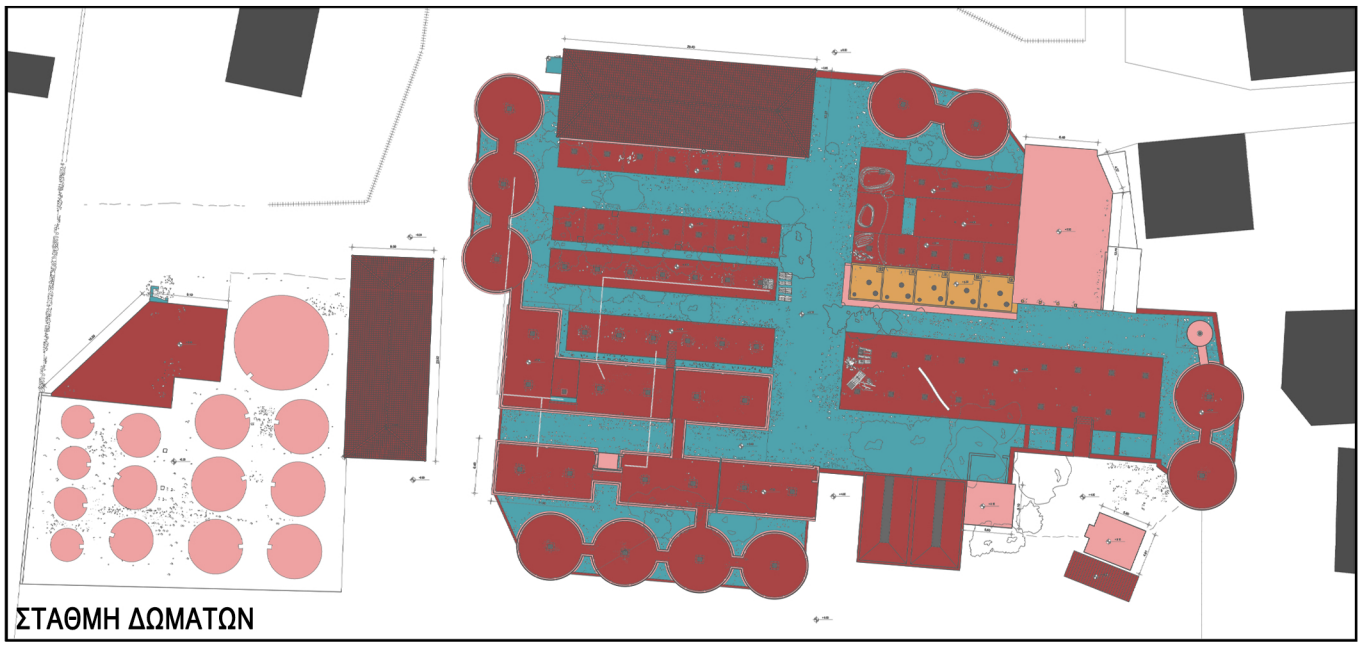

ΣΤΑΘΜΗ ΔΩΜΑΤΩΝ

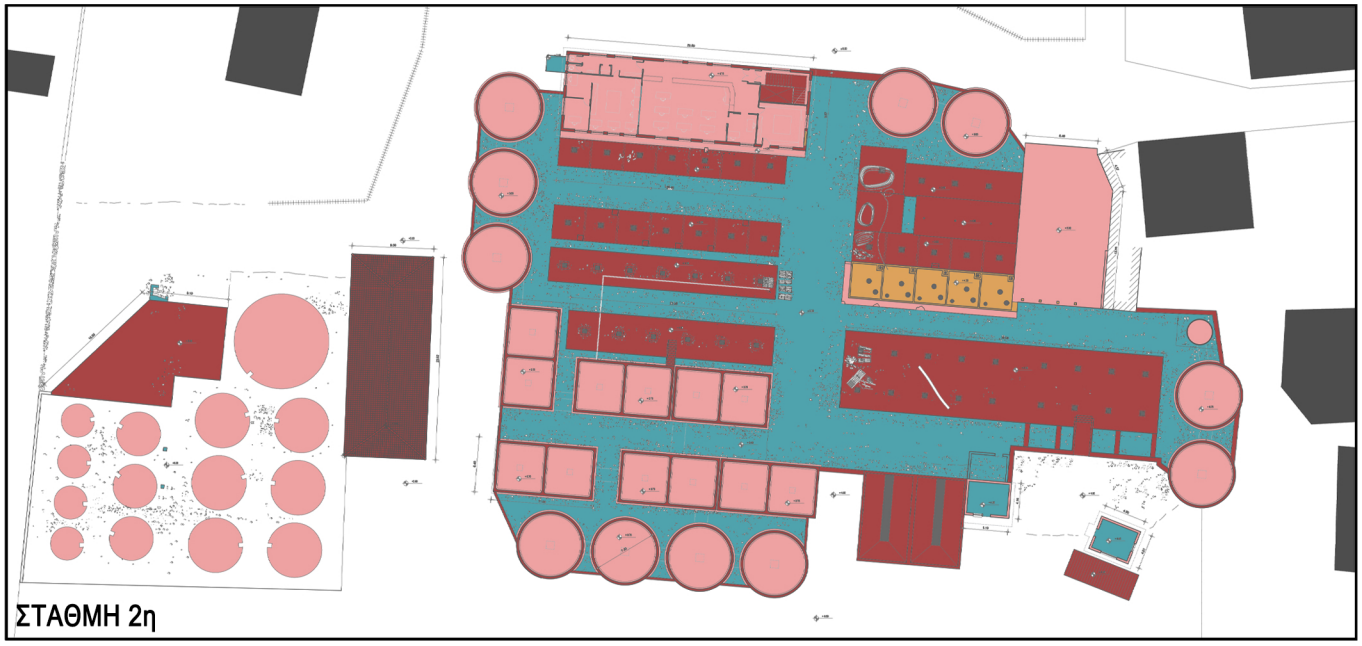

ΣΤΑΘΜΗ 2η

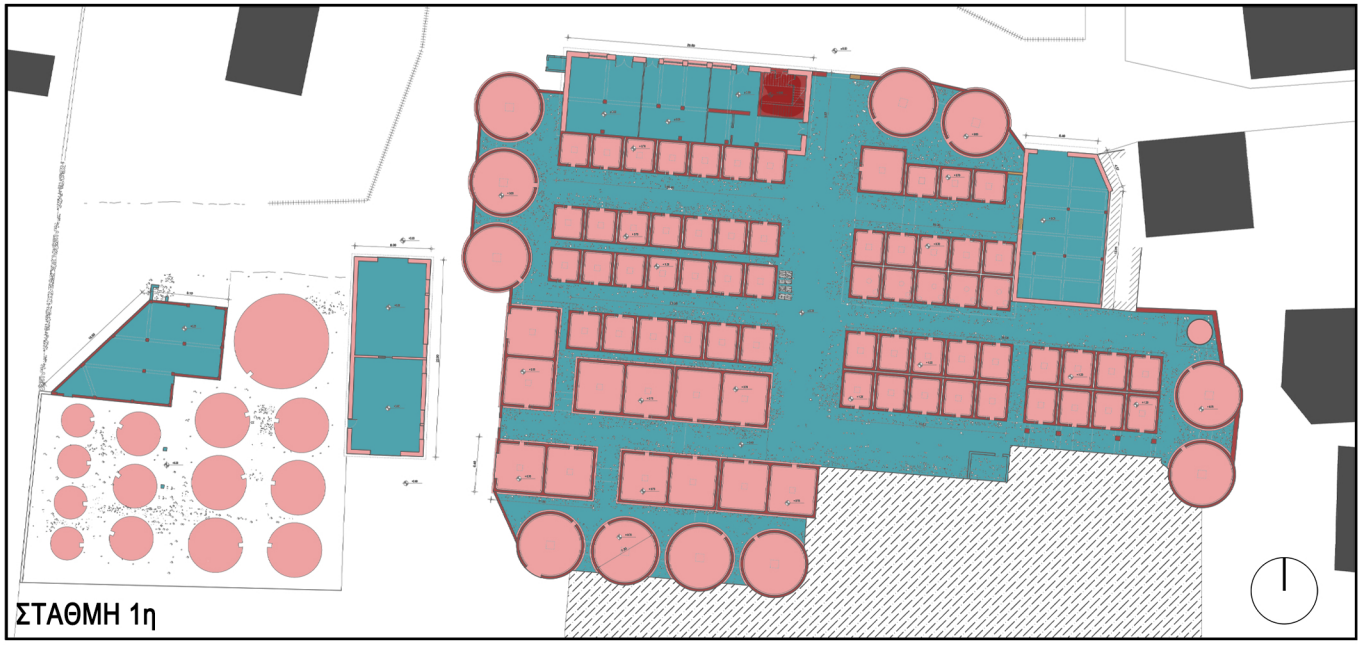

ΣΤΑΘΜΗ 1η

Αξιόλογο (Καλή κατάσταση)

Αξιόλογο (Κακή κατάσταση)

Μη-αξιόλογο (Προαιρετική διατήρηση)

Ασύμβατο (Καθαίρεση)

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΠΡΟΤΑΣΗΣ

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Κατασκευή νέων γεφυρών σύνδεσης των δωμάτων

Κατασκευή κλίμακας σύνδεσης των δωμάτων

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Διαμόρφωση μικρής αυλής

Κατασκευή μεταλλικού στέγαστρου

Διαμόρφωση εισόδου πρόσβασης δεξαμενής

Διαμόρφωση κλιμάκων και κεκλιμένων διαδρομών πρόσβασης

Κατασκευή μεταλλικών στεγάστρων

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα των δεξαμενών και παρατήρησης των σπαστήρων

Διαμόρφωση εισόδου πρόσβασης δεξαμενής

Κεντρική κλίμακα

Διαμόρφωση κλιμάκων και κεκλιμένων διαδρομών πρόσβασης

Διαμόρφωση κλιμάκων και κεκλιμένων διαδρομών πρόσβασης

Χώρος παρουσίασης ιστορίας του φρουρίου και δημόσιος χώρος υγιηνής

Διαμόρφωση κλιμάκων και κεκλιμένων διαδρομών πρόσβασης

Κατάστρωμα κατά μήκος των τειχών

Διαμόρφωση φωταγωγών

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Ανακατασκευή των αυθεντικών θυρών δωμάτων

Διαμόρφωση μικρής αυλής

Κατασκευή κλίμακας σύνδεσης των δωμάτων

Προστηθέμενη κατασκευή με κεκλιμένη διαδρομή για είσοδο στις δεξαμενές

Κυκλική σκηνή

Χώρος στάσης πλησίον της ζυγαριάς

Αμφιθέατρο

1 5 10 20 30

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΚΑΤΟΨΗ
1ης ΣΤΑΘΜΗΣ

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Υπερύψωση δαπέδου στο ύψος εκείνου των δεξαμενών

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Διαμόρφωση υπαίθριων καθιστικών χώρων

Κατασκευή εσωτερικής κλίμακας

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Κατασκευές εσωτερικών κλιμάκων

Διαμόρφωση μικρής αυλής

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή εσωτερικής κλίμακας

Διαμόρφωση εισόδου πρόσβασης δεξαμενής

Κατασκευή μεταλλικού στεγάστρου

Κατασκευές εσωτερικών κλιμάκων

Διαμόρφωση κλιμάκων και κεκλιμένων διαδρομών πρόσβασης

Κατασκευή μεταλλικών στεγάστρων

Διαμόρφωση εισόδου πρόσβασης δεξαμενής

Κατασκευές εσωτερικών κλιμάκων

Κατασκευή κεκλιμένης διαδρομής

Κεντρική κλίμακα

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή κεκλιμένης διαδρομής

Πλάτωμα εξυπηρέτησης μουσειακής ενότητας και μεγάλης αγοράς

Υπερύψωση δαπέδου στο ύψος εκείνου των δεξαμενών

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Προστηθέμενη κατασκευήγια την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή εσωτερικής κλίμακας

Διαμόρφωση μικρής αυλής

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Προστηθέμενη κατασκευή με κεκλιμένη διαδρομή για είσοδο στις δεξαμενές

Z1 Z2 Z2 Z3 Δ2' A2 A2' B2 B2' ΣΤ ΣΤ' Z3 Δ2 Z1

1 5 10 20 30

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΚΑΤΟΨΗ
2ης ΣΤΑΘΜΗΣ

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Κατασκευή νέων γεφυρών σύνδεσης των δωμάτων

Κατασκευή εσωτερικής κλίμακας

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή κλίμακας σύνδεσης των δωμάτων

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Κατασκευές εσωτερικών κλιμάκων

Διαμόρφωση μικρής αυλής

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Κατασκευή εσωτερικής κλίμακας

Διαμόρφωση εισόδου πρόσβασης δεξαμενής

Κατασκευή μεταλλικού στέγαστρου

Κατασκευή εσωτερικού εξώστη

Κατασκευές εσωτερικών κλιμάκων

Διαμόρφωση κλιμάκων και κεκλιμένων διαδρομών πρόσβασης

Κατασκευή μεταλλικών στεγάστρων

Κατασκευές εσωτερικών εξωστών

Διαμόρφωση εισόδου πρόσβασης δεξαμενής

Κεντρική κλίμακα

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Πλάτωμα εξυπηρέτησης μουσειακής ενότητας και μεγάλης αγοράς

Χώρος παρουσίασης ιστορίας του φρουρίου και δημόσιος χώρος υγιηνής

Κατάστρωμα κατά μήκος των τειχών

Διαμόρφωση φωταγωγών

Κατασκευή κλίμακας πρόσβασης στα δώματα

Κατασκευή κλίμακας σύνδεσης των δωμάτων

Κατασκευή εσωτερικής κλίμακας

Διαμόρφωση μικρής αυλής

Προστηθέμενη κατασκευή για την σύνδεση δεξαμενών

Προστηθέμενη κατασκευή με κεκλιμένη διαδρομή για είσοδο στις δεξαμενές

Κυκλική σκηνή

Χώρος στάσης πλησίον της ζυγαριάς

1 5 10 20 30

Διάγραμμα χωροθέτησης πλατωμάτων

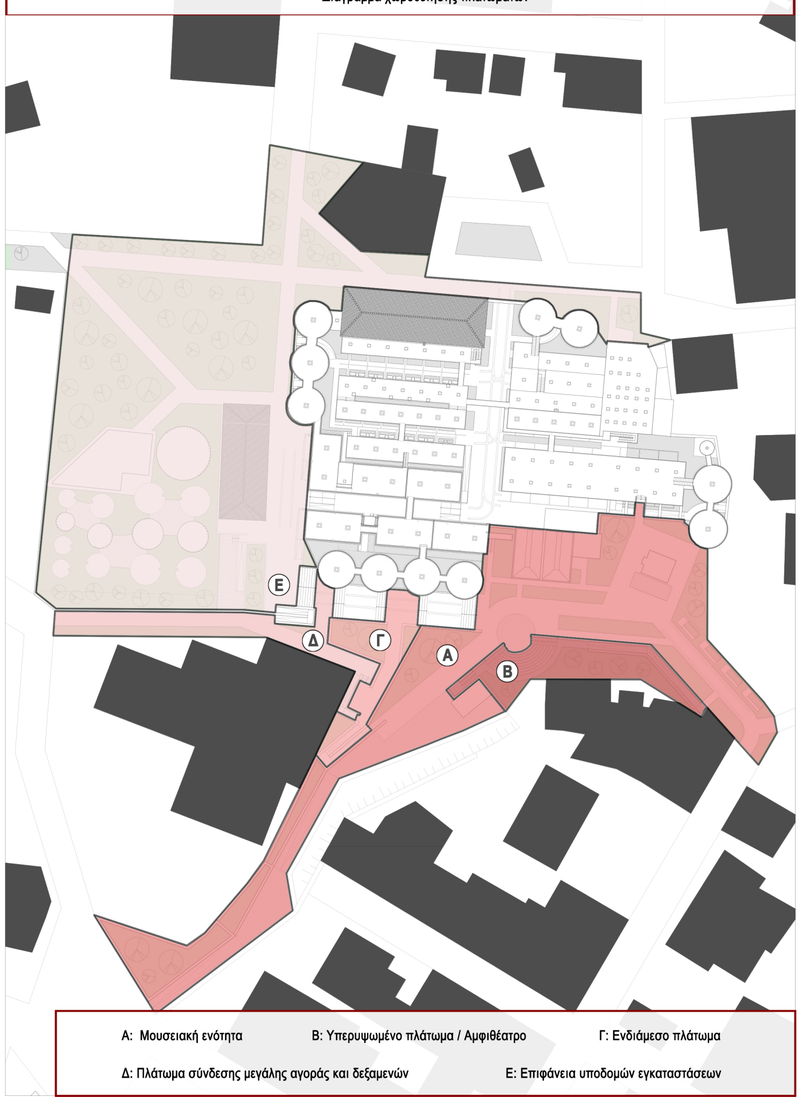

Διάγραμμα προβλεπόμενου χρόνου στάσης

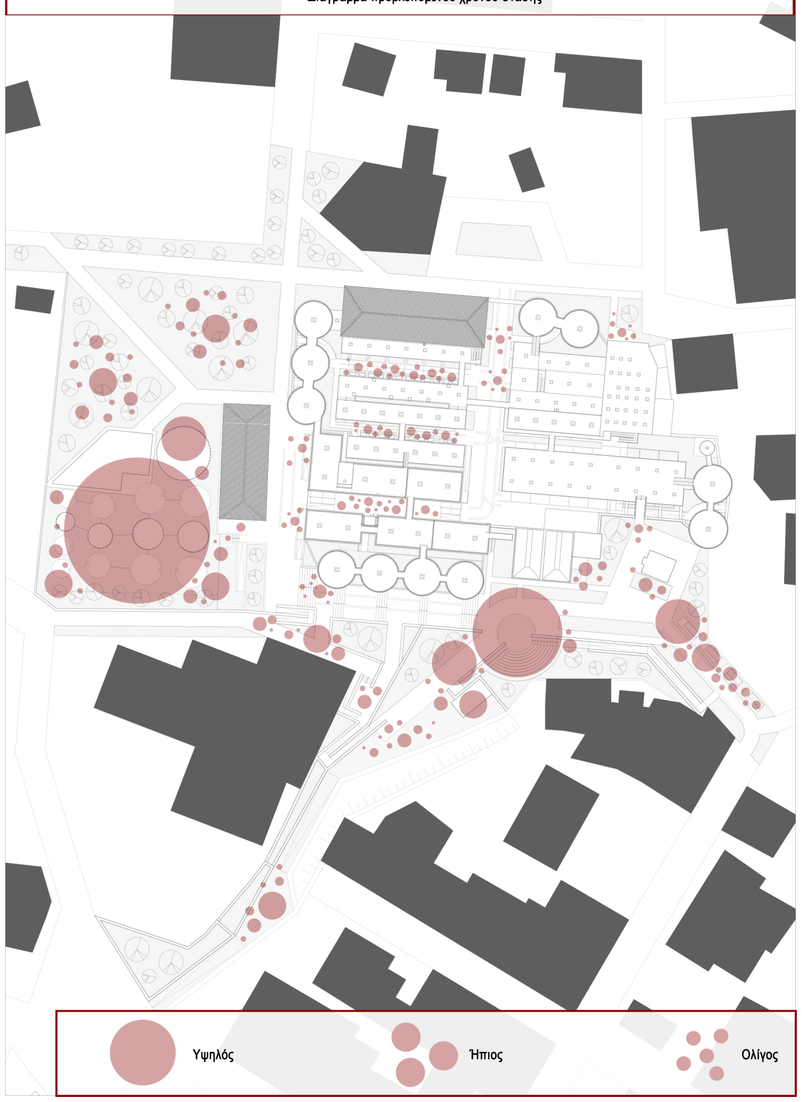

Αφαιρετικό διάγραμμα διάχυσης των χρήσεων στον περιβάλλων χώρο

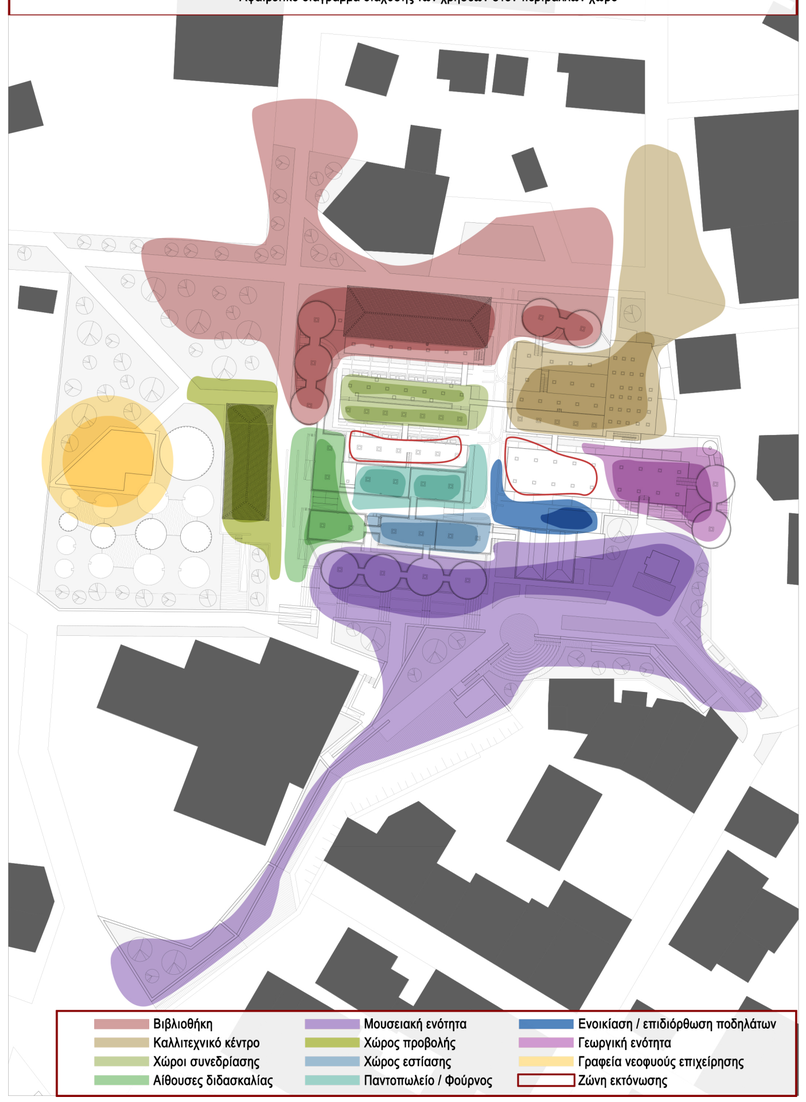

Διάγραμμα διαδρομών

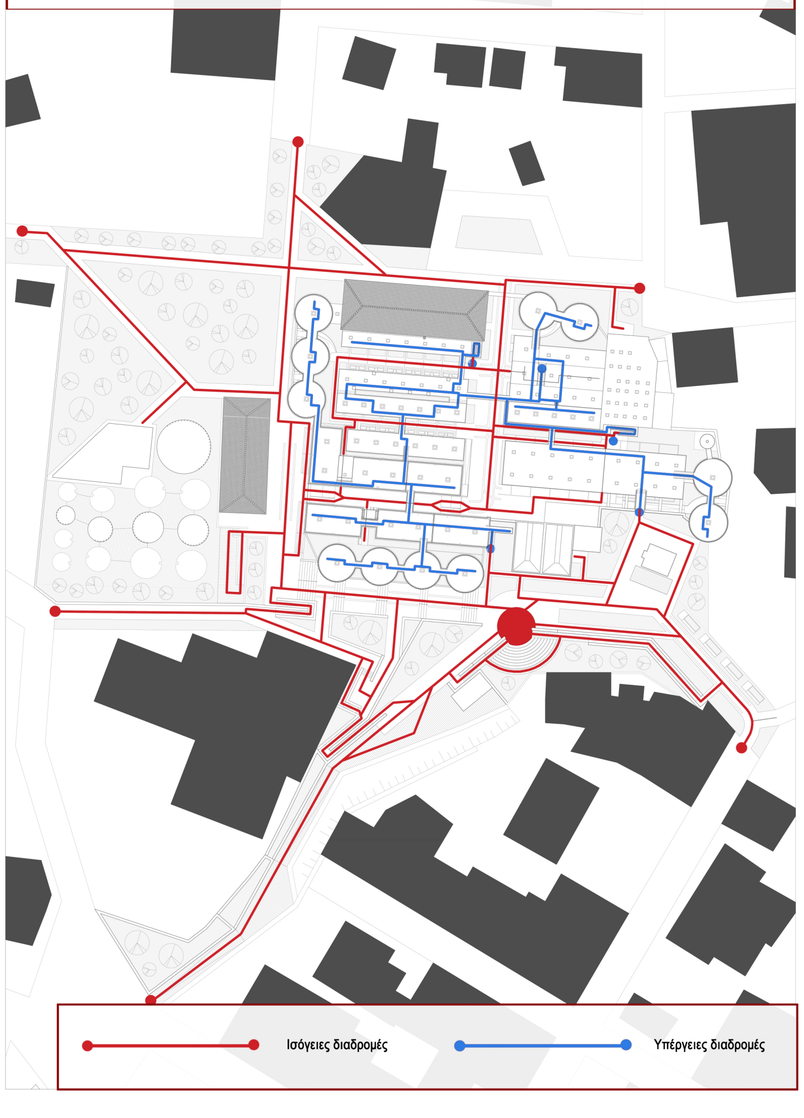

Διάγραμμα πρασίνου

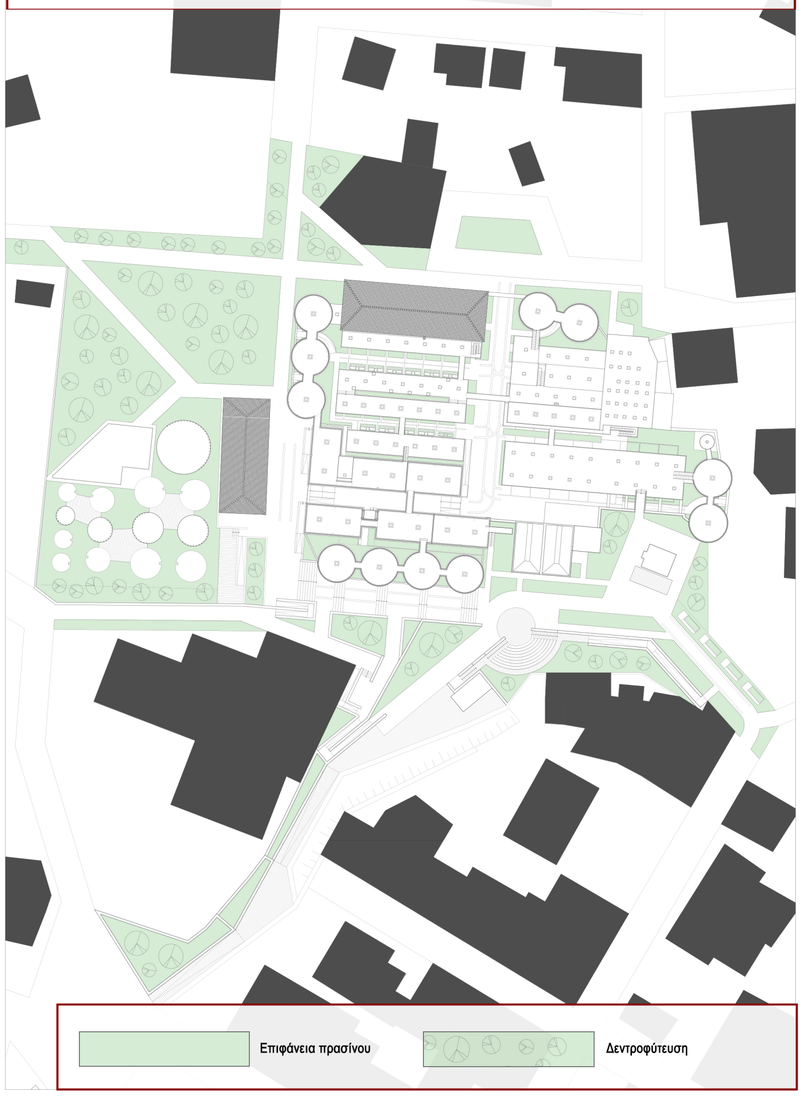

Διάγραμμα χωροθέτησης των νέων χρήσεων

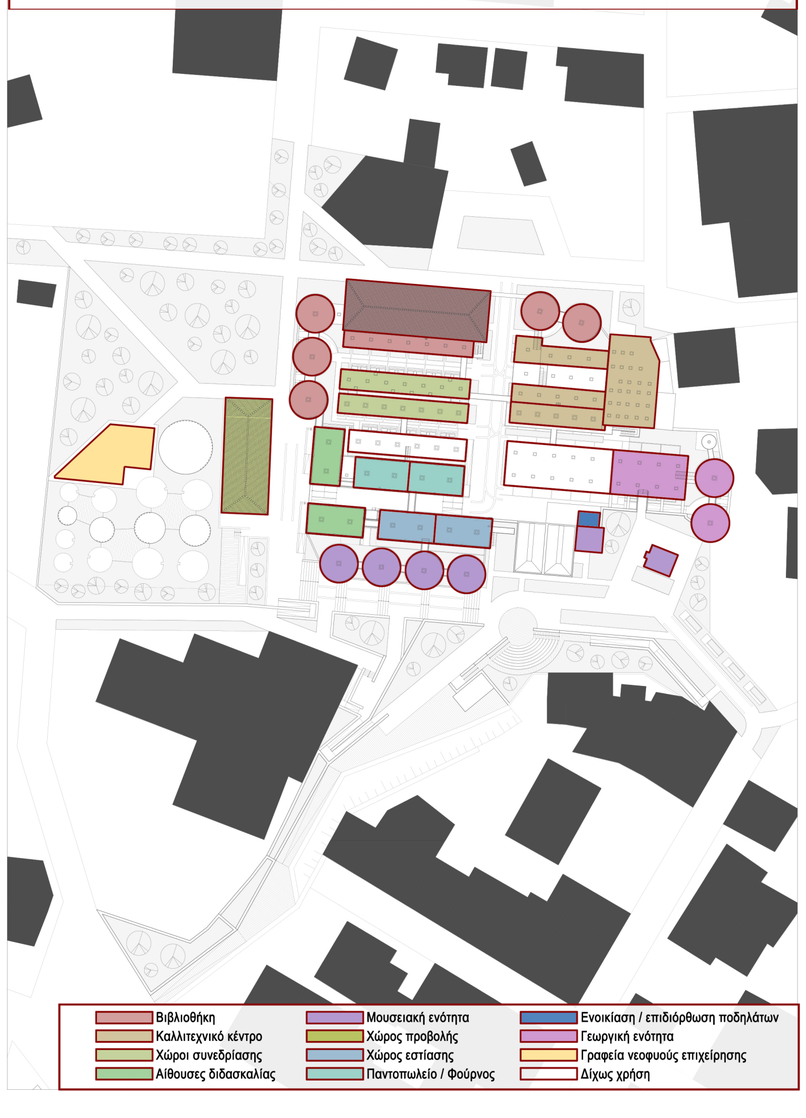

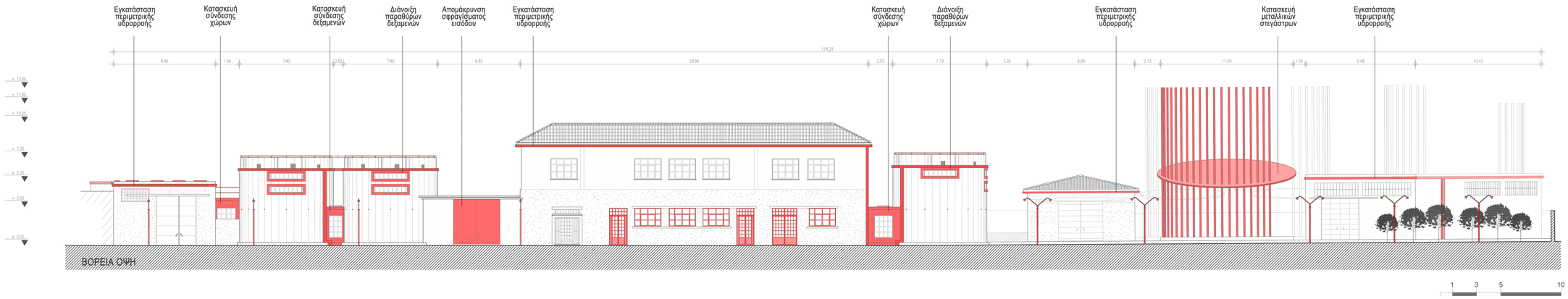

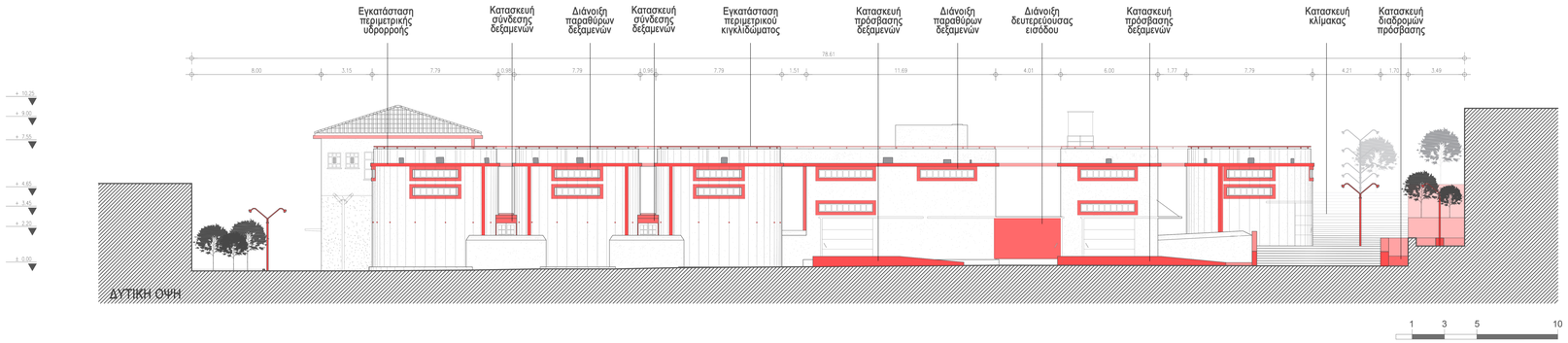

Κατασκευαστικές λεπτομέρειες

Α) Συναρμογή πλάκας ενδιάμεσου πατώματος από μεταλλικές δοκούς στα τοιχία των δεξαμενών.

Β) Θεμελίωση (1) και στήριξη (2) μεταλλικού στεγάστρου.

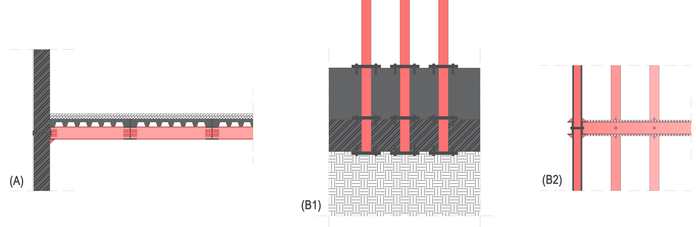

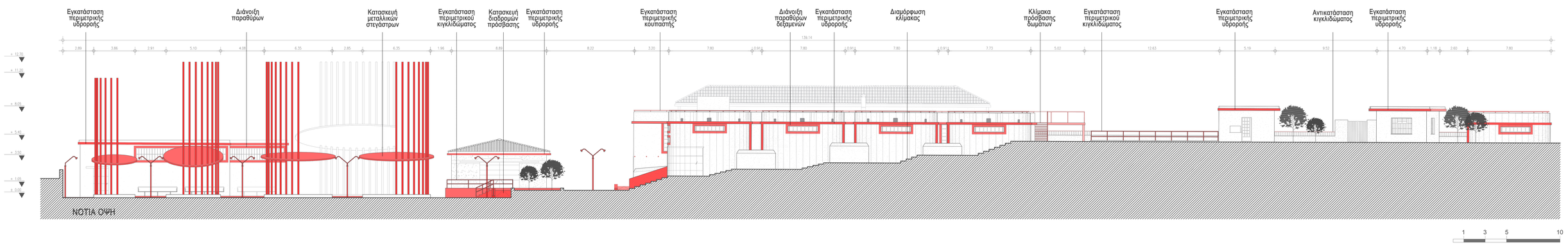

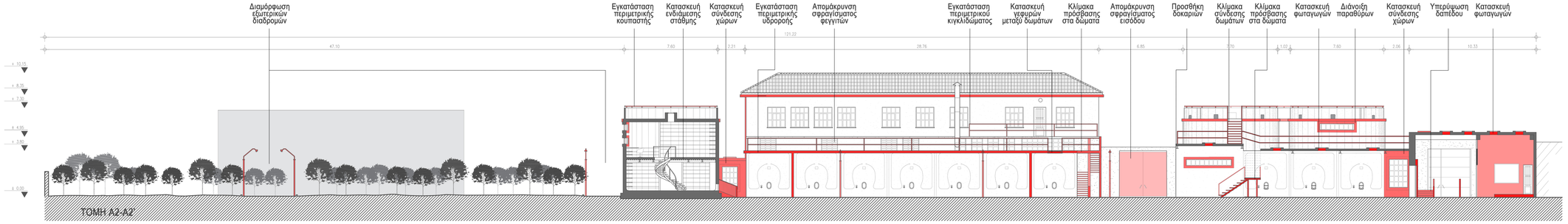
Διαμόρφωση εξωτερικών διαδρομών
Εγκατάσταση περιμετρικής κουπαστής
Κατασκευή ενδιάμεσης στάθμης
Κατασκευή σύνδεσης χώρων
Εγκατάσταση περιμετρικής υδρορροής
Απομάκρυνση σφραγίσματος φεγγιτών
Εγκατάσταση περιμετρικού κιγκλιδώματος
Κατασκευή νεφρών μεταξύ δωμάτων
Κλίμακα πρόσβασης στα δώματα
Απομάκρυνση σφραγίσματος εισόδου
Προσθήκη δοκαριών
Κλίμακα σύνδεσης δωμάτων
Κλίμακα πρόσβασης στα δώματα
Κατασκευή φωταγωγών
Διάνοιξη παραθύρων
Κατασκευή σύνδεσης χώρων
Υπερύψωση δαπέδου
Κατασκευή φωταγωγών
ΤΟΜΗ Α2-Α2'
1 3 5 10

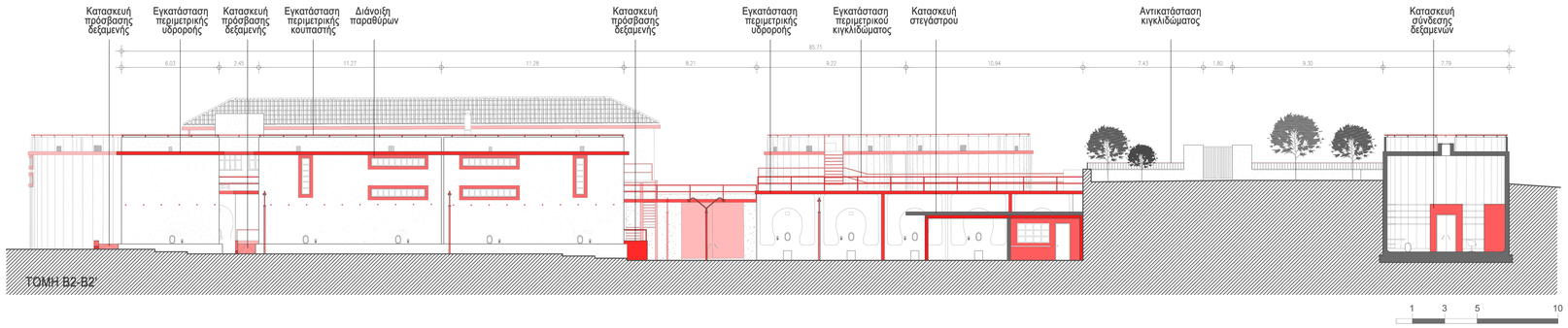
Κατασκευή πρόσβασης δεξαμενής
Εγκατάσταση περιμετρικής υδρορροής
Κατασκευή πρόσβασης δεξαμενής
Εγκατάσταση περιμετρικής κουπαστής
Διάνοιξη παραθύρων
Κατασκευή πρόσβασης δεξαμενής
Εγκατάσταση περιμετρικής υδρορροής
Εγκατάσταση περιμετρικού κιγκλιδώματος
Κατασκευή στεγάστρου
Αντικατάσταση κιγκλιδώματος
Κατασκευή σύνδεσης δεξαμενών
ΤΟΜΗ Β2-Β2'
1 3 5 10

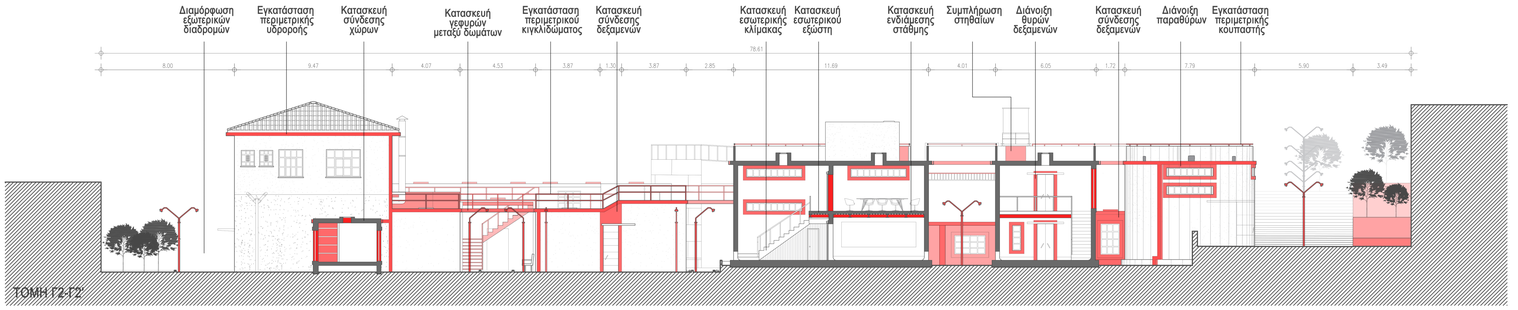
Διαμόρφωση εξωτερικών διαδρομών
Εγκατάσταση περιμετρικής υδρορροής
Κατασκευή σύνδεσης χώρων
Κατασκευή νεφρών μεταξύ δωμάτων
Εγκατάσταση περιμετρικού κιγκλιδώματος
Κατασκευή σύνδεσης δεξαμενών
Κατασκευή εσωτερικής κλίμακας
Κατασκευή εσωτερικού εξώστη
Κατασκευή ενδιάμεσης στάθμης
Συμπλήρωση σπηδαίων
Διάνοιξη θυρών δεξαμενών
Κατασκευή σύνδεσης δεξαμενών
Διάνοιξη παραθύρων
Εγκατάσταση περιμετρικής κουπαστής
ΤΟΜΗ Γ2-Γ2'
1 3 5 10

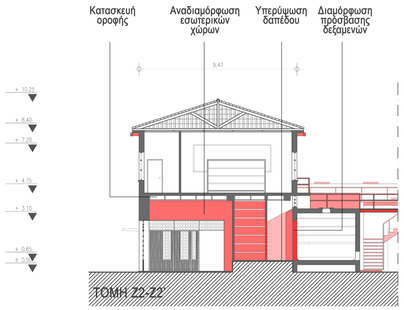
Κατασκευή ορυφής
Αναδιαμόρφωση εσωτερικών χώρων
Υπερύψωση δαπέδου
Διαμόρφωση πρόσβασης δεξαμενών
ΤΟΜΗ Ζ2-Ζ2'
1 3 5 10

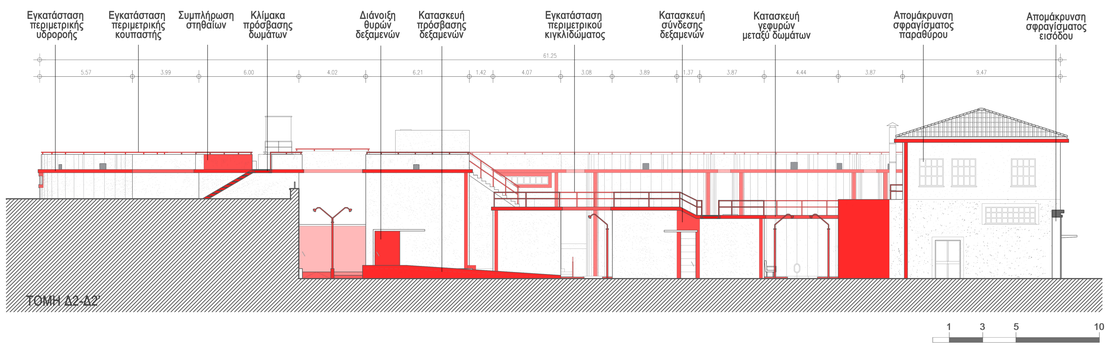
Εγκατάσταση περιμετρικής υδρορροής
Εγκατάσταση περιμετρικής κουπαστής
Συμπλήρωση στηθαίων
Κλίμακα πρόσβασης δωμάτων
Διάνοιξη θυρών δεξαμενών
Κατασκευή πρόσβασης δεξαμενών
Εγκατάσταση περιμετρικού κιγκλιδώματος
Κατασκευή σύνδεσης δεξαμενών
Κατασκευή νεφρών μεταξύ δωμάτων
Απομάκρυνση σφραγίσματος παραθύρου
Απομάκρυνση σφραγίσματος εισόδου
ΤΟΜΗ Δ2-Δ2'
1 3 5 10

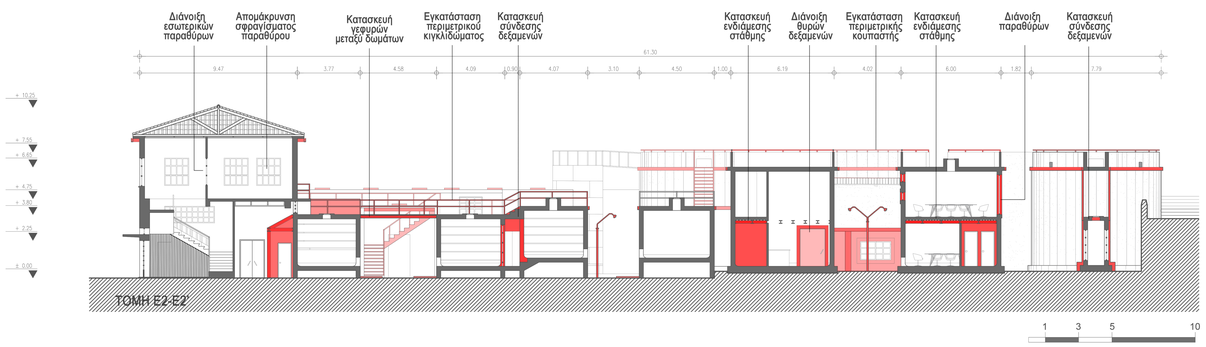
Διάνοιξη εσωτερικών παραθύρων
Απομάκρυνση σφραγίσματος παραθύρου
Κατασκευή νεφρών μεταξύ δωμάτων
Εγκατάσταση περιμετρικού κιγκλιδώματος
Κατασκευή σύνδεσης δεξαμενών
Κατασκευή ενδιάμεσης στάθμης
Διάνοιξη θυρών δεξαμενών
Εγκατάσταση περιμετρικής κουπαστής
Κατασκευή ενδιάμεσης στάθμης
Διάνοιξη παραθύρων
Κατασκευή σύνδεσης δεξαμενών
ΤΟΜΗ Ε2-Ε2'
1 3 5 10

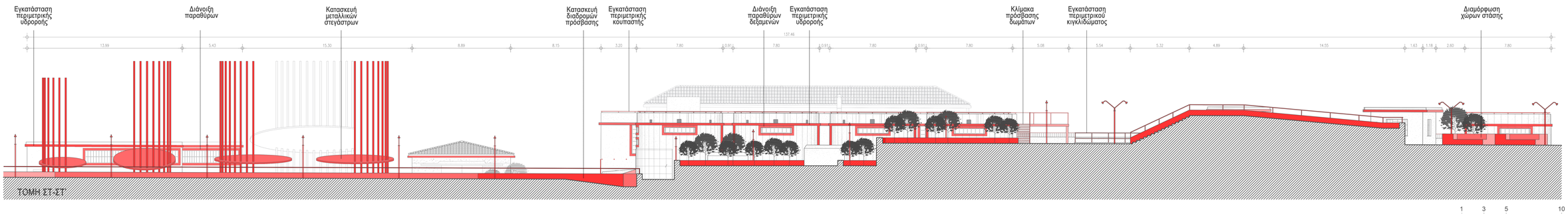
Εγκατάσταση περιμετρικής υδρορροής
Διάνοιξη παραθύρων
Κατασκευή μεταλλικών στεγάστρων
Κατασκευή διαδρομών πρόσβασης
Εγκατάσταση περιμετρικής κουπαστής
Διάνοιξη παραθύρων δεξαμενών
Εγκατάσταση περιμετρικής υδρορροής
Κλίμακα πρόσβασης δωμάτων
Εγκατάσταση περιμετρικού κιγκλιδώματος
Διαμόρφωση χώρων στάσης
ΤΟΜΗ ΣΤ-ΣΤ'
1 3 5 10

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΠΕΜΒΑΣΗΣ

